11-213
VITT. EMANUELE

XXVI. 11
NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
1
28-A
12
ROMA

IACOBI SA DOLETI DE LAVDIBVS PHILOSOPHIAE LIBRI DVO.

*

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

BIBLIOTECA

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,
1543.

NICOLAVS BORBONIVS Vandoperanus ad Iacobum Sadoletum uirum eloquentissimum.

Quum studium Sophiæ, quid sit, quid non sit agendum,
Monstret, ut ad ueras perueniamus opes:
Hoc totis qur non omnes amplectimur ulnis?
Qur, quæ uulgus amat, malumus illa sequi?
At iam tandem utinam resipiscant secula nostra,
Iudiciumq; probent, ô SADOLETE, *tuum.*
Esse magis brutos homines ego iudico brutis,
Quos tua non fando flexerit alma Charis.

IDEM BORBONIVS AD LECTOREM.

Ἢν δ' ἀναγνωστέ σοι τὸ τῆς ἐγκώμιον
Φιλοσοφίας, μᾶλλον δὲ ἄδωλον πνέον,
Τὸ ἔγραψέν σοι ὁ κεῖνος Σαδόλετος μέγας,
Ἀνὴρ ὁ θεῖος, ὁ τεχνίτης ἐξαίρετος.

IACOBI SADOLETI DE PHILOSOPHIA LIBER

Primus, qui inscribitur

PHAEDRVS.

In quo accusatio Philosophiæ continetur.

AD MARIVM MAFFEVM VOLATERRANVM.

OMNIS, *Mari Volaterrane, quæ ad bene beateq; uiuendum pertinet doctrinæ institutio, ducta primùm mihi quidem à Philosophiæ præceptis uidetur esse: atq; ab eius facultate disciplinæ, quæ in contemplatione rerum naturaliũ, & moribus ad uirtutẽ fingendis, constituendisq; cernitur. Pòst autem his literis, quæ quemadmodum sunt, sic etiam uocantur sacræ: in quibus uera Dei percipitur cognitio, cum aucta & corroborata, tum ad extremum ex uarijs fluctibus iactationibusq; uitæ, quas nostra imbecillitas fert,*

ad stabilem certamq; spem immortalitatis conuersa, atque translata. Ac nos, qui (ut tu ipse optimus testis es) harum artium utranq; adamauimus semper, & nūc quidem iam in alteram hanc, quae nostrae & personae propria est, & religionis, tanquam in portum uela deflectere, & pleno cursu contendere cogitamus: adhuc tamen in Philosophia magis exercitati, quòd in illa plurimum operae, & quantum ab occupationibus publicis, quae nos diu & multum districtos tenuerunt, disiungi licuit, antè aetatis consumpsimus: duximus non alienum nec nostra dignitate, nec eorum, quos ad uirtutis studium atq; amorem genuit ipsa natura, utilitate, nos facturos, si quae de hominibus doctissimis, Graecis praesertim, quorum in hac laude sine ulla dubitatione excellit industria, accepta à nobis fuissent, ea Latino sermone conscriberemus: primumq; gratia hac debita ea quidem & merita Philosophiae reddita, toto deinde pectore, ut dicitur, maturescentibus etiam annis ad illam coelestem scientiam incumberemus. Atq; hoc ita agere id studiosius etiam sumus meditati, quod in hoc tempus Latinis quidem literis desiderari uidetur Philosophia: nō quin & apud ueteres, & nostra etiam, ac patrum auorumq; memoria extiterint docti uiri, qui eam uelut incertis sedibus peregrinantem & uagam, & maximè quidem posteaquàm eiecta è Graecia est, in hanc urbem adsciscere & potuerint, & partim etiam conati sint: sed ita ferente casu quodam bonis artibus infesto, & qui uoluerunt uarijs plerunq; rationibus impediti, in medio spatio restiterunt: & qui potuerunt, non ferè sunt ad eam uoluntatem adducti. Ita illa necessariò penes barbaros morata, tanquam

iuris

iuris nostri morisq; expers, caruit honore & nomine ciuitatis. Ac ut illum omnis doctrinæ & eloquentiæ parentem potissimũ nominemus, Marcus Tullius Cicero etiam professus fuit hoc se populo exhibiturum, ut Græcè tum loquentem Philosophiam ad Latinam sermonis consuetudinem adduceret: quem ego unum maximè statuo incredibili quadam magnitudine ingenij, qua & omnes longè uicit superiores, et posteris spem penè sui imitandi ademit, cumulatè quod susceperat præstare potuisse: Verum siue infinitis nouæ Academiæ (sic enim appellabatur orta ab Arcesila, à Carneade confirmata disciplinæ ratio) disputationibus impeditus, quarũ illa contra omnia dicendo nunquã terminauit mõdũ: siue quòd propinquo & celeri cùm suo, tũ Reip. fato, illius per uim nefariam fuit interrupta industria, minus aliquãtò nobis præbuit, quàm aut optaremus, aut ab illa diuina mente potuit expectari. Moralem partem Philosophiæ persecutus est, eamq; carptim separatis quæstionibus: in physicis quidem nihil attigit: nec uerò de ea parte, quæ ad disserendũ tota est, literam omnino fecit ullam. Quòd si ille tum hoc conatus est, in quo illi non animus aut ingenium, sed ex parte quadam fortuna defuit, ut Philosophiam è lingua nobili, & in primis memorata transferret in Latium, aliquantumq; ei splendoris & dignitatis se adiuncturum à Romana facundia existimaret: quid nos tandem, & nobiscum unà cæteros omneis, quibus cordi Philosophia est, agere conuenit? aut quanto elaborare studio, ut tendentem nobis ultro manus, fidem'que & opem nostram implorantem, pro sua parte & facultate quisque à barbarorum inscitia

tia & moribus in Latinitatem uindicemus? Etenim quid est quod æquo minus queat animo ferre quisquam institutus liberaliter, quàm caput artium optimarum, ornatricem uniuersæ uitæ Philosophiam poßideri ab ijs, qui ut acutè forsitan aliquando moueri uideantur ad disserendum de ea, inaniter tamen & id agunt, & orationem afferunt ineptam, & horridam, turbantem cogitata tum deblatterantium ipsorum, tum eorum qui audiunt: nihil ut ex ea proprium, nihil ut dilucidè significans percipi poßit? Ex quo factum est, non ut in exquirenda ueritate, quod est unum munus Philosophiæ maximè proprium, sed ut in uerborum, & inanium quæstionum inutilibus controuersijs omnis iampridem ab his suscipiatur cõtentio. Sed ut in ueteri prouerbio est, Balbi balbos, sic istos sui & agnoscunt, & probant. At nos, quibus expetenda illa semper, & præcipuè colenda uisa est, quæ sapientiæ cum eloquentia naturalis est societas, quiq; mentis simulachrum ducimus orationem, ut ex huius forma & pulchritudine, illa quoq; quæ intus est spectari animi dignitas & elucescere foris poßit: demus operam, si modò assequi possumus, ut Philosophiam iampridem laborantẽ barbariæ nomine Latinis literis illustremus. Quod profectò adnitemur, eo ingreßi animo, ut nisi uitam uis aliqua peremerit, aut autoritas maior occupauerit, omnem ipsam Platonicam, & Aristotelicam formam disciplinæ non interpretis munere, sed ordine & iudicio nostro nostris hominibus tradere parati sumus. Quod maiore etiam cum spe, lætitiaq; aggredimur, quod intelligimus non solùm in Italia, quæ semper omnium bonarum

artium

artium parens iure existimata est: uerùm etiam trans Alpes in Gallijs, Germanijsq; quam multi iam existant, qui se ad politiores dedant literas: quiq; hæc ipsa, quæ nos reprehendimus, minimè probanda putent: etiam insectentur eorum infantiam, qui audeant præclaras è Philosophia sententias, sermonis ruditate tanquam cœno aliquo inquinare. Qui quidem tali ingenio præditi, barbari certe non sunt. Non enim quos à nobis aut montium excelsitas, aut latitudo æquõrum disiunxit, sed qua cum uera religionis cultu non peragrauit humanitas, & artium amor ingenuarum, ea certa & sola est barbaria. Atqui horum ope atque auxilio, aliorumq; multorum, quos similiter ad iudicandum, agendumq; idoneos ingenij dotibus natura ipsa subornauit, si plures in hanc præclaram uoluntatem consenserint, haud diffidendum sanè est, quin celeriter è sordibus omnibus se emersura Philosophia, & dignitatem ad quam spectat, obtentura esse uideatur. Quibus cum aut nostra cõmunicabitur laus: aut si prior nostra sors in hoc certamen exierit, non dubium est futuros, qui eandem petessant gloriam: à quibus non certari modò nobiscũ, sed uinci etiã nos æquo pati animo sumus parati. Quippe qui non tam singularem nostram laudem, gratiamq; deposcimus (etsi ne ea quidem, cùm bonorum consensu rectè factis tribuitur, à præstantibus animis repudianda est) quàm bene de ciuibus nostris promereri studemus. Quòd si in eis actionibus, quas huius optimi ac maximi principis beneficio cum aliqua autoritate tractauimus, innocentiã & fidem probauimus nostram, nostraq; foris acta consiliaq; omnia nõ ad priuatos

quæstus, sed ad beneuolentiam hominum nobis omnibus officijs conciliandam, & ad communem bonorum utilitatem spectauerunt: erit hæc iam intra domesticos parietes cùm cura præstantior, tum labor etiam multis utilior, si qui nostris hortationibus uel excitati, uel firmati, nihil sibi magis expetendum in uita, quàm uirtutem & abstinentiam, & studium ueræ sapientiæ duxerint. Sed quoniã ante quàm è Philosophia quicquam, de ipsa Philosophia aliquid est dicendum: eique iusta & debita, laus tribuenda, sine qua nihil quicquam uerè esse laudatum potest: cùm præsertim non desint qui petulanter in eam quacunq; de causa, etiam hoc studiosius inuehantur, quòd se putent ea re gratiam à uulgo & ab imperitis hominibus inituros: uisum fuit faciundum, ut eam ederemus eius defensionem, quam habuimus Mari, nos quidem aliquot ab hinc annis in Iacobi Galli suburbano, cùm à T. Phædro affine tuo, homine (ut meminisse facilè possumus) cùm docto & copioso, tum parato ad lacessendum, respondendumq;, esset uituperata. Nam cùm Floralibus manè ad Gallum in hortos, quos ille uir, ut tute scis, in omni uita politissimus, in campo fœniculario secundum Adriani molem sibi ferè communes, & doctis omnibus parauerat, conuenissemus ego & F. Citrarius, homo cùm studiorum similitudine mecum, tum multis amicitiæ officijs coniunctus: offendimus ibidem, qui paulò nos anteuenerat, cum ipso Gallo sermocinantem T. Phædrum. Igitur congressi amicè & comiter, salute data acceptaq;, in hippodromo (id erat decumano limiti nomen) manus complexi inter nos, ut mos amicorum est, inambulare cœpimus. Tum

GALLVS: *Quid nam hoc esse dicam, inquit, nobis à natura datum, ut tantum boni in eorum, quos familiariter diligimus, congressu & colloquijs experiamur esse, ut sine ijs nullam integram uoluptatem ad animum nobis accedere sentiamus? uelut mihi nunc accidit, qui etsi hoc loco uehementer delector, quòd & amœnus satis est, & solent unicuique sua, in quibus quis elaborauit, ualde iucunda existere: tum autem hac hodierni diei tranquillitate aëris & nitore cœli exhilarari animos necesse est: nec solùm nostros, sed cæterarum etiam animantium. Siquidem, ut à Vergilio scriptum est, Vertuntur species animorum, & pectora motus Nunc alios, alios dum nubila uentus agebat,* Concipiunt: *unde etiam uolucrum cantus, & lætitiam pecudum, & insolitam quandam in animis dulcedinem ait exoriri. Requirebam animo tamen nescio quid: neq; tam animaduertebam primò quid illud esset, quod mihi abesse quasi uideretur, quàm posteaquàm uos aduenistis: sentio nunc demũ meam expletam, cumulatamq; esse lætitiam: ita ad societatem illam ad quã à natura facti sumus, qua homini ad hominem naturalis est applicatio, accedit ista ex delectu amicitiæ incredibilis quædam iucunditas: quam qui non norunt, ij mihi uidentur ex alieno quodam genere homines esse, non tam mente præditi, quàm forma humana.* TVM PHAEDRVS: *Rectè sanè loqueris Galle: repugnat enim hoc naturæ, ut qui sint, quos tantum in rebus humanis bonum non afficiat: & tamen experimur interdum nonnullos, qui ita aut animo sunt agrestes, aut moribus ad omnem inhumanitatem assuefacti, ut non modò neminem eximiè*

charum habeant, sed æquè oderint omnes, tanquam com munes cunctorum inimici: Sicut de Timone illo Græcæ loquuntur historiæ: quem etiam ferunt, cùm haberet secum in cœna similem sui prorsus, & inhospitalitate (non enim mihi nunc succurrit, quo alio nomine appellem μισανθρωπίαν) & moribus Apemantum: atque ille ea solitudine delectatus, dixisset, Pulchrum hercule nostrum hoc conuiuium, ô Timon: respondisse, Atqui pulchrius multò futurum erat, si tu non adesses. Tales ergo nonnulli, sed contra naturam tamen: atque ut hoc fortasse rarius, sic utinam non multa quotidie in nobis ab eadem natura optimè inchoata, consuetudinis uitio deprauarentur. Sed de se, ut uolet quisque: nos, qui liberaliter sumus eruditi, de nobis ipsis ita sentiamus, ut uitam sine conuictu & consuetudinibus amicorum nullam ducamus esse. Atqui Galle, inquit CITRARIVS, quantum tu bonorum amicitiæ, omniq; humanitati tribuendum statuas, res ipsa palàm facit, neque indiget id nostra ullius oratione: nemo est enim qui non oculis cernat, quanti sint ad te hominum, aliqua ingenij laude splendentium, concursus fieri soliti: atque ut ornatißimorum hospitum & amicorum quotidianis conuentibus floreat domus tua. Quod profectò haud ita foret, nisi tu, si quisquam alius unquam, honestißimorũ, optimorumq́; amicitia, ac familiaritatibus delectarere. Verùm quod est modò à Phædro nostro dictum, rarius usu hoc uenire, ut quis amicitiæ dulcedine non tangatur: utinam id quidem ita esset, atque ea una esset in causa, quæ ab eo exemplo etiam Timonis commemorata est, naturæ quædam quasi feritas: sed latius

pat

patet hoc malum, & quod maximum uenenum fidelis beneuolentiæ est, simul ut quis nimium sibi deseruit, ita minimè fidem in amicitia tuetur. At huiuscemodi hominum innumerabilis est multitudo. Quis enim est studiosus pecuniæ præsertim, & cui (ut Terentianis uerbis utar) nihil præter lucrum dulce sit, qui ullum uel tenuem poßit habere gustum huius ex amicitia iucunditatis, quam tu modò, Galle, narrabas? quiq; sublata utilitate, quæ contineat neceßitudinem, non continuò nuntium remittat amicitiæ? Plena horum uita est, rarumq; illud potius, ut cui cognita appetitaq; sit simplex illa, & uera, & per se, suaq; sponte amabilis ex amicitia uoluptas, quæ ab amico proficiscitur, & in eo ipso uertitur, nihil quærens extrà, nec cupiens, cuius amor fructus maximus, uirtus optima conciliatrix est. Sed quò rarius istud, hòc præstantius. In quo genere, optimo te excellere iure, Galle, fecisti tu quidem omnibus iam fidem. Nam, ut ille, quicunque hostem feriet, is mihi fuerit ciuis: sic tu amicos ex una uirtutis commendatione continuò probas: non ex eis ad te uti referas aliquid, sed ut sibi illi nihil magis promptum esse intelligant, quàm te, domum'que tuam, operam, gratiam, pecuniam, autoritatem: quæ cunctis etiam hòc gratiora ex te accidunt, quòd tua ista incredibili humanitate condiuntur: quam tibi in uerbis quidem & uultu, omniq; corporis motu insculpsit ipsa natura. Sed ea factis & in experiundo fit illustrior. Itaque es assecutus, ut non magis unũ unus, quàm te diligant uniuersi. Quam ob rem, quod paulò antè dixisti, nullam te integram sine congressu amicorũ percipere uoluptatẽ, & de eo tibi assentior: & (ut

pro

pro cæteris etiam loquar) experimur idem in nobis omnes erga te aliquãto etiam uberius. Sumus enim hac tua fruenda humanitate, hoc ingenio, his optimis & suauißimis moribus, in mutua nostra beneuolentia propémodum beati. TVM GALLVS: Gaudeo sanè Citrari, inquit, præclaro hoc, quod mihi tribuisti, uel iudicij tui, uel, ut ego potius interpretór, amoris testimonio. Atqui, inquit PHAEDRVS, Galle, utrunque est, & iudicium, & amor. Sed quando de amicitia aliquid omnes, quid Sadoletus? ET EGO: Quid inquam Phædre? nisi me uehementer hoc uestro sermone esse delectatum: ac sentire quidem uobiscum unà, nihil esse in uita præstabilius amicitia: quæq; in Gallo nostro laudibus extulit Citrarius, uerißima confiteri. Sed quod unum uel præcipuũ ab eo uideo prætermissum, id à me referri, & commemorari debere puto: non enim natura solùm, & propensione animi quadam, aut fortuitò euentu lapsus in hanc rationem Gallus, ad liberalitatem, & beneficentiam, ueritatemq; amicitiæ totum se contulit: sed aliquantò magis accepit à Philosophia, ut ista eadem recto iudicio & constanter ageret, in quo quidem uno est posita uirtus. Nouit enim quemadmodũ de statuis Dædaleis à doctißimis proditum est, eas cum præclaro opere perfectæ & eximiæ pulchritudinis existerent, nisi tamen arctißimis uinculis constringerentur, dilabi facilè, & perfugere solitas, quòd earum incerta esset, & lubrica possesio: sic optimũ quenque morem, nisi ratione & præceptis Philosophiæ fuerit confirmatus, stabilem sua sponte non esse. Est igitur ad hæc philosophiæ studia, in quibus à prima adolescentia admod

admodum se exercuit, longo interuallo nunc reuersus, & quidē animo maiore quàm uos fortasse suspicamini: quod ego nosse possum propter quotidianū usum, quo cum eo aßiduus sum. Quanquàm illi quidē haud ita multū ad legendū otij à forēsi opera relinquitur: sed est totus in quærendo & percontando: me quidem, quem in his literis maximè uidet occupatū, audiendi aliquid uidelicet, & disputandi causa, sæpißimè ut laceßat: Quod ego pergratè accipio uel quòd obsequor studijs optimi & amicißimi uiri, uel quod illius acuto, & acri ingenio meum quoq; ad discendum excitatur ingeniū. Hoc loco PHAEDRVS, *ut erat natura uehementior, & Philosophiæ multis iam signis habebatur infensus: Præclaram mehercule laudem, & in primis cōmemorandam, qua te isti afficere conātur, Galle, cùm te tanquam puerum nobilem sub pædagogo, à Philosopho aliquo admonitum, nihil nisi ex præscripto rectè agere posse uolunt: ac ne quid desit, manum etiam sub ferula, ut dicitur: indignum illud quoq; quòd uirtutem in una statuunt Philosophia: Quo quid dici impudentius potest? quādo enim Philosophiæ quicquam omnino fuit cum uirtute, cum amplitudine, cum dignitate commercij? aut quos ex eius ipsius sinu prodire conspicimus ad ullam rem gerēdam aptos, quæ quidem digna sit uiro? Imò uerò tu, inquit, esto nobis, Galle, & naturali uirtute, & tuo ipsius consilio instituto'q; talis, qualem te esse cernimus omnibus eis animi dotibus instructum, quæ magno homini conueniunt: Sitq; tua ista propria, & peculiaris laus, non Philosophiæ, quam summus ille uir tuus nouus hospes & amicus P. Bembus, cuius tanta fertur apud o-*

mnes uirtutis & literarū gloria, iure ſanè in te contuliſſe mihi uiſus eſt, cùm ita diceret, urbem hanc tot antiquorum monumentis, tanta etiam nunc horum temporum magnificentia ornatam: ſibi tamen maiorē atq; ornatiorem fuiſſe uiſam, quòd te in ea ciuem eſſe contigiſſet. Hoc de te ille ita ut ſentiret, non tu, opinor, promiſſa barba es aſſecutus, nec tunica pulla, nec trito pallio, nec inepta, & intempeſtiua loquacitate, ſermonibus per omnes circulos conſerendis: longè enim hæc aliena graui uiro, Philoſophis uerò quotidiana ſunt: ſed liberalitate, & prudentia, & quòd cùm te multi fortuna & copijs in hac urbe antecedant, nemo eſt tamen, qui ad bene de probis & doctis hominibus merendum te uno ſit propenſior: Nam quod ad Sadoletum attinet, quem ego & amo mediusfidius, & florentē eſſe cupio, nō poſſum non moleſtia affici, cum illum uideo ſubducentem ſe amicorum & familiarium coetibus, in hac ſquallente & ſordida Philoſophia tabernaculum penè uitæ ſuæ collocaſſe, doleoq; meam tam parui apud eum fuiſſe autoritatem, ut ipſum ab hoc errore nequiuerim adhuc ad conſilia grauiora retrahere. Atque ad me conuerſus, In mentem uenit mihi, inquit, ea proferre aduerſus te, quæ in Euripide Zethus ad Amphionem fratrem protulit, quorum equidem ſententiam, non numerum recordor: Negligis ò frater, inquit, ea quæ te oportet diligere, naturamq; animi tui ſuapte ſponte nobilem, puerili quadam concinnas forma: & neque in iudicijs commodè loqui ſtudium tibi eſt, in´que ijs cernere quod æquum idoneumq; ſit: neque alios iuuare conſilio potes tuo. Ac de tuo quidem, inquit, ingenio quid ſentiam,

tiam, mihi ipse conscius sum: quantum autem te diligam, tu optimus es testis. Sed quod tibi soli seorsum sæpe dixi, in quo frustra à me consumpta opera est, idem nunc his audientibus ut dicam, moneamq́; te aliquot annis minorem natu audacter, idem amor me cogit. Vereor enim, uel potius formido certò, ne istam tuam ingenij animiq́; indolem, qua te ad grauiores res tractandas idoneum semper iudicaui, hoc Philosophiæ studio penitus corrumpas: in quo si esset ipso aliqua fortasse liberalis oblectatio: quæ tamen in tanta uanitate illius scientiæ esse quî potest? tibi tamen uidendum arbitrarer in ciuitate tam occupata, in qua honores & præmia non otiosis, sed industrijs hominibus proponuntur, quî factum tuum probari illis posset, qui scirent de uita cuiusque & institutis iudicare. Inquiritur enim in uitam tuam, mihi crede, curiosius quàm tu fortasse existimes: Nam cùm à primo commosses animos multorum expectatione quadam, nunc te uelut inertia desedisse, non possunt non mirari homines, idq́; non reprehendere: cùm in popularibus studijs, & his quæ frequentiæ ac celebritatis sunt, siue in foro malis, siue ad principes uiros, uindicare te in aliquam laudẽ poßis: illa tamen, quæ silentij, & solitudinis sunt, malle persequi. Quorũ profectò opinioni & iudicijs inseruias oportet, si aliquo numero esse optas, aut si eam uerè assequi uis, quã tibi falsò promittit Philosophia, sapientiam: ne'ue te in tenebris abdas, cùm facilè in hominum oculis queas, & in luce consistere. Quæ cùm ille dixisset aliquantò cõmotius, quòd eum ad hanc rationẽ cõcitationemq́; dicendi & uoce, & motu corporis, & animo flagrante ac subitò natura

tura formauerat, summumq́; illi praeterea ingenium, summum in pronuntiando lepôrem addiderat. CITRARIVS, O amoenum diem hunc, inquit, & mihi diu, ac Gallo desideratam opportunitatem, aliquando te, Phaedre, in uniuersam inuehentem Philosophiam audiendi: Equidem interfui saepe, idq́; locis pluribus, cùm carperes Philosophiam: in quo ego potissimum attendere solitus sum acumen ingenij tui, & facetissimis dictis delectari. Sed de ea tota quid haberes dicere, percontandi ex te, cùm id maximè auerem, ante hunc diem facultas non est data: quam nunc oblatam libentissimis nobis, nostra fuerit culpa, si amiserimus: aut si non ex te omnia, quae uolumus de tuo in Philosophiam animo ac iudicio, audiendo fuerimus consecuti. Imò, inquit GALLVS, & hic locus maximè aptus est, & tempus idoneum: nec est quicquam, in quo iucundius hunc consumamus diem: quam ob rem da hoc nobis Phaedre, ut te de uniuersa Philosophia quid sentias audiamus. AVDIETIS, inquit: sed hac conditione, si omnibus sum facturus gratum. HIC EGO arridens, Mihi'ne, inquam, esse gratum potest, in tantũ discrimen uenire Philosophiam? Quid ita, inquit CITRARIVS, non tu eam dicere es solitus ueritatis patrocinio sat tutam esse? SI QVIDEM, inquam, ueritate, non eloquentia causa pendetur. Pendetur, inquit GALLVS, & bono es animo: non enim hic imperitae multitudinis concio, ad quam in inuidiam facilè, & in suspicionem Philosophia adducitur: Sed auium concentus, & florum tanta haec uarietas ac copia, huius orationi coronam factura est. ATQVI, inquam, Galle, hu-

ius orationi (siquidem ea in uituperanda Philosophia futura est) auium iste concentus obstrepat sanè uelim. An non tu hosce flores, qui tantam nūc odorum amœnitatem naribus nostris aspirant, et mox auritos, & posteà etiam uocaliores fore putas, quàm esse posset ipsa illa, de qua nunc dicebas, imperitæ multitudinis concio? SANÈ, inquit, hoc est quod ego gaudeo: intelligo enim præter uoluptatem, quam audiendo percepturus sum, huius mei præterea suburbani pretio permultum accessurum esse, quòd quidem disputatione uestra hac celebratius multo futurū est, quàm aut peregrinis arboribus, quæ in hunc ipsum locum undique accersitæ sunt: aut nobilitate eius picturæ, qua est superior porticus exornata. QVIN tu, inquit Phædrus me intuens, ueritatem finito uenire in certamen, tumet silentium teneto. AGE AGE, inquam, Phædre (uideo enim te in procinctu esse, pugnæ auidum) illud moneo, parcius: ne si uno hoc prælio penitus Philosophiam obtriueris, non habeas deinde quicquam, in quod ita studiosè, & libenter inuehare. NVLLVM est periculum desore, inquit ridens, dum quidem tu extiteris, qui ab ea auelli nulla ratione potes. Quod cùm dixisset, omnes ad audiendum animos ereximus. TVM ILLE, Videntur mihi, inquit, Prisci illi ueteres, qui primi semetipsos sapientes, & artem eam, quam profitebantur, sapientiam appellauerunt, aut callido consilio quæsisse in uulgus celebritatem: aut errore quodam puerili decepti fuisse. Etenim si cùm scirent, & intelligerent ipsi, inanem eam esse, quam habebant in manibus, scientiam: appellatione tamen præclara illam ad-

ducere in honorem studuerunt, cæteris'que persuadere id, quod ipsis neutiquam de ea erat persuasum. Astuta illorum ratio, & callidum in primis consilium fuit: sed ita, ut seculi illius ingenijs nihil iudicarent esse rudius. Sin autem & eandem ipsi fidem habuerunt de sapientiæ disciplina, & cæteris facere conati sunt, puerorum mihi morem uidētur fuisse imitati: ut enim pueri imagunculas sæpe nacti ligneolas, aut è cera: eas'que charius amplexi, ueste atque auro exornant, Deorum'que, quorum libitum fuerit, imponunt eis nomina: demumq; longius prouecti credulitate puerili, quasi rem seriam agentes, rei ludicræ diuinos honores tribuunt: Sic Philosophi isti uestri (me autem intuebatur loquens) quos solos penes est sapientia, qui'que eam ipsam ab sese unis peti atque addisci uolunt, tantò pueris leuiores, quantò illis ætas ludum suum concedit, his alienum stultitia: inane disciplinæ simulachrum splēdidißimi nominis appellatione honestauerunt: Quo non possunt quidem non allici aliquando & inuitari nonnulli, ut insistant aliquantum, cupiantq; interiora cognoscere. Quòd enim sapientia nec in cœlo, nec in terra quicquam est præstantius, iccirco ipso nomine commoti, accenduntur ad cupiditatem aliquam cognoscendi. Sed si qui lautiore paulò ingenio ingreßi fuerint, maturè ut abalienētur. Ex quo illud Neoptolemi apud Ennium, Philosophandum sibi esse, sed paucis: nam omnino, haud placere. Credo homini militari ex bellica uirtute ueriorem meditanti gloriam, conueniens fuisse uisum, quid isti profiterentur, agnoscere: quæ uerò minutius superstitiosiusq; tractarent, & in quibus frustra contererēt ætatem,

ea ceu

ea ceu ueræ sapientiæ repugnantia penitus despicere atq; contemnere. Et *nimirum magna, eximiaq; professi, in minimis ferè uersantur.* Quòd *si splendore nominis remoto, rem ipsam introrsum magis aspexeris: totamq; istam artem, quæ se magistram tradendæ sapientiæ profitetur, in manus sumptam diligenter expenderis: non tu in ea quidem sapientiam ullam, quæ sit uerè & solidè sapiētia, sed imaginem potius inanem quandam deprehenderis sapientiæ, sine corpore, sine mente, ipsius illius sapientiæ operibus atq; muneribus sola uoce resonantem.* Nam *cùm rerum gerendarum sit sapientia, imperij gubernandi, dignitatis ac potentiæ sibi comparandæ*, Philosophia *pro his maximis, maximeq; expetendis rebus, tanquam immunitatem laborum in beneficij loco illi tribuens, eam in uerbis pensitandis, & argumentorum conclusiunculis arte astringendis, rebusq; ijs, quæ nihil pertineant ad nos, accuratius indagādis, festiuo opere occupat: ut suarum uirium & grauitatis oblita, à cœtu hominum, atq; ab regendis ciuitatibus, ad solitudinem, inertiamq; traducatur.* Atque *huic arti tamen sapientiæ nomen est datum: in quo primùm istorum est arrogantia reprehendenda.* Quis e*nim illis hoc concessit? aut quo nam iure fuit ab ipsis usurpatum, ut artem suam, cuiusmodi ea cunq; sit (nondū enim de hoc disputo, pòst uidero) in ipso statim ortu atq; initio, inscriberent* Sapiētiam? *cumq; necdum planè perspectum, cognitumq; esset, hominum'ne uitæ utilis futura esset illa, nec'ne esset, tamen tanquam ratio absq; ea rectè, ordineq; uiuendi cunctorum iam confessione constare non posset, ita summum rerum humanarum titulum illi præ-*

ſcriberent? Verum fuerit hoc uitium ſuperiorum illorum, & qui ſeptem dicti ſunt, quos tradunt cunctos in Græcia Delphis primùm conueniſſe, Athenis Prætore Damaſo: iterum deinde Corinthi, cùm eos Periander Corinthiorũ tyrannus hoſpitio accepiſſet, circiter quadrageſimam-quintam Olympiadẽ, quo tempore Romæ L. Tarquinius Priſcus regnum obtinebat. Atqui hi iſti ipſi, ſi ſua ſententia ſe appellauerunt ſapientes, indulſerunt ſibi profectò, quàm par erat, uehementius. Sin autem populorum ſuffragio uocati ſunt, habent egregiam ſui cognominis, & quo iure glorientur, autoritatem. Siquidem ad imperitos & ſtultos delatum fuit de ſapientibus iudicium, etſi uideo nõ iſtos ſolùm, ſed alios complureis, ſi fama et opinione uulgi ſapiẽtia cenſeatur, nulla illuſtri de cauſa paßim habitos ſapienteis: ſimul ut quis enim in illa rude indoctaq; uetuſtate uel dixerat aliquid, uel egerat concinnius, ita adſcribebatur ad numerum & nomen ſapientis. Quo ex genere maternus auus Theſei Pitthêus, cùm uerſibus pangẽdis ſententiolas quaſdam complecteretur, in primis iudicatus eſt ſapiens. Lycurgus uerò eundem nominis honorem iuſtius eſt aſſecutus: quòd enim confuſam et perturbatam, ac (ut Herodoti utamur ueobo) κακονομώτατην Lacedæmoniorum Remp. legibus latis cõſtituerat, ferẽdisq; laboribus & periculis alacriter adeundis, ciues ad fortitudinem, & ad omnia belli munia apprimè erudierat, cõparata ſibi autoritate & gloria, ſapiens meritò exiſtimatus eſt. Sed ut ab hoc magno ſanè uiro abeamus, quid cuiquàm eſſe tũc potuit in ſapientiæ nomine glorioſum, cùm Homerus, cuius dicta pro decretis habenda ſunt, etiam fabris

bris attribuat ſapientiam? Ac ne quis illorum ſeptem, quos & nos nimium iam ſæpe in medium adducimus, & negat Dicearchus autor haud ignobilis, nec Philoſophos, nec ſapientes fuiſſe, ullam alio ex genere putet fuiſſe ſapientiam, quàm eam, quæ dicta in Pittheo: Primùm poëtæ pleriq;, iiq; adeò perfrigidi: deinde argutulis quibuſdam, ut ſibi uidebantur, ſententijs, multitudinis plauſum captantes. Quid enim Chiloni Lacedæmonio (ut de eo potiſsimum loquar) tria'ne dicta ſapientiæ laudem afferre debuerunt? At ea in foribus templi Delphici ſunt inſcripta. Quid tum? non enim qui inſcripſit, aut qui inſculpſit (opinor) faber ſapientior? NE QVID NIMIS: *rectè hoc quidem, & ſibi ille admodum conſtitit: pauciſſima enim locutus, multam ſibi parauit ſapientiæ famam. Sed quid illis ſapientibus fiet, qui ſuis libris, atque ſcriptis omnia refterſerũt?* NOSSE *uerò* SE QVENQVE, *quam uim habeat, ſi ab hoc communi atq; uſitato ſenſu abieris, ipſo illo interprete qui edidit, cenſeo eſſe quærendum. Nam illud quidem inopinatum ac nouum, & neſcio unde erutum: nemini enim unquam in mentem uenire potuiſſet:* COMITEM ESSE AERIS ALIENI MISERIAM: *Quid? hiccine ſolus uadimonium deſerere coactus fuerat, eius'que bona proſcripta fuerant? Sed quoniam in ſingulis non eſt immorandum, & unius tamen exemplo cæteri noti eſſe poſſunt, ratio cõcludenda eſt, Sapientium nomen, ab ipſis uſurpatum, plenum arrogantiæ eſſe: à populo delatum, inanitatis. Correxit errorem hunc ueterum Pythagoras, imminuitq; inuidiam nominis, quòd primus Philoſophiam*

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE

pro ſapientia inſtituit appellari. Is in illa ſua peregrinatione, in qua, ut de Vlyſſe *ſcribit* Homerus, *multarũ gentium mores & inſtituta perſpeculatus fuerat, cùm peragraret in reditu ueterem* Græciam, *atque illo itinere ueniſſet* Sicyonem, *ibiq́; cum* Leonte Sicyoniorum *tyranno congreſſus, interrogatus ab eo eſſet, quem'nã ipſum ſe profiteretur, num ſapientem? reſpondit ſoli* Deo *congruere nomen ſapientis: ſe uerò* Philoſophum *eſſe: hoc eſt, ſtudioſum, & cupidum ſapientiæ. Graue reſponſum & dignum moderatiſſimo uiro, nihil ſibi arrogauit, nihil ſublatius de ſe locutus eſt, tantùm eam cupiditatem, quæ cuncto generi humano è natura inſita eſt, ſapientiæ adipiſcẽdæ, in ſe aliquanto fortaſſis acriorem ineſſe ſignificauit.* Plena *igitur grauitatis oratio: neque ipſe non idoneus, cuius autoritatem cæteri ſequerentur, ſi in eadem porrò ſententia conſtitiſſet, neq; diſſenſiſſet poſtea à ſeſe, cæterisq́; rebus non iam ſe moderatum & grauem, ſed flagrãtem ambitione importuna præbuiſſet.* Nam *quid illa iactatio popularis, &* Græciæ *omnibus in locis, ubi cœtus celebrari erant ſoliti, ſui oſtentatio?* Quid *nudatio femoris aurei* Olympiæ, *cùm ad ludos ſolenneis cuncta adeſſet* Græcia, *aliud in eo indicant, quàm ſpecioſum illud ſapientis nomen, quod ipſe paulò antè ab hominibus cunctis abiudicarat, &* Deo *uni tribuendum cenſuerat, cùm conaretur apparere ipſe* Deus, *uſurpare illum confeſſione reliquorum, & ad ſemetipſum uertere, tanquam præſtigijs quibuſdam, uoluiſſe?* Quanquàm *femoris quidem aurei illa nudatio, ignarum forſitan uulgus commouere: ijs, qui hominem nouerant, meminerantq́; ex aurificina paulò antè*

lò antè ad Philosophiam egressum, miraculo esse non potuit. Quid quòd ad Italiam se contulit, & Metaponti sedem, ac domicilium statuit fortunarũ suarum? qui conueniebat homini Samio, præsertim cùm plus honoris, quàm satis opus esset, in germana Græcia paribus illius haberetur? Sed, opinor, occupatis ibidem populorum animis opinione, & fama superiorum sapientiũ, cùm eum, quantum assequi posset, celebritatis pœniteret: nouas illum sedes, & uberiorem segetem suæ propagandæ laudis, uacuis etiam tum à Philosophia harum gentium animis, in Italia quæsiuisse. Quibus in locis disciplinæ sectam eam condidit, quæ Pythagorica est appellata, magistra illa taciturnitatis. Hoc confiterer commodè, si ut in addiscendo, sic etiam ad docendum adhibitum silentium fuisset: huius enim molestiæ parte iam careremus. Porrò apud eum mos iste tenebatur, ut qui se huic dicassent disciplinæ, obmutescerent integrum quinquennium, docerentur´que primò communia quædam, uelut elementa artis: deinde secretiora & quasi mystica: neq; id à magistro: ille enim abditus & semotus ab oculis, nemini se cõmunicabat: sed responsis, & tanquam oraculis erudiebat iuuentutem, donec tandem perspecto ingenio, moribusq; probatis, qui iudicati fuerant digni, adnuttebantur ad conspectum magistri, cõmerciumq; sermonis. Quod qui assequebantur, cõfestim domum ad necessarios suos literas, nuntiosq; gratulandi causa mittebant, tanquam eximiũ quiddam & optandum adepti. Hanc uitæ, morisq; eius insolentiam secuta illa arrogãtia est, quòd unus ferè Philosophorũ omniũ dictum & autoritatem suam sanctam haberi instituit pro

ratione. Vnde enim celebre illud αὐτὸς ἔφα, quod usurpare soliti erant, qui tuebantur Pythagoream sententiam, si quando (ut fit) in disputando premerentur, ut delitescerẽt in sapientis magistri autoritate & nomine? Ad hoc ne tyranni quidem in oppressis ciuitatibus facere soliti sunt, cùm quid de pristino statu uolũt dimouere, ut nõ aliquam proponãt causam & rationẽ uoluntatis suæ. Sed de egregijs autoribus tãti nominis, artisq; huius appellatione ac titulo, dicta hæc sint. Quæ una si disciplinã profitetur sapientiæ, ridiculè arrogans est: sin studium duntaxat, & cupiditatem, sicut ipsa uis uocabuli declarat, nihil habet eximiũ præ cæteris, nec quo tantopere glorietur præter cæteras. Quis enim est quocunq; ex studio, quacunq; ex disciplina, qui nõ maximè cupiat sapiẽtem esse se: aut cui quicquam omniũ rerum uideatur sapientia esse diuinius? Illud nunc uideamus, qua autoritate prodierit in lucem, fueritq; iam inde ab initio accipientibus commendata: est enim profectò aliqua ex origine etiam & generis stirpe censenda nobilitas. Vt enim in editione in lucem, ac procreatione liberorum, nisi parentum distinguant nomina, & gẽtes, pares principio censeãtur esse clari obscuris, ingenui seruis: propterea quòd nihil nũc demum oriens, habere potest ex sese in populum nobilitatem: Ita Philosophiæ prima commendatio à suis inuentoribus, & tanquã parentibus, repetenda est. Vtris igitur tandem tanti inuentionem boni aßignatis? Græcis, an'ne Barbaris? Video magnum esse certamen: habetq; pars utraque fortes aduocatos: ueruntamen ipsorum etiam confeßione Græcorum superiores Barbari. Itaq; & Aegyptij suum

Osirin iactant: Vulcanumq; Nili filium aperuisse Philosophiæ principia annis propè innumerabilibus, antequàm in Græcia de his ipsis rebus mentio ulla haberetur: & Gymnosophistas apud Indos, Druidas apud Gallos, uel ipsa teste Græcia, magnam sapiētiæ famam uideo consecutos. Druidum quidem nomen in summa ut tum habebatur diuini humaniquc iuris notitia, non solum Græcis literis celebratum, sed & ipsi Græco uocabulo Semnothei sunt appellati, propter scientiam colēdorum Deorum uidelicet, & celebritatem religionis: atque ijdem de rebus occultißimis primi non pauca ad cognitionem hominum attulisse existimati sunt: magno sanè munere insigniq; beneficio, tanquam parum multa essent in oculis omnium posita & in conspectu, quæ ingenium, diligentiamq; requirerent. Prædicant Zamolxin Thraces, quem ex abdito specu responsa sapientiæ percontantibus edentem, nuncq; uelut euanescentem ab hominum oculis, rursum autem sese in conspectum dedentem, inducti, deceptiq; præstigijs, diuinitatis honore donarunt populares: itaque & sacrificia illi solēnia habita, & epulæ institutæ sunt. Atlantem laudibus Libes ferunt: ob imitationem enim cœlestium circulorū in sphæra lignea relatam, quodam quasi sapientiæ prænio, ipsius humeris cœlum sustineri nimium simplex illa memorauit antiquitas: ut illum suæ artis, si modò sapit quicquam, necesse sit pœnitere, siquidem ob eam tanto oneri ferundo perpetuò addictus est. Ochum habent Phœnices autorem sapientiæ suæ: at Phœnicas Græci, neque hi solùm, sed gentes ferè omnes: literarum enim usum, sine quibus nimirum sapientia non

constat, omnium consensu Phœnicibus acceptum latum fuisse legimus: ijdem isti, quod quidem sapientiæ partem aliquam attingit propius, ad maritimos cursus dirigendos, atque ut non iam fortis esset, sed consilij nauigatio, minorem Vrsam notauerunt, eandem Cynosuram, qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto: quæ hoc etiam certior dux est nauigantibus, quòd gyro interiore breui conuertitur orbe. Quid dicam de Chaldæis, Magis'que, quorum alteri spectandis syderibus, & cœli conuersione intuenda cùm status illhic, solenneisq; motus deprehendissent, Solis'que & Lunæ, cæterorum'que errantium ordines, concursiones, momenta perpendissent, quæq;, quo'ue die in cœlo euenire necesse esset, aliquanto antè prædicerent, scitum quiddam in uita compe-risse uisi sunt, idq; populare, atq; plausibile. Sed illud in ea arte cæteris fallax, ipsis illis fructuosum, quòd per uanissimas prædictiones fatalium euentorum, animis imperitorum superstitione implicatis, uiam sibi ad quæstum inuenerunt, & ad dignitatem. Magi porrò iam inde à principe illo Zoroastre eadem penè uia ad similem honorem in Persis sunt euecti: sacris enim & ceremonijs Deorum procurandis, cùm de naturalibus quoque principijs nonnulla dissererent, adiungerent præterea diuinationem ex alio certo genere, ac Chaldæi, animos & regum & gentium illarum, captos admiratione sui, tenuerunt. Atqui ab his, quos memorauimus, alijsq; præterea quàm multis, quos nostra nunc prudens prætermittit oratio, antiquitus proditum est, fuisse orta Philosophiæ principia: barbari'que omnes ferè, qui in huius laudis contentionem

tionem uocati sunt: quorum si inuentum sapientia ista uestra est, atque ab eis, tanquam à principibus, autoritas est huic arti tribuenda: Primùm quo'nam abierit Graciæ infinita illa & intolerabilis gloriatio, omnia sibi uindicantis, & quæ omnium artium laudatarum initia, progressus, fines cùm ad sese ortos, tum apud se perfectos uult? Deinde (fiaueo enim ego quoq; hoc loco quidem Græcis) esto, sit tanti, quanti esse uos uultis Philosophia: Quid aut elegans ab indoctis, aut humanum à feris, aut politum à rudibus, aut denique eximium & nobile à barbaris potuit proficisci? Si uerò Græciæ adscribēdus est iste honos, id quod mehercule malim, si per ipsos liceat, ac nisi domesticis testibus, ijsq; admodum probatis lis secundum aduersarium detur: erit aliqua fortaßis in origine Philosophiæ cōmendatio propter ingenium famamq; Græcorum: sed tamen perexiguè, atque infirmè à paucis positum est, primis harum rerum inuentoribus Lino memoratas esse Thebas, Musæo Athenas, qui etiam primus Deorum generationes fertur tradidisse: quod equidem miror filio datum, cum Eumolpi patris institutum Athenis fuerint mysteria. Attamen siue his, siue illis hoc tantum humano generi munus ferendum acceptum est, cùm illud dicetur, quod tamē etiam antè dictum est, coarguendam esse eorum temeritatem, qui artem nouam atq; incognitam in lucem modò prodeuntem rei eiusce titulo nuncupauerunt, in qua peruestiganda, atq; in constituendo ecquid'nam sapientia sit, ecquid in se contineat, tot postea est seculis, tantis & ingenijs, & studijs elaboratum: tum idem hoc istis ipsis, qui huic arti tantum tribuunt, testibus

confi

confirmabitur, quòd in progreſſu reprehenderunt ipſi ſeſe, tumoremq́; & elationem nominis aliquanto uerecundius uſu ipſo & tractatione admoniti, in Philoſophiæ appellationem ſubſidere uoluerunt. Quòd ſi illi hoc fecerunt medio in curſu, cùm rem eam, quam aßiduè tractabant, habere iam notiorem cœpiſſent, ut imminuerent ali quid de prioris appellationis grauitate, & nomine: nobis non licebit in ipſa penè calce conſiſtentibus, & iam planè edoctis, quàm puerilis ars tota iſta Philoſophia ſit, diripere illi quod reliquum eſt autoritatis: eamq́; hauđquaquam ſibi debiti honoris inſignibus nudatam, è ſuggeſtu, ſedeq́; principum, in ſcholarum angulos, & homunculorum inerticulorum diſceptationes eijcere? quæ præſertim tam ſit auida, & belluatrix, ut nullis certis finibus contenta, in omnia omnium conetur inuadere. Præclarum quibuſdam uidetur eſſe cœleſtia contemplari: arrogat hoc ſibi in primis Philoſophia: Moderari politias: ne in hac quidem parte cuiquam relinquit locum: Scire agere uitam prudenter, & nauiter: hoc uerò præcipuum ait eſſe munus inſtructi ab ſeſe ſapientis: Aptè, & congruenter temporibus loqui, unum'que facundia excellere inter multos: huius quoque ſiue artis, ſiue peritiæ, uiam à ſe prædicat, & rationem eſſe petendam. Sunt etiam ſubtiliores, & minimè populares artes, ſcientiæq́; mathematicorum, in quas temere irrumpat. Quæ (malùm) iſta tanta cupiditas, quæ impudentia eſt? Quoquo modo certè ea non ferenda: ſuiq́; tandem aliquando huic procaci Philoſophiæ ſunt conſtituendi termini, ne ad libidinem euagetur, depaſcaturq́; omnia omnium: ne'ue ex alienis opibus

bus intumescat: in quo tamen quantus (ô Dij) error est eorum, qui illi omnia in sinum student congerere: dum enim eam in omneis regiones, orasq; disciplinarum deductam esse cum imperio uolunt, stabilem ei nullam relinquunt sedem, ubi tanquam in paterno regno, & auito dominetur: sed semper illi cum hospite litigandum sit: quam nos litem sic dirimamus, si placet: Si una quaeque ars suum & certum habet nomen, quo appelletur, separatimq;, & seiunctè denotetur à caeteris, neque potest unius certae artis duplex aequè esse nuncupatio: non erit Astrologia Philosophia, non Geometria, non Musica, non Arithmetica: habent enim singulae hae scientiae appellationes suas, in queis & sua cuiusq; artis uis, facultasq; comprehenditur, & à caeteris ea seiungitur. Itaque si Erasistratum suae artis & professionis nota iudicare uoluerimus, appellabimus (opinor) medicum, & Hipparchum Astrologum, & Aristoxenum fortasse musicum: Philosophi autem nomen ab unoquoque horum segregabimus. Si uerò ad proprias artium cunctarum appellationes commune omnibus nomeñ accesserit Philosophia, iam non magis fuerit in Astrologia sapiens Eudoxus, quàm in statuaria arte Phidias: nec minus sapiens pictor Apelles, quàm Philosophus Plato. Quod idem in reliquas etiam uulgares, & mechanicas artes, uel Homero teste, deductum, efficit id, quod antea dixeramus, ridiculam esse horum professionem, qui sibi soli doctrinam arrogant sapientiae. Quare si sententiam tueri & existimationem uolunt suam, tanquam eximium quiddam minimeq; uulgare adepti: contrahant Philosophiã necesse est intra fines

suos,

suos, neque eam liberè ita depopulari sinant aliena: ne si aditum ad prætorem sit, improbitatis damnetur: alienoq́; cum ignominia reddendo, suas ipsa etiam fortunas, si quas modò habet, mulctæ nomine abijciat. Subijcere igitur Phi*losophiæ, siue mauultis sapientiæ, certam rem & propriam, quasi materiam quandam oportet, in qua sola ipsa dominetur, neque in ea admittat consortium reliquarum. Quæro ergo, quam?* Hic *tibi aliquis uerborum credo amplitudine nos deterrere posse postulans,* Philosophia *est, inquit, rerum diuinarum humanarum'que scientia.* Agnosco *sonitum, pompam'que uerborum: certi in re nihil uideo. Quis hunc non irrideat tanto cum strepitu tam tumidè se inferentem?* Ecce *alter de transuerso festiuam affert collectionem: Si ut quis in quaque arte excellit, inquit, in ea ipsa arte sapiens perhibetur: uerbi causa* Phi*dias, si in suo opificio summus est, in eo etiam est sapiens: item in pictura Apelles, in fundendo ære* Lysippus, *sapientium nomen propter egregiam in arte sua cuiusque præstantiam sunt meriti: quod idem ualet in reliquis: erit ipsa per sese simplex & absoluta sapientia, rerum in mundo præstantißimarum scientia.* Huic *cyathus mulsi dandus fuit: ualde enim credo laborauit, ut quid denique esset sapientia, haberemus exploratum.* Num *non uidetis ex his quidem definitionibus nihil afferentem quod clarè & dilucidè de se polliceatur, falsæ modò in populum opinionis aucupatricem esse* Philosophiam? Verùm *his omißis, requiramus potius terminos, quos peregere ij, qui in ea autoritatem sunt consecuti:* Platonem *dico, &* Ari*stotelem: hos enim uideo à uobis in toto genere hoc con-*

ſtitui principes. Hi ergo partitionem Philoſophiæ trimembrem eſſe uoluerunt, ut triplex eius munus eſſet, trina functio: una pars in rerum cœleſtium contemplatione, cauſis, effectibusq; naturæ indagandis uerſaretur: Altera mores, leges, inſtituta, uirtutes, uitia'que hominum conſtitueret: Tertia diſſerendi rationem, dijudicandi'que quid uerum eſſet in diſputando, quid falſum, quid conſentaneum, quid repugnans contineret: ita in treis partes omnis diuiſa Philoſophia eſt, Naturalem, Moralem, Dialecticam, quam eandem, ſi Latinis malumus uti, quàm Græcis (etſi Græca quoque ipſa nomina iam in conſuetudinem noſtram adſciuimus) rationalem forſitan rectè poſſumus appellare, quod idem eſt & Logicam. Hac diuiſione conſtituta congrediamur propius, atque ita ut ne uibrare arma tantummodo, & quoſdam edere motus, ſed ut manum etiam conſerere, & prælium uideamur inire uoluiſſe: ſingulas'que haſce partes, quid unaquæq; earum ad ſapientiam ualeat, conſyderemus: ut ſi uniuerſæ artis inutilitatem & ignauiam quodammodo (ſic enim dicendum eſt) potuerimus demõſtrare, multorum animos hoc errore liberatos à ſuperſtitioſis & inanibus curis, ad illuſtres & ſerias occupationes transferamus: niſi quid ad hæc uos. QVID nam? CITRARIVS inquit, niſi nos in magna audiendi expectatione eſſe: ut experiamur, Phædre, tua iſta ſingularis eloquentia num nam queat in maxima cauſa ſtabilem & fixam multorũ de Philoſophiæ uirtute labefactare opinionem. Nec tamen ego is ſum, qui bellum illi habeam indictum: nec tam reprehẽdendam & abijciendam Philoſophiam, quàm modum in ea quærend

rendum puto, in quo sentio, Phædre, aliqua ex parte tecum, proboq; Neoptolemi sententiam, quæ mihi cum Sadoleto meo una est dissensio. Ille enim (ut uides ipse) operam omnem in ea locari, & nihil agi aliud in uita rectum putat. Sed tu perge quæso, & in hanc partem potius incumbe tamen: nam qui amplius æquo collaudent Philosophiam, nimium sæpe multi, & mihi molesti sunt. ATQVI, inquit GALLVS, mihi contrà modò mirari ueniebat in mentem, cùm Philosophiam uenerer etiam summopere, non solùm diligam, quî possem non æquis auribus modò, uerumetiam studiosè audire eam uituperantem Phædrum. Sed profectò sic est, ut dicitur: Nil tam iniquum, quod non dicendo æquum uideri queat. Cùm enim tantus in hoc homine lepos sit, ut me illius quidem semper, sed & alios omneis sæpe mirabiliter delectet oratio: tum uis ingenij tanta, ut in quam se cunque incitet partem, aliorum secum studia pertrahat, & uim quodammodo afferat sensibus audientium: itaque uereri iam ipse cœpissem, ne quid de mea pristina uoluntate erga Philosophiam dimitterem, nisi me confirmaret expectatio defensionis, quam Sadoletus noster est habiturus: quod ipsum illi quidem non difficilius futurum est, quòd tecum nunc non adest is, qui esse semper unà solet, nec à te unquam, Phædre, discedere, alterum lumen urbanæ huius facundiæ Camillus Porcius. HIC EGO, Hoc, Galle, inquam, quòd mea fiducia teipsum confirmes, uide ne in fraudem potius te deducat: nanque ego quis sum? aut quid possum per me denique? Sed si quid fuerit, quod utinam aliquid sit, bonitas causæ suppeditarit mihi

mihi facultatem aliquam respondendi: & tamen Phædrum nostrum paratiorem esse uideo, quàm expectaremus: quam enim sibi accusandam & refellendam assumpsit Philosophiam, ab ea ipse arma uidetur mutuatus, quæ in illā ipsam demum oratorijs uiribus, & neruis intorqueat. Equidem uellem Marius Volaterranus adesset, amicissimus omnium nostrum, homo cùm acerrimi ingenij, tum omni quidem ille liberali doctrina, sed in his Philosophiæ studijs in primis exercitatissimus: quem nos omnes audiuimus sæpe quacunq; esset de quæstione propositum, in utramuis partem disserentem ita copiosè atq; amplè, ut quemadmodum de Carneade dictum reliquit Cato, quòd non posset eo dicente discerni quid uerū esset, & quid falsum: quòd incredibili quadam ingenij & orationis copia audientium mentes obruebat. Sic huius sit & sublimibus sentētijs, & acutissimis argumentis referta disputatio: in extenuando uerò, & amplificando, tanta uis, ut nihil illo laudante humile, nihil uituperante uideatur excelsum: haud sanè ille nunc pateretur desertam, & oppugnatam iacêre Philosophiam: præsertim in eam impetum faciente Phædro, quo cum ille semper fuit cunctorum opinione quasi comparatus: summum in utroq; ingenium, summa erudi'io, salis & facetiarum ubertas par: uerùm ille Philosophiæ aliquantum & studio, & amore coniunctior: Phædrus hanc popularē orationis laudem magis est secutus, qua nunc fretus, si ipso iudice populo uti posset, næ ille causam (ut ego arbitror) parum æquam, haud difficiliter obtineret. Sed bene agitur cum Philosophia, quòd à populari disceptatione remota est.

Quamobrem ede nobis, Phædre, ea, quæ aduersus eam nũc primùm tu quidem, neque leuiter, sed & diu antea, & perquàm accuratè es meditatus. TVM ILLE, Faciã equidem, inquit, atque hòc tibi studiosius nunc morem geram, quò sis in me tu postea aduersarius lenior: nec tamen mihi interdictum putabo, quin si ad paucos iudices me perculeris, ad populum mihi parata sit prouocatio. HIC cùm arrisissemus, VIDETVR, inquit, ordo rerum & natura postulare, ut prius describamus sapientiæ formam: quæ, mea quidem sententia, cùm aptior ex se ipsa sit, tum ad uitam splendidè & cum laude degendam accommodatior: qua posita, facilimum postea fuerit, qui ab hoc signo, tanquam nauigantes ab Arctico polo, aberrauerint, eorum errorem insipientiam'que coarguere. Quoniam igitur sapientem eum esse uolumus, non qui in solitudine, neque cum paucis ineptis, sed qui in cœtu, concilijsq; hominum uitam agat: communesq; cæterorũ uoluntates & studia secutus, referat ad sese omnia, quæ quidem sint expetenda, siue adeò quæ expetantur: expetitur enim idem, & expetendum est, quod opinione plurimorum iudicatur dignum, ut in eo adipiscendo omnis cura industriaq; ponatur: erit sapientia, earum rerũ cõparandarum scientia, quæ ab eo genere hominum, quo cum uerseris, & æstimentur plurimi, & maximè expetantur: hoc definitione breuius comprehensum, oratione est dilatandum. Tria sunt (ut mihi quidem uidetur) in quibus omnis humani consilij desiderij'que, & ratio uertitur, & appetitio: ea'que ueteri etiam prouerbio notata, quo sic distinguitur: Optimum esse bene ualere, honorari pulcherr

cherrimum, iucundißimum frui eo, quod quis maximè cupiat: ita salutis, gloriæ, iucunditatis præclara esse uidetur & expetenda adeptio: nec uerò quenquam esse omnino omnium mortalium reor, qui non hæc sibi cuncta adesse maximè uelit. Sed uoluntas nullam habet laudem: libera enim est omnibus, & tardis iuxtà, solertibusq; communis. Scire autem inuenire sibi ad potiunda hæc aditum: & cùm uniuersa in hoc certamen tanquam in cursum, aut luctam descendat multitudo, præripere unum cæteris palmam adipiscendi, aut certè inter paucos suum locum & partem obtinere: hoc iam proprium illius sapientiæ est, cuius nos iudicationem non uni, aut alteri, sed frequentißimo consilio permittendam statuimus. Nam si quis singulari quadam opinione præditus, diuersus longè à populi iudicio, aliam sibi nescio quam nocturnis lucubrationibus in silentio & cubiculo effingit sapientiam (ut nunc taceamus alienam eum quandam et deuiam, longéque aberrantem à communi prudentia, ac plenam uanitatis sequi rationem) quid, quæso, aliquid is ut efficiat, quàm erit amplum illud atq; magnum, in quo neminem ille omnino æmulum, nullum riualem est habiturus? An ignoramus contentione certantium, ac ueluti licitatione quadam, augeri rerum pretia, atque æstimationes? certoq; indicio esse iacêre eas res, et penitus abiectas esse, in queis nulla inter se contrà licentium studia conflictantur? At hoc minimè uult sapiens: uerùm quod maximi et est, & habetur, in eo maximè conatur excellere. Ad multitudinis igitur iudicium acta sua præcipuà consiliáque accommodat. Vt enim habitum corporis, atque uestitum:

ut ædificationis formam, domiciliorum'que: ut lauandi, cœnandi, loquendi morem: sic actiones, & consilia totius uitæ ad populi iudicia flectere, dirigereq́; debemus: porrò illa temporibus reguntur. Est ergo primum sapientis munus seruire tempori, & semper in eo, quodcunque plurimu fuerit, præcipuas suas partes, & principem autoritatem esse, postulare. Iam'ne cernitis totius sapientiæ intelligentiam, quam Philosophi suam esse uolunt, populum sibi potiore iure uendicare? Et sanè æquius multo est, unum concedere sententijs plurimorum, quàm unius plurimos. Desciscere autem ab opinione & decreto multitudinis, aut arrogantiæ est non ferendæ, aut leuitatis irridendæ. At populus nunquam diu in eadem sententia permanet. Quid tum? Turpe est sapientiæ uariare decreta. Quid tu postulas sempiterna esse hæc, quæ generata sunt mortalia? ut enim Valetudo nõ ex eisdem semper, sed ex alijs, & alijs retinetur cibis: sic sapientiæ consilia non perpetuò una sunt, sed ad tempus se accommodant, & ad fortunam, cuius præcipuum est, in humanis rebus posse dominari. Nec tamen etiam si non semper sibi multitudo in eadem opinione constans est, sed aliò aliàs, & tanquam fluctu quodã fertur ad iudicãdum, iccirco de honore detrahitur sapientiæ. Sed haud scio, an uegetior hac re quidem, & semetipsa solertior quodammodo sapientia ipsa fiat: ac uti facem motus, sic illam mutatio, et uariatio accendat. Vt enim si idem mos perpetuò tenendus esset, & consuetudo eadem, facile esset unicuique inueteratam usu, & per manus traditam, uitæ sapienter degendæ retinere disciplinam: Sic quoniam mutandæ sæpe opiniones, ferendæ

rendæ uicißitudines, studia in diuersam partem cõuertenda, prioris uitæ ratio omnis atq; descriptio sæpe etiam repentè denuo fingenda est, habet munus sapientia nõ minus difficile, quàm præclarum, in uarias sese formas crebrò commutandi: ut ad omnes euentus rerum, uarietatesq́; temporum promptam solertiam afferat. Floruit in gubernatione Reipub. P. Scipio Nasica Pont. Maximus: *neq; in ea solùm sapientis uiri laudem, sed optimi etiã cognomen senatus iudicio, matre Idæa Peßinunte hospitio accipienda, meruit.* Atque is *ipse cum subitis seditionibus turbata esset Respu. lenitatem illam suam pristinam, odio inimicorum incrudescere passus est: nec minus dißidentibus factionibus uictores suos esse uoluit, quàm antea tranquillo* Reip. *statu, ornatos florẽtesq́; uoluerat.* Lælius *uerò eodem illo tempore etiam proprio cognomine dictus est* Sapiens: *quia cùm agrarijs prius legibus fautorem se præbuisset, simul ac præsensit multorum se odia in caput suum concitaturum, destitit ab incœpto, transijt'que ad eam partem, ut locupletes censeret in agrorum possessione esse retinendos.* Flexit *horum uterque consilia & actiones suas ad id, quod expediebat, quodq́; tempus ferebat: egere sapienter.* Quòd *si lenitatem* Scipio, *constantiam* Lælius *tenuissent, præceptis forsitan huius uestræ paruissent* Philosophiæ: *sapientium quidem nomine, & laude caruissent.* Vnus *est ex omni antiquitate, quem maximè admirer,* C. Iulius Cæsar: *cuius tanta animi uirtus, tantum ingenium fuit, ut angustius theatrum gloriæ suæ orbem hunc terræ, quem incolimus, quàm ipse meritus sit, habuisse uideatur.* Hic *non ad unam, alteram'ue laudem,*

ſed ad omnia ſumma natus: cùm etiam tum adoleſcens probari in foro eloquentiam uideret, adhibuit ſtudium, in ea nemini ut eſſet ſecundus: ex bellica porrò uirtute gloriam ſibi meditatus, & potentiam: magnitudine animi perfecit, & induſtria, ut non ſolùm gentium omnium uictor, ſed naturæ etiam eſſet, Oceano domito, atque eo toto ſummotis nationibus, non ſolùm inueſtigatis, uerumetiam bello armis'que ſubactis: fluminibus, quæ neutiquam permeabilia uiderentur, iugo pontium deuinctis: infinitis ſpatijs terrarum celerius curſu, quàm fama peragratis. Atque hic idem, domi & in patria, ubi intellexit priuatim quæri opes, Remp. in medio prædæ omnibus eſſe: operam dedit, ut cunctorum exiſteret princeps, imperiumq́; ſibi acquireret: ad ſalutem illud quidem, nō ad perniciem ciuitatis, ſi per homines impios ea quæ conſtituerat efficere ſitus eſſet. In hoc ego homine maximā uim ſapientiæ fuiſſe duco: & certè talem ſtatuo eſſe debere, quem iandudum effingere conor ſapientem, alto animo, acutum, ſagacem, induſtrium, longè prouidentem in poſterum, ſuam uirtutem impartientem omnibus, ſibi præcipua & maxima appetentem, opes, imperium, autoritatē, gloriam: non enim obliuiſcitur ſui ſapientia, nec ſuorum penitus commodorū curam abijcit, ſed refert ad ſe omnia ſapiens, conſulitq́; ſibi potiſſimum: nec putat digniorem eſſe quenquam, qui commodis uitæ honoribusq́; fruatur: habetq́; illud in ore, opinor, Pacuuij, Sapientem *qui ſibi prodeſſe nequeat, nequicquam ſapere.* Hanc *ego artem, et diſciplinam agendæ uitæ, ſapientiam uoco, ciuilem quandam popularemq́;* Philoſophiam, *erigentem homines ad*

facta

facta tum splendida, tum in multitudinem gloriosa: eos'que magnos, potentes, nobiles, atque, ut uno uerbo complectar omnia, principes denique efficientem. Conferte nunc istam uestram, si placet, quam in scholis quotidie declamitatis Philosophiam, ut hæc ab illa quid intersit, dijudicare poßimus. Ac primùm, tanquam uestibulo amplo, atque excelso ornare illam cupientes, præponitis rerum cœlestium contemplationem & occultarum rerum, causarum'que indagationem: ea enim est Physice, quæ primum tota incerta est, minimeq; comprehensibilis: deinde etiam si comprehēdatur, prorsus hominum uitæ inutilis & superuacanea. Quid enim poterit gloriari se adeptum esse, qui illa cognouerit, cùm non sua, sed aliena cognouerit? uerùm cognosci non possunt. An ille mundi effector, & fabricator tanti operis Deus, tantis locorum interuallis à semetipso nos disiunxisset, si suas sedes, arcana'que consilia nobis nota esse uoluisset? Quid est aliud bellum indicere Dijs, more gigantum, quàm illhuc niti ascendere, quò nobis aditus omnis penitus est interclusus? Atqui mihi uidentur ueteres illi haud illepidè de gigantibus fabulati, quò horum insolentiam, temeritatem'que arguerent: quod ea re firmius adducor, ut credam, quòd ut illi montibus tribus, tanquam gradibus, sic Philosophi trinis, antea à nobis memoratis Philosophiæ partibus, in altißima loca moliuntur ascensum: Ter sunt conati imponere Pelio Ossan, Scilicet atque Ossæ frondosum inuoluere Olympum: Ter pater extructos disiecit fulmine montes. Scripsit diuinè, ut omnia, poëta omniũ maximus: nec tam ille ut gigantum, qui certè nulli id egerunt

runt, quàm ut hominum suis ingenijs nimium confidentiũ arrogantiam refelleret. Quanquam nõ ingenij est, sed dementiæ, quæ nullo intelligi pacto queunt, in ea nihilo minus mentis aciem ad intelligendum intendere. Nam isti quidem ingenium si habuissent, primum quidẽ sciri ista non posse uel ipsi cognouissent, uel doctißimis hominibus, ac principibus disciplinarum suarũ affirmantibus credidissent. Deinde ea omnino nihil ad se pertinere. Postremò quas ad res ingenium adhiberi, et prudentiam oporteret, ad eas res adhibuissent, in cœtibus hominum uidelicet, & conciliabulis ciuitatum: ubi non in umbra, & cubiculo, sed in sole, atq; campo: non in argutijs, & conclusiunculis, sed in agendo & regendo sapientia ipsa cernitur. Verum ad hoc genus uitæ præstabile atq; eximium, tanquam abortu naturæ quodã cùm minimè idonei nati essent, confugientes in otium & solitudinem, ignauiæ culpã & tarditatis, ad cœlestis scientiæ laudem transferre tentauerũt: cœliq; res, rationes, causas, freti otij abundantia, formam, motum, materiam ex qua constet, opificem à quo sit factus, finem quò intendat, inquirere: cùm terrena, & quæ in manibus, quæq; ante oculos erant, percipere non potuissent. Quod est ante pedes nemo spectat: cœli scrutantur plãgas. Antiquus uersus in hosce factus: sicut Thalem unum è septem illis argutè lusum ab anicula legimus: qui cùm domo semel antelucanus egrediens, ut siderum quorundam annotaret cursum, in subiectam pedibus foueam, quam non animaduerterat, cecidisset: Quid, inquit anus ancilla acutè procax, à te expectandum Thales est, ut nobis de remotißimis rebus perceptum tradas,

das, cùm ante pedes quæ ſunt, ea minime intuearc? Acris in illum obiurgatio: ſed ualet in reliquos. Omnis enim qui huic arti ſe, & ſtudio dediderunt, aut deſperatione ducti, poſſe ſe inter cæteros ſuum locum, & ſtatum obtinere, huc ſunt compulſi: aut uanitate quadam ingenij, leuitateq́; naturæ friuolam oblectationem hanc, & arridentem otio, deſidiæq́; diſciplinam, ſerijs occupationibus antetulerunt. Huiuſmodi homo Anaxagoras fuit, qui percontanti cuidam, Quo'nam eſſet natus: Ad cœleſtium contemplationem, inquit. Si oculis intuendam, nihil ille habebat quàm cæteri homines plus: Si mente & ſcientia comprehendendam, næ Anaxagoras ad rem nullam natus. ſi quidem ea ſequebatur, quæ non poterat aſſequi: haud ſecus multò, ac mens ipſa illa, cuius idem ipſe repertor fuit, quam infinito antea tempore ceſſantem, tandem admouiſſe manus tradidit, ad minutiſsimas particulas corporum naturalium in unum confuſas ſecernendas: quæ infinita & interminabilis ſecretio, non tam Anaxagoream mentem arguit fruſtra ſuſcepti laboris, quàm Anaxagoram dementiæ: atque hic ipſe, quò liberius hiſce commentitijs rebus uacaret, ne'ue aliam in partem cura ulla abduceretur, agros quos fructuoſiſsimos habebat, incultos dicitur reliquiſſe, nequaquam laborioſam mentem illam, quam tantopere adſciſcebat, imitatus: cum non laborem ipſe modò, ſed cogitationem quoque effugeret laboris. An hoc conuenire ſapientiæ exiſtimauit, cùm laborem mentis tantis præconijs efferret, ſe nihil laborare? & cùm mens alieni tantam curam gereret, ſua ipſum negligere? Quanto ſapientior eius auditor Pericles, hac ma-

turè dimissa disciplina, ad regendam Rempub. se contulit: in qua per quadraginta fuit annos, non Athenis solum, sed in tota Græcia ferè princeps. Atque hæc sententia nullam sublimium rerum atque occultarum nec sciri posse à nobis nec percipi, si autoribus nobis nunc demum prodijsset in lucem, non dubitaremus eam sanè cùm asseuerare constanter, tum etiam rebus & argumentis confirmare fortiter. Verùm si qua eius tamē inuidia apud aliquos est, nil prohibet, opinor, quin eam à nobis depellamus, & ad eos ipsos, quos cōtra dicimus, reijciamus. Etenim, quod sacræ testantur literæ, à Rege superbissimo extructam turrim, cuius apex, & excelsitas in cœlum finienda esset: tum Deum ad disturbandum opus uarietates linguarum, & uersiuocales sonos, discrepantias'que uerborum immisisse, ut aliud petentibus, aliud accipientibus ijs qui fabricæ instabant, ab opere desisteretur: idem mihi optimè quadrare in Philosophos uidetur, quorum Deum cùm misereret potius, quàm his iratus esset (nescit enim diuina bonitas irasci) de summis rebus acerrimis illos dissensionibus inter se concitauisse, ut alius alium redarguendo, omnes inceptam curam deponerentr. Enimuero quem primum testem ab istorum parte, contra istos eos ipsos excitabimus? Opinor illum, quem uos principem, quem autorem, quem parentem Philosophiæ dicitis, Socratem. Quid ergo is, quid affert? Se scire hoc unum, quòd nihil sciret: atque hanc unam sibi adesse sapientiam, quòd incerta pro certis non duceret. Nec uerò sensit hoc solùm, sed palàm quoque omni tempore prædicauit: nec prædicauit modò, uerum etiam re ipsa secutus est.

est. Cùm enim Archelai in Physicis discipulus fuisset, eius, qui Anaxagoram audierat, totam eam penitus abiecit, contempsitq́; scientiam: tum quòd certi in ea nihil inesset, tum quòd minimum conduceret (ut ipse dicebat) ad beatam uitam, in qua una conquirenda potißimum homini esset elaborandum. Neque adeò leuius ille Anaxagoram accusabat, quàm nos eundem paulò antè reprehenderimus: quòd (sic enim eum loquentem inducit Xenophon) altum quiddam, & supra se sapiens, Deorum opera patefacere tentasset, quæ illi operta esse uoluissent. Empedocles uerò, cuius elegans de rebus naturalibus poëma, plus ingenij & uenustatis, quàm sapientiæ profectò continet. Interdum quasi furore incitatus, nihil posse percipi, ne sensibus quidem exclamat: nihil nos cernere, omnia in abstruso penitus abdita esse. Idem'que ait, ad rem præsentem quidem, & quæ occurrerit, consilium homini adesse: mutatis autem ijs rebus, in quas antè intuebatur, mutari & hominis sensum ac consilium: ut uideatur Protagoream rationem, quæ pòst exorta, & copiosius defensa est, his paucis uerbis innuere: cum quo sentiens Parmenides uetustus autor & nobilis, Quo quisque membrorum temperamento præditus est, inquit, sic habet mentem temperamentum illud sequentem. Extat etiam responsum Anaxagoræ, Talia esse cuique quæ occurrant, qualia ab eo concipiantur. Tanta enim mobilitas, & quasi fuga rerum cunctarum à ueteribus illis animaduertebatur, ut negaret Heraclitus bis nos in eodem lauari flumine: quod idem est ac negare, bis eadem nos uerè uti posse ratione. In quo facetum illud Eratyli, qui cùm Heraclitum reprehend

hendens, ne semel quidem id fieri posse censeret, iam oratione in rebus enarrandis nihil utebatur, quòd negaret rem expectare moram dictionis posse: sed tantummodo sublato digito, capitéque reiecto actum non esse agendum indicabat. Democritus uerò naturæ ueluti succensens, obuoluta dicit esse omnia, & in profundo penitus à nostris aspectibus retrusa. Quanquam hic quidem, quò melius, credo, illa cerneret, oculis se dedita opera dicitur priuauisse: cum iam Empedoclem idem furor, ne diutius is frustra in quærendo operam sumeret, in crateras Aetnæ præcipitem iecisset. Vtor singulis testibus, ijsq; spectatis: quorum si autoritati fides adiungenda est, nihil est cur inanem hunc laborem in Physicis, illis ipsis desperantibus, nos subeamus: Neque enim aliud est ueritatem inquirere, ut ait Aristoteles, quàm uolantia sectari: hoc est, ea quæ comprehendi non possunt, captare cupere: Sin autem deroganda, his præclaris autoribus in primis nixa in lucem prodijt Philosophia. Quid secta una Philosophorum, & quidem ea nobilis Academia, siue ea uetus, siue noua sit, nón'ne hoc dogmate uniuersa, & tanquam fundamento nititur, nil percipi certò posse, nec rei cuiquam assentiendum esse? Cùm enim uisa (ea Græci phantasmata) quibus mens pellitur, & ad iudicandum adducitur, talia prorsus à falso esse poßint, qualia sunt à uero, non esse regulam, qua liquidò demonstretur, altera ab alteris quicquam interesse. Huius sententiæ princeps fuit, ut mihi quidem uidetur, Plato, atque ab ipso illo Socrate: sed hic primus rationem hanc dubitandi in scriptis prodidit, effinxitq; Socraticum morem, cuius admirabi-

lis

lis eloquentia mihi omni Philosophia uidetur præstantior. Sanè ergo is non tantopere Socratis ἐποχὴν illam, nos sustinentiam, si placet, appellemus, nihil pro certo affirmandi, literis persecutus esset, si non eandem ipse sententiam tenuisset. Hanc à Platone acceptam, aliquot annis pòst Polemonis auditor renouauit Arcesilas: Quintus deinceps ab eo Carneades etiam acrius defensitauit. Hæc me labore hoc leuat, uel inuidia potius. Quod enim est à me positum, caussas rerum occultas, & scientiam cœlestium non posse percipi, hæc non modò suscipit defendendum, sed dilatat etiam: & quidem amplius aliquanto quam uelim. Tollit enim præterea etiam iudicia sensuum, neque relinquit omnino quicquam, in quo posit assensio nostra consistere. Quamobrem relinquamus hâc, qua ex parte fundit se latius, & suam litem facit, eam ipsam quoque manifestò insanientem: quod enim percipi non posse sentit, id ipsum illa uehementer, ut percipiat, elaborat. Quatenus uerò nobiscum facit, cùm præsidio quidem utamur illius, tum autem non minus eorum, qui perceptionem admittunt, atque scientiam: quos inter si tot iam seculis conuenire potuisset, ut de omnibus, aut saltem de primis atque præcipuis sentirent eadem, esset aliquid fortasse, in quo nobis quoque acquiescendum putaremus. Nunc quid de occultis rebus, atque obscuris dicam, cùm in clarissimis tâta sit dissensio? Sole hoc quid lucidius esse potest? unde omne lumen, omnis claritas, omnis in cœlo & in terra est radiatio: atqui hunc ipsum, cuius aspectus maximè implet oculos nostros, non modò quid sit, sed ne quantus quidem sit, horum adhuc concordi senten-

tia potuit definiri. Epicurus bipedalem eum esse, aut non multò plus, uel minus: scilicet hic omnia suis oculis indulgens, quorum ut saluum teneat, incolumeq; iudicium, audet negare etiam impudenti mendacio, sibi unquam cùm torsisset aciem, duas è lychno flammulas uibrare uisas. Mathematici duodeuiginti partibus maiorem quàm terram: Num hæc exigua differentia est? Creuit impudentia: centum enim & sexaginta partibus sunt, qui uelint terram à sole superari. Adhibeamus Architectum peritum qui horum septempeda controuersias coërceat: uerùm non metiendo, opinor, sed cædendo. Nam qua ex materia, quo'ue ex corpore factus sit, ausus solus est Anaxagoras dicere: ferrum esse illum igne penitus candens, ueritus, credo, ne si ad secernendum hunc quoque mens illa sua manus admouisset, solem in mundo non haberemus. Hoc fortaßis Democritus neglexisset: Anaxagoras pertimuit: itaque muniuit & duritie ferri, & ardore ignis: atque ne illum parum forsitan profecisse hac sententia existimetis, hoc nomine ab Atheniensibus impietatis est damnatus. Quid nobis omnibus magis esse potest persuasum (nam perceptum non audeo dicere) quàm cœlum circumcirca nos torqueri: terram in infimo mundi iacêre immobilem? Extitit tamen Philosophus Syracusanus Niceas, qui stare cætera cuncta censeret, solamq; rerum omnium terram circum axem moueri, ex eoq; fieri, ut eadem apparerent omnia, quæ circunuerso cœlo eueniunt. Huic ut defuerit sua ratio, temeritas certè pro ratione affuit: adeò nihil tam absurdè dicitur, quod non aliquo autore defendatur philosopho. Iam cœlestium orbium numerus

merus num adhuc satis peruestigatus est? finem equidem uideo nullum fore, si quod usq; adhuc factum est, singulis propè seculis nouus aliquis orbis prætereà adijciatur. Nam de epicyclis astra ferentibus, ac de orbibus à medio mundi dimotis, quos eccentricos ipsi uocant, sint'ne, nec' ne sint, digladientur per me licet cum Philosophis Astrologi: quorum alteri statos fieri motus sine his, alteri cum his naturam stare posse negant. Atque hæc tam perspicua in mundo & manifesta quæ palàm feriunt oculos, auersosq; etiam in aliam partem, rerum pulcherrimarum spectaculo ad cōtemplationem sui trahunt, si ignorata sunt, & imperceptа, quid erit de obscurissimis rebus, & à sensu nostro absconditis dicēdum? Omittamus de Dijs loqui, quo in genere nos Deum unum agnoscimus, tribus personis, eadem mente, eodem numine, eadem natura, eadem potestate in absolutam & simplicem unitatem redeuntem: non enim hoc à Philosophia, sed ab ipsomet Deo, & Dei filio accepimus: irrideamusq; in hac re tanta Philosophorum ineptias: delicias uidelicet Epicuri monogrammos Deos constituentis, sine corpore, sine farto, sola circumcirca lineata descriptione, humanæ figuræ similes: Stoicorum quoq; anum illam fatidicam contemnamus: Illud strictim attingamus, quod sanè non cōcesserit nemo: principio incognito, quæ ex eo principio gignantur nequaquam posse cognosci. Quod ergo nam est rerum naturalium principium? num aqua, quod Thales posuit? quanquam ille ueluti diuinans, quòd siti atq; æstu esset moriturus, conciliare sibi tanto honore curauit aquam: An aër, ut placuit Anaximeni? uel ignis, quod Heraclito? item

finitum

finitum principium'ne, an infinitum? mobile, an'ne immotum? Video maximas dissensiones. Nam atomi Democriticæ innumerabiles quotidie mundos fortuitis concursibus efficientes, consumunt cogitationes nostras immensitate regionum, quas peruagantur, & turba corpusculorum. Materiam porrò suam Aristoteles, quam sine forma ulla, & sine ratione esse uoluit, unde cognosci posset: quomodo ipse cognouit? Longum est enumerare singula: & patère tamen arbitror, ignorari Physica illis autoribus, quibus tractata sunt: quorum simul ut quis sententiam suam dixerit, non mecum illi quidem, sed cum cæteris Philosophis futurum sit negotium, clamore ac iurgio pro contraria parte tendentibus. Sapientiæ quidem in hac parte Philosophiæ tantum abest, ut aliquid insit, ut contrà sapienter deliberet, qui hæc tanquam ingenijs nostris longè exuperantiora omittenda penitus ducat. Non enim profectò tantis sese à nobis spatijs Deus abiunxisset, neq; tot aliud supra aliud circunduxisset, tam uasta & diffusa elementorum corpora, igne quoque postremò commutabilem mundum hunc uallasset, superinduxisset irrequietos ambitus cœlestium orbium tot, atque tantorum, cursuq; eos immenso, ac inenarrabili in gyrum concitasset, solidißima & firmißima compactos materia, si à nobis homunculis humi stratis, & in infimum locum deiectis percipi hæc omnia, & comprehendi uoluisset. Sed fac cognosci: quid tandem quasi nostra interest? Chreme, tãtum'ne ab re tua est otij tibi, aliena ut cures, ea ad te quæ nihil attinent? Iure igitur Socrates scientiã hanc reiecit, uel ut obscuram, uel tanquam non necessariam: Philosophiamq;

pereg

peregrinantem procul à nobis, & in cœlo errabundam, credo hospitium quærentem, deduxit quasi manu in ciuitatem: uersariq; inter homines assuefecit: eiq; præfecit muneri, ut de bonis rebus & malis ad uitam potius pertinentibus, inquireret. At enim ingenua est, & homine libero digna hæc speculatio: cur non curiosa potius, & ei ipsi molesta, cui te nimium studeas insinuare? An ego si quæ domi ago, & in cubiculo, ea curiosius quis perscrutetur, feram moleste? neq; uerum arbitrer pati, ut meis intimis rebus speculator immineat? & Deum persuasum nobis habebimus hac inani nostra curiositate delectari? Nam de principibus quid narrem? quorũ ad Deum propius accedit imitatio? Regis Persarum ferunt speciem & maiestatem eiusmodi esse, nihil ut illa augustius, nihil spectabilius nec cogitari quidem posit. Ipsum quidem Susis, aut Ecbatanis se continentẽ, abditum à multitudinis oculis, habitare regalem domum admirabili opere perfectam, cuius parietes ex omni parte auro, ebore, electroq; perfulgeant: uestibula porrò domus multa extare amplaq;, septis distincta pluribus, aliquot inter se stadiorum interuallo, muris prealtis, & æneis foribus munita, quorum custodes sint eximiæ dignitatis uiri: è quibus principes & summates qui sunt, duces, dynastæ, satrapes in primo proximè regiã asident uestibulo, cæteri deinceps ordine suo succedunt, omnes magnifico cultu pro honorum scilicet & dignitatis ratione. Ianitores deinde cum his, & qui oculi aures'que regis appellentur Græco uocabulo apta coagmentatione ὠτακουστί, quorum usu ac ministerio & uideat rex cuncta, & audiat. Tum autem disposi-

ti suis locis, quæstores, scribæ, familiarum & uenationum duces, quiq; adeuntium dona recipiant, quorũ quidem donorum innumerabilis quotidie ad regem confluat multitudo. Deniq; operum, negotiorumq́; cunctorũ quæ ad gubernationem regni necessaria sint, sui cuiusq; muneris curatores, atq; præfecti: ipsam autem uniuersæ Asiæ dominationem terminatam ab Occidente Hellesponto, ad Orientem Indis, per regna & nationes & satrapias tributam, præsidibus esse ornatam suis, qui se seruos magni regis cuncti confiteantur: tum infinitam multitudinem existere cursorum, tabellionum, speculatorũ, nunciorum: ac montanorum præcipuè ignium, quibus rerum nouarum signa, si quæ de improuiso res accidant, & procul & properè dari poßint: Quorum quidem omniũ tantus sit ordo, & ea celeritas, ac diligentia, ut quod in ultimis oris imperij nouatũ sit, id eodem ipsomet die, succedentibus sibi inuicem nuntijs, ignibusq́;, Susis, aut Ecbatanis à rege intelligatur. Ad hunc talem tantumq́; regem, inq́; eius aulam, secretumq́; cubiculum si quis aspirare conetur, rimando & speculando singula curiosius, utrum ab eo initurus gratiam, an offensionem contracturus esse uideatur? Quæ ergo audacia est, nihil uereri Deum in eadem causa, in qua pertimescimus Regem? & rimari ac indagare eius arcana conari, quæ ne si oculis quidem intueamur, quæ & quanta sint, capere animo poßimus? An non diuino oraculo est proditum, Cœlum cœli Domino, terram uerò homini esse datam? ut cum eos fines, quibus circunscripti sumus, agnosceremus, extra hos egredi, & ad sublimiora euolare uelle non contenderemus. Sed

de

de huius scientiæ inutilitate, necnon uanitate, impudendentia'que eorum, qui tantum sibi ex ea arrogant, etsi plura poterant dici: tamen quoniam satis multa diximus, transeundum ad mores est: in qua parte maximè Philosophorum se iactat oratio: audent enim (quid est autem quod non audeant?) palàm de se prædicare, id'que cùm sermonibus, tum in scribendo asserere, ciuitates ab sese constitutas, leges humano generi datas, artem'que totam rectè & ordine uiuendi à Philosophia & inuentam, & perfectam fuisse. Habeo hisce gratiam, magno enim errore sum liberatus: quod enim antea ignorabam Philosophum fuisse Romulum, qui hanc urbem, quam incolimus, omnium sine cõtrouersia maximam, & multò præstantißimam, condiderit: id nunc horum beneficio scio. Velim tamen audire, si cõmodum est, quam in Philosophia sectam fuerit professus Romulus. Atqui huius ætati longè dispares septem illi, quorum nomen in Græcia floruisse diximus: necdum Philosophiæ uox usquam gentium fuerat audita, cùm Romulus singulari quadam, & penè diuina sapientia præditus, ex eo uidelicet sapientiæ genere, non quod isti, sed quod nos suprà descripsimus, anno, ut est literis traditum, septimæ Olympiadis primo, Charopo Archonte Athenis, non solum condidit hanc ciuitatem, sed etiam optimis exornauit & legibus, & institutis, tale'que studium uirtutis iniecit, ut ab eo primo inductu, ceu aquæ percussæ in circulos solent, usque ad ultimos orbis terrarum terminos imperium populi Romani fuerit propagatum. Et quoniam argutulè uerba isti captant, in quo uno studio illorum omnis opera

consumitur: teneamus stabilem distinctionem illam, rationemq; ueræ sapiëtiæ, quam nos antea edidimus, disiunctam ab horum inani, futiliq; sapientia: ne similitudine uerbi aberremus, ne'ue cùm quid sapienter factum dicimus, id intelligamus Philosophè (ut sic loquar) esse factum: sed prudenter, sed strenuè, sed nauiter, ad laudem honorificè, ipsi illi qui fecerit, commodè & utiliter. Conantur isti quidem uno sapientiæ uerbo inuoluere omnia, sed resistendum impudentiæ est, atque è duabus diuersissimis unius uocabuli sententijs, sapientia nobis ipsa prehendenda est, illis sapientiæ uox quædam relinquenda: qui primùm cùm de moribus ordiuntur dissertationem, hoc ueluti fundamentum scientiæ suæ subijciunt, uirtutem in actione esse: neque intelligunt homines stultißimi damnari ab sese primo statim incœptu artem suam. Si enim uirtus in agendo consistit, quid attinuit tot uoluminibus editis, cùm de eisdem præsertim rebus plures scribant, reuocare eam ad uerba, & pro ipsa uirtute, picturam quodammodo uirtutis amplexari? Scribis de uirtute, diuidis in partes, species singulas definis: disputas in utranque partem, remq; positam in factis & in uigore quodam animi naturali, ad conclusiunculas, & syllogismos traducere uis: atque idem dicas uirtutem non in ratiocinando cerni, sed in agendo: quî potes magis tecum ipse pugnare? Tibi itaque ergo credamus affirmanti, uirtutem abs te petendam esse, qui non uirtutem teste ipso te, sed simulachrum quoddam in tabulis descriptum obtines uirtutis. An Vlysses cui tantopere laudi datur ab Homero, quòd mores hominum multorum uidit & urbes, si na-

tiones

tiones easdem, quas peragrando obiuit, eadem maria, in quibus toties naui fracta periclitatus est, ex descriptione orbis terræ in tabula depicta contemplatus fuisset, mores'que & ritus uariarum gentium aliquo narrante didicisset, ipsam illam haud iure esset laudem à summo poëta assecutus: & nobis persuadebimus, ex uerbosis uoluminibus istorum, tanquam ex pictura, uirtutis officium & laudem nos posse consequi? Atque hæc ego perinde loquor, ut si isti tamen aut de uirtute rectè sentiant, aut in eo quod sentiunt inter se sint concordes: neutrum horum est, & utrunque nobis breuiter perstringendum. Virtutes uolunt esse mediocritates: Quæro ergo, quæ sit ista mediocritas? huius enim stabilem & certam si afferre queunt rationem, afferant aliquando, figant'que terminos, ac locum ipsum signent, ut ubi sit, & in quo consistat uirtus, poßimus ad punctum constituere: sin autem mediocritatem istam suam inconstantem & uagam, ceu nauem fluctuante sălo, anchŏris quidem alligatam ne illidi ad litus poßit, medio autem in spatio huc illuc decursantem, uariari moribus, temporibus, opinionibus uolunt: nec eandem ubiq;, neque unam semper esse: quid nobis dat explorati atque percepti, horum uolubilis de uirtute definitio? Sic enim, si rectè recordor, inquiunt: temperantem esse, uerbi causa, qui his oblectetur, quibus oportet, & quando opus est, & quemadmodum decet: atque hanc uirtutem mediocritatem esse, intemperantiæ ex una parte: ea enim est, quæ se in omnes paßim ingurgitat uoluptates: stupiditatis ex altera, qua sensus hominis ad omnem gustũ uoluptatis penitus est obtusus. Quibus autem

oporteat temperantem uti, & quando, & quomodo, nihil certi nobis præscribunt. At hoc est illud, quod maximè quærebam: quo sine (autore te) nec usus uirtutis ullus, nec ratio constare potest. Item cùm liberalem in medio statuunt auari, atq; prodigi: fortem, qui ignauo, & audaci sit interiectus: quid me docent de fortitudine, de liberalitate, de cæteris partibus, membrisq; uirtutis? me dixi? quid alium quenquam, qui quidem sit illorum scriptis & oratione ad uirtutem paratior? Nam si rogem eos, amabò hoc mihi expedite, utrum'ne sentitis uirtutem sine Philosophia obtineri posse, nec'ne? Quid respondebunt? Posse annuent? confecta res est, profligatum negotium: quo enim nobis iam erit Philosophia opus? Negabunt? Quid fiet tot clarißimis ducibus, optimis fortißimisq; ciuibus, quorum egregijs testata operibus, nominis gloriam uirtus, cum ipsa penè æternitate adæquauit? Horatius Cocles cum libertati ciuium suorũ, quam nuper expulso Tarquinio Rege compararant, uim fieri à Porsena indignè ferret, ingruentem exercitum Hetruscorum in primo ponte sublicio sustinuit solus, tandiu, quoad pons resciſſus à tergo, aditusq; hosti ad urbis mœnia interclusus foret: quo facto, proiecit se in fluuium, & uulnere accepto incolumis tranauit ad suos. Quæro ergo, num ille hac definitione fortitudinis à Philosophia inductus, tam memorabile facinus effecerit? an insita magnitudine animi & constantia naturali? Paulò pòst eiusdem Regis Porsenæ castra ingressus est Mutius, dißimulato habitu, ut eum hostem, quem Respub. uniuersa non poterat, ipse unus ferro à ceruicibus patriæ depelleret: cu-
ius

ius inuictam mentem cùm elusisset fortuna, scriba pro Rege obtruncato, quasi repetens ab sese erroris admißi pœnas, dextram foculo iniecit, uriq; immoto corpore est passus: hic quoq; in laude, & in uirtute non mediocre profectò aliquid, nec ex istorũ disciplina, sed omnia summa spectauit. Quid Marci Curtij illa de memorabili pietate dicam? qua compulsus in terræ hiatum ingentem, præcipitẽ se iecit, ut oraculo obtẽperans, labentẽ patriæ salutem morte sua sisteret. Est ea quidem accuratè à te & grauiter laudata, Sadolete, hexametris haud ita multis uersibus: quorum lectione ita delector, ut memoriæ pleraque mandarim: nec uenio ferè ad eum locum, ubi ille consecrat sese, deuouetq; Dijs inferis, salutem patriæ excipiens, quin misericordia fortißimi iuuenis mihi animus deliquescat. Sic enim sacris ritè peractis, inducis ipsum ad illum terræ discessum horribilem, tanquam ad aram uictimam ultrò accedentem:

Ille autem (nam fata premunt, longasq; recusant
Ferre moras) coràm uacuum progressus in æquor,
Vt stetit abruptæ titubato in margine ripæ
Pallidus, inq; atram deiecit lumina noctem,
Rettulit os rursum cœlo, sublataq; tendens
Brachia, in has supplex exoluit pectora uoces.

Cernitis constantem & certum, ne ea quidem metuentem, quæ supra captum humanæ fortitudinis esse uideantur. Audiamus quid precetur:

Dij patrij, quorum auspicijs stat maxima Roma,
Et pater omnipotens, & nostri sanguinis autor
Bellator Mauors, Vulcane, paterq; Quirine,

Vestalesq; foci, Ianiq; biverticis ora,
Audite hæc, sanctumq; precanti aduertite numen.

Deos testes inuocat, ad quos paulò pòst ab hominibus est discessurus. At quid nam est, quo inuocet?

Si qua (nefas) uirtutem odit crudelis Erinnys,
Ad pœnamq; uocat, fraus hinc communis abesto,
Vnus ego haud segnis dextræ, nec frigidus armis,
Hanc animam inferno umbrarum regi, & Stygijs Dijs
Deuoueo, lucemq; uolens, aurasq; relinquo.

Quid ita Marce Curti? aut quid tibi hac capitis deuotione expetens? num domesticum aliquem utilitatis fructum? Nequaquam, inquit:

Tantùm dura mei fugiant discrimina ciues,
Hanc spem, quam patriæ incolumis dant fata, sepulchri
Et mortis comitem posco, ac mecum ire sub umbras.

Ergo hæc te spes una consolatur morientem, quòd patriam relinquis incolumem. Quid Dijs inferis, quam in te esse potestatem uis? Exequamur deinceps, ut uideamus nihil esse tam asperum, quod frangere bene à natura constitutam, & maiorum disciplina, non dictatis Philosophiæ, corroboratam animi fortitudinem potuerit:

Tum uos infensi manes, queis Romula uirtus
Displicet, inuidiamq; mouent ingentia facta,
In me omnes conferte iras, & quicquid acerbum est
In caput hoc quodcunq; atrox, sæuumq; parastis,
Vertite ab exicidio patriæ exitioq; meorum,
Ipse luam.

Dignus cuius Iouem ipsum spectantem è Capitolio caperet misericordia: etsi ei tum iter illud non ad exitiũ, sed

ad

ad immortalitatem erat: Sequitur enim,

–Simul hæc dixit, simul astitit olli
Conspicuusq; auro, & Maßyli pelle leonis
Acre fremens bellator equus, quo tendere in hostem
Primus, & obstantes incursus rumpere turmas
Suetus erat, subitaq; acies turbare procella.
Hunc ubi terga premens, dorsoq; exceptus amico
Impulit, & notis habilem tremefecit habenis,
Nil mortale putans, animiq; interritus heros,
Visa hominis maior facies, procul ære refulget
Sanguineo galea, & flammas rutila arma coruscant.

Prouehor longius illecebra carminis: itaq; redeundum ad institutum est. Hanc præclaram imaginem pietatis & fortitudinis, num è Philosophorum scholis putatis esse de̅prõptam? Deprompsisse te dices, Sadolete: quanquã ego te arbitror ex poëtica facultate potius. Verùm ille quidẽ iuuenis fortißimus harum rerum tum rudis, patrij moris peritus erat, quo omnis omniũ erat ad uirtutẽ & laudem contentio. Non disputo hoc loco quàm sapienter manifestam in mortem se obiecerit: impetus fuit in illo animi ad gloriam singularis, cuius fructum nullum uiuus erat percepturus: piè quidem & fortiter certè. Quanquam huius similes permultos quondam tulit hæc ciuitas: quos si Philosophorum oratio, ac non habitus naturæ præclarus, atque diuinus, patrijs legibus obtemperans, ad uirtutem animasset, næ haud unquam hic locus orbis terræ imperio domicilium præbuisset. Quo ergo nos adiuuat horum ea, de qua iandudum loquimur, mediocritas? quæ aut inutilis est, quòd incerta: aut irridenda, quia nulla. Quid?

non'ne uosmetipsi commemorare soletis, Stoicos nobilem in primis, uestra etiam existimatione, uestroq; iudicio, Philosophorum sectam, subtilius certè creditam, uelut ad examen, perpendere singula: sustulisse funditus omnem istam mediocritatem? magnisq; clamoribus à Philosophis reliquis dissentire? Atqui hi cum stirpitùs euellunt ex animis nostris omnes affectiones, quòd ijs nulla ex parte uolunt perturbari sapientem: adimunt profectò uirtuti campũ hunc à ueteri Academia datum, in quo metando, capere medium sibi ipsa locum, & ita demũ profiteri se uirtutem poßit. Etenim si nullus extiterit animorum motus, nulla iracundia, nulla formido, nulla molestia: si nullus flagrauerit ardor cupiditatum, intestinarumq; appetitionum: sed constanter & firmiter ab omni uel tantulo motu partis in animo ratione carentis, auersa semper erit & aliena ratio, mensq; sapientis: neq; ea magis appulsu perturbationũ huiusmodi, quàm saxum fluctu cõmouebitur: nihil omnino in uirtute, quod ex mediocritate spectari debeat: sed in alia quadam facultate & ratione existet uirtus. Si uerò & hos ad animum sapientis pertinere motus, ac in eis ipsis mediocritate temperãdis consistere uirtutem, & Peripateticis, & ueteribus Academicis fidem habendum: alia tamen commodior, alia hosce certior flagitanda definitio est: ut si doctrinam sibi sumunt uirtutis instituendæ, sumant usquequaque, nosq; certis uestigijs quasi manu deducant ad cognitionem perfectam: titubantemq; istam mediocritatem ratione aliqua, tanquam uinculo constringant: ut minimè illis obscuris, sed claris & constantibus notis ea comprehendi à nobis poßit: neque

eam re

cam reijciant ad tempora, & ad occasiones, quarum nunquam est similis neq; eadem obseruatio. Si autem quæ sit in unaquaq; re tenenda mediocritas, suo cuiusq; consilio statuendum permittunt: uerendum, credo, erit, ne qui naturæ bono & ingenij sui uiribus perspicere poterit quid sit in quaq; re tenendum, & quatenus: idem non intelligat fugienda extrema esse, difficileq; statuat ieiunitatem uitare & crapulam, cum (in quo inest uirtus) quod medium inter utrunque est, escis & potionibus uti ad corporis ualetudinem optimè sciat. Et tamen si tanti ista est mediocritas, eaq; ab his & ritè inducta, & optimè percepta: cur ab ea tantum ipsi uerborum & loquendi profluentia discesserunt? an cæterarum quidem rerũ modum, loquendi fines nullos esse uoluerunt? At ego nil uideo neque sententijs sapientium, neq; communibus prouerbijs, loquacitate notatum magis esse: quorum enim est, Multiloquio inesse stultitiam: non'ne horum istorum, qui sapientia uerbosius tradenda committunt in decretum ipsi suum? Sectemur Philosophos, uirtutis ab his usum & disciplinam petamus, inq; eorum libris euoluendis tempus omne conteramus: ut cùm uerba pro factis, uirtutẽ pictam pro uera fuerimus amplexi, tum in eo ipso, quod turpissimum est (quid enim est graui & sapienti uiro garrulitate fœdius?) ne in nostris quidem definitionibus insistamus: simul'que asseramus mediocritatem, simul ipsi nimij simus: ut quòd & uerba sunt, & uerborum modus nullus est, utraque re à uirtutis præstantia, & grauitate desciscamus. Atque hac definitione labefactata, quæ tanquam arx est totius horum scientiæ, corruere quidem uirtutes

cæteras

cæteras extructas super mediocritate illa præclara cernimus. Sed de ipsa Iustitia seorsum aliquid est dicendũ: non enim hanc fortitudini, similiter & temperantiæ uolunt esse mediocritatem: sed mediocritatis potius in alio effectricẽ: ut si quis inferenda iniuria in superiore loco factus sit, mulcta dependenda ad æquũ redigatur. Hic enimuero breuiter & expeditè quæro, Iustũ natura'ne sit, an in legibus hominũ duntaxat, & in opinionibus ac disciplina: si enim à natura est, quæ fuit multorum in Philosophia principum sententia, atq; opinio, quodq; idem in primis sensit Pindarus, Legem, inquiens, reginam mortalium omnium, & immortalium, agere ius uiolenter præpotenti manu: ea re facere se coniecturam hanc, quòd Herculem legerit, nec emptas, nec donatas Geryōnis boues abegisse. Si inquam præstantioris è natura est in inferiorẽ dominatio, & ad eius, qui plurimum possit, arbitrium iuris tota ratio flectenda ac moderanda est: qui primum erit, quæso, iniuriæ locus? aut quæ iniuriarum dabitur actio, quæ'ue recusatio? ui enim dominante, omnis euestigio iuris regula, iniuriæq; sublata est: deinde sequetur illud quoque, ut legibus scriptis parêre ratio nulla sit. Quid ita? quia quod è natura est, idem semper & uniusmodi est: leges uerò cùm uariæ, & commutabiles, tum plerunque inter se contrariæ: dissentientes igitur à iusto: ita si iustitiam naturalem tenere uoluerimus, quæ quidem uerè his & propriè erit iustitia, ius Quiritium legitimum, ac ciuile omne negligemus. Non ergo in hac humana societate, neque in his urbium cœtibus, quos nos legibus sæpe latis, eisdemq; & correctis, & immutatis, & antiquatis,

& denuo

& denuo sæpe rogatis, regi, gubernariq́; perspicimus, uersabitur istiusmodi iustitia: sed alios extrà requiret homines, alias ciuitates. Nos uerò qui iure scripto æqualitatē illam ciuilem retinemus, à uera prorsus iustitia, cuius exemplum in natura quærendum est, alieni erimus? & hoc Philosophus dicere audebit? ac euertere ciuitates, quas à se potißimum uult esse constitutas? Iure ergo Athenis capitis sæpe damnati, sæpe acti in exilium, & antiquitùs aliquot Senatusconsultis ab Italia summoti sunt Philosophi. Si uerò, id quod usu & uita magis comprobatum est, Iustum nihil habet omnino cum natura cōmercij, sed opinionibus totum & consensione plurium in unum cœtum coëuntium conficitur: expeditior fuerit quidem de iusto & iniusto ratio. Sed huc nihil Philosophiam conuenit aspirare: non enim ad hanc quærendam agendamq́; iustitiā definitiones aut præcepta Philosophorū, sed suæ cuiq; ciuitatis leges & patrij ritus erunt cognoscendi. In hac sententia Aristippus fuit princeps Cyrenaicæ sectæ, nihil omnino natura esse iustum, iniustum, turpe, honestum: sed hæc expendi omnia & effici opinione. Sensit hoc idem Archelaus Socratis doctor: cui in Physicis consummato, atq; perfecto fides habenda est, tanquam nullam in natura, quam proferre posset, iustitiæ speciem intuenti. At eiusdem Socratis discipulus Aristippus: ut eandē de iusto, iniustoq́; sententiā utrisq; interiectū tenuisse Socratē poßimus suspicari: cùm quod alteri tradidit, ab altero tulerit acceptū. Quanquàm si Philosophiæ cū legibus, quod quidem cōmunis utilitatis intersit, facienda est contentio, quid simile? ut fortem uirum exempli causa constituamus,

definire

definire fortitudinẽ esse habitum animi ferentem aspera, & difficilia cõstanter, quatenus decet, & quando, aliaq; simulia multa, & legis iussa attẽdere. Miles qui sacramentum iustum dixerit, ad signa frequens esto, imperia seruato, acie ne excedito iniussu imperatoris: ne'ue locum ab eo aßignatũ deserito, nisi teli petendi, aut hostis feriundi causa: qui harum rerũ migraßit, mors pœna esto. Non'ne à lege hac uobis fortitudo, à Philosophia oratio fortitudinis uidetur tradi? Eodem modo in cæteris. Est enim grauitas legis, & autoritas in iubendo, atque uetando: Philosophiæ uaniloquentia in hisce rebus omnibus ad disceptationes & uerba reuocãdis, quo esse nihil potest à uera uirtute alienius. M. Cato ille sapiens, qui etiam ex sapientia hoc cognomen inuenit, antequam in hanc esset urbem Philosophia perlata, cùm Carneadem, & Diogenem Philosophos legatos ab Atheniensibus in causa Oropi missos ad Senatum, rem suæ ciuitatis audisset orãtes, perturbatus eorum oratione, quàm primùm censuit dimittendos: iuuentutem enim à studijs militiæ ad eos audiendos conuersam esse, simulq; intonuit, uelut oraculo quodam, Tunc orbis terræ imperio ciuitatem hanc spoliatum iri, cùm in ea esse honos Philosophiæ cœpisset. Neque ille opinione falsus est: omnes enim posteà huius præstigiatricis, & tanquam ueneficæ introitu in urbem, industriæ nerui, & disciplinæ soluti sunt: nec antè desijt è uirtute agere quisquam, quàm de ea loqui didicisset. Sed quoniam nos quidem præclarißimum nomen hoc uirtutis à cognitione hominum & disciplina non remouemus, quòd eo è communi uita, tanquam Sole è mundo sublato, nedum agendi

splendidè,

ſplendidè, ſed ne loquendi quidem, uia & ratio ulla patere poßit: quod antè fecimus de ſapientia, ut exponeremus, quidnam ea eſſet, ſententiam noſtram, idem nunc conabimur de uirtute: nec tanquam è Philoſophorum ſchola, quorum ego nec probaui unquam, nec penitus noui artem, ab ipſoq; primo limine tum nouis atque abſurdis ſententijs eorum, tum iurgantium inter ſe, rixantium'que clamoribus fui repulſus: ſed tanquam homo in hac urbe diu multũq; uerſatus, in qua quod omnibus aſſentientibus uerè dixerim, tota mihi & agendi ritè, & iudicandi ratio cùm inuenta fuiſſe uidetur, tũ tractata ſemper atque perfecta. Hanc igitur urbem ipſam ſi uerè, ſi iure, ſi meritò laudibus efferentes, præſtitiſſe eam cunctis nationibus, cùm conſilij & ſapientiæ gloria, tum uirtute atq; factis exiſtimamus: rectè omnis fuerit ab illa in noſtram diſputationẽ & ſapientiæ, & uirtutis ſpecies deſcribenda. Vt enim ſi quis fingendi artem, aut cælandi comparare eſſet meditatus, melius credo & facilius à Ioue Phidiæ Olympio mẽſiones, conuenientias, lineamenta'que deduceret, quàm ex ullius ſtatuarij, ſi opus ab illo nullum proferretur, poſſet oratione: Sic nobis ad indagandam, uel intuendam potius uirtutem ac ſapientiam, non Philoſophorum inanis ſermo, ſed ſimulachrũ nobile præſtantißimæ ciuitatis debet eſſe propoſitum. Quod igitur urbs Roma, uel ciuitas potius, quæ hunc murorum cinctum, quam urbem dicimus, incolebat, de principio ſibi orbis terræ imperium deſignauit, quarumq; rerum atque artium uſu, atpue exercitatione illud poterat comparari, eas res omneis artes'que adhibuit in diſciplinam, legibus conſe

conſcuit, honore aluit, præmijs corroborauit: iccirco nos ſapientiſsimæ ciuitatis exemplum imitati, ſapientiam eam deſcripſimus, quæ eſſet earum rerum ſcientia comprobandarum, quæ cõmuni æſtimatione hominũ maximi penderentur: eas porrò res diximus opes, potẽtiam, imperium, gloriam: quãquam in uno fortaſſe imperio inſunt omnia. Sed quia non ſemper peruenitur ad ſummum, in quotoquoq; uirtutis & ſapientiæ gradu inſiſtere exoptandum eſt. Quoniam uerò non in una ſapientia opis tantum eſt, ut à ſemetipſa efficere omnia ea poſsit, cumulatéq; explere, & conſequi beatiſsimam uitam, niſi ad eius opus, munusq; quod in proſpiciendo eſt ac præſpeculando, tum finem quo intendit, tum uias atq; itinera, qua ad eum finem peruenitur, natura acris & uegeta adiungatur effectrix conſultorum, quæ fuerint deliberata ratione: iccirco ad ſuis omnibus & partibus eam, & numeris inſtruendam, quemadmodum in corpore oculis manus, ſic uirtus in animo ſapientiæ neceſſariò comes & adminiſtra data eſt, uis & efficientia quædam in animo cuiuſq;, qui quidem ſit ad res gerendas natus, uigorq; & diligentia naturalis, hanc Græci δεινότητα, nos Latinè, & quidem aliquanto ſignificantius, nauitatem poſſumus appellare, inſitam illam induſtriam peragentem impigrè prudentiæ decreta: cuius cum ingenij, conſilijq; lumine ſocietas & conſpiratio, nimirum illa chorum illum explicat, conſenſumq; uirtutũ, quarum Philoſophi duntaxat nomina, uiri fortes rem effectusq; nouere. Nam ut ſeſe prudentia nauitasq; coniunctè uel ad labores, periculaq; dedunt, uel ad uoluptatẽ, uel ad pecuniæ uſum, & tractationẽ: ita ſua in

quoq; genere existit, elucetq; uirtus, tum liberalitas, tum fortitudo, tum tẽperantia. Ac ut in eodem exemplo insistamus: non sat fuisset profectò urbi huic, nec uidere, summè omnium esse expetendum cæteris gentibus imperare, nec uerò quibus id rebus commodißimè agi & confici posset, etiam prouidere: nisi uirtutem, hoc est, nauitatem, & industriam ad agenda quæ uiderat, adhibuisset: quam quòd adhibuit, & quidem ciuitatibus cæteris multò magnificentius, iccirco cunctarum sibi gentium peperit dominatum: imperio'que constituto, atque opibus omnium suæ potestatis factis, & finem nacta quò intendebat, effudit demum ipsa ex sese plurimas, & maximas in omne genus hominum utilitates. Siquidem ex loco & solo hoc, ex his ipsis mœnibus, non tam substructione murorum, quàm antiquæ maiestatis gloria & religionis honore munitis, omnis humanitas, omnis prudentia, leges, iura, ritus sacrorum, cultus'que uitæ lautior; omnes denique optimæ atque honestißimæ artes in orbem longè & latè terrarum inundauere. Hac descriptione à nobis facta, quæ iam uera uirtus sit, 'quo'ue ea spectet, tanquam ad finem quidem, & quid sibi porrò expetat, arbitror uobis esse patefactum. Nam quem isti finem uirtuti statuunt, si modò seriò id agunt, neq; illudunt expectationi nostræ, est sanè causa cur dimoueamus: aiunt enim uirtutis finem, ipsam esse uirtutem. Quomodo hoc narrant? non enim satis quid dicant intelligo: ut uirtus sibi ipsa finis sit: hoc est, ut quærat ea, et appetat semetipsam. Qui fieri potest? aut cur se iam nacta, uel agat quicquam, uel moliatur ob adeptionem sui: neque potius iam contenta,

& plena conquiescat: ut prorsus nulla à uirtute, si ita se habeat res, proficiscatur actio? Nam quid ab se egrediatur aliquid operæ laboris'que propter se suscipiens? aut cur è complexu diuellatur suo, quo rursus deinde redeat ad sese, cùm iam in seipsa posita & locata sit? Nam quos nos illi fines proposuimus, non illi quidē idem sunt, quod uirtus: sed uota, effectiones, præmia'que uirtutis, ad quæ duce & comite uirtute, peruenitur. Imperium, & potestas, & autoritas, & gloria, opesq;, ministræ earum cupiditatum, quas insitas in natura hominis, ad eum modum gubernat ratio, ut sine damno, dedecore'ue optata nobis suppeditantes, uitam iucundā & beatam efficiant. In hæc aciem & lumen mentis omne intendit prudentia. Iustitia uerò, si subtiliter tota & penitus introspiciatur, nihil aliud agit profectò, quàm ut comparata sibi inter homines autoritate atq; fide, honoribus ultro, & præmijs cumuletur. Nam temperantia uoluptatibus adhibet modum: nō odio quidem, aut contemptione uoluptatum: sed ut sanitatem in corpore, tranquillitatem conseruet in animo: quorum altero assequimur ut de uoluptate ipsa liquidius iudicemus, quod ipsum ad gustum eius & iucunditatem cōducit plurimum: altero, ut diutius illa, & suauius perfruamur. Vna est uirtus fortitudo, quæ declinare aliquantum à lege sapiētiæ, et laboribus quandoq; tolerandis, periculisq; alacriter subeundis, parum commodi sui rationē ducere uideatur: uerùm tanta est lux eius illius gloriæ, quam sibi habet propositam, ut quemadmodum in Solis lumine colores cæteri discerni non facilè possunt, sic splendor laudis perstringat sæpe nō solum fortunarum, sed salutis

lutis etiam et capitis cogitationem. Nec uerò *Philosophi non in fine ipso titubauerunt: ijdem enim uirtutis finem, uirtutem: ijdem beatam uitam uirtuti, ut finem, statutam uoluerunt: quod quidem probabilius dictu est. aliud enim necesse est finem, aliud eam esse rem, cui is sit finis. Sed de beata ipsa uita quid sit, aut ea in quo consistat, quid est tandem ab his communi omnium sententia quasi ueritatis lege sancitum, in quod intuentes dirigere eôdem rationes omneis nostras, et consilia totius uitæ conferre debeamus? O' confusam & perturbatam disciplinæ rationem, quæ ueritatis notionem professa, in maximis errorum tenebris uersatur: & artem bene ac beatè degendæ uitæ se tradituram pollicens, non modò nihil certi dat, nec explorati, uerùm si quid à nobis uel communibus animi conceptionibus, uel ui ipsa naturæ, quæ omnibus profectò in rebus ualet una plurimum, comprehensum est, atque perceptũ, id totum contortis quibusdã rationibus, & fallacibus plerunque argumentis conuellit ultro, & labefactat: ut neque unde deducti simus, neq; quò progrediamur poßimus ullam in partem constituere. Quid inquam est ab his in re una omnium maxima, constituendis uitæ nostræ finibus, hoc est, uiuendi iure, lege, more, ordineq; tradẽdo, fixum, firmum, ratumq; statutũ, quod sequamur, quod & actionibus nostris, & cogitationibus anteponẽtes, ritè recteq; uiuendi officium omne expleamus? At quanta in finibus disceptandis tumultuantium certamina Philosophorum sunt? quanti ipsi tumultus? quomodo uariæ & dissentientes, & controuersæ sententiæ? Voluptatem finem posuit Aristippus, & eam quidem, quæ sit corporis: quòd cùm*

dulci aliquo, & iucundo motu in sensibus perfundatur, summum tum in eo existere hominis bonum. Idem uoluptatis nomen in fini statuenda secutus est Epicurus: sed aliqua in re ipsa tamen est dissensio. E contrario grauem, & seueram honestatem opposuit Zeno, eamq; uitæ beatæ dominam esse uoluit: spreuit autem penitus & abiecit uoluptatem. Neq; tantùm inter hosce contrariarum partium duces acris pugna est, sed promouet uterq; acies suas, Cyrenaicas ille, Zeno autẽ Stoicas: nõ ut disceptantium numero causa definiatur, sed ut clamores et iurgia augeantur. At Calipho tanquam iudex blandior, litis fugitans, & se utrisque uenditare cupiens, uoluptatem coniunctam cum honestate statuit esse finem: uacuitatem cum eadem doloris Diodorus Peripateticus: nã Hieronymi Rhodij sententia cauta mihi magis, quàm fortis uideri solet: ille enim una indolentia summi boni nomine honestanda, non tam adipisci bonum, quàm uitare studuit malum. Tribus autem tanquam finibus contineri beatam uitam, & ueteres Academici, & princeps Peripateticæ sectæ Aristoteles uoluere: trina'que ab illis genera bonorum inuenta, quæ animi essent, & quæ corporis, & quæ fortunæ. Contrà Euclides Megarensis, ipse quoque à Socrate, è quo Megarici Philosophi: summum bonũ esse quod esset unum, & simile, & idem semper: nec tamen illud quod nam esset, satis explicauit. Quid aut impatibilitatem Pyrrhonis (eam Græci ἀπάθειαν) aut scientiam Herilli, aut indifferentiam Aristonis: aut mentem, aciem'ue mentis, qua uerum cerneretur, quam Menedemus intulit, & ab eo qui sunt Eretriaci appellati: in ponendis finibus

commem

commemorem? Qui quidẽ fines innumerabiles penè Philosophis sunt: ijdemq; direpti sæpe Philosophorum inter se contentionibus, sæpe ultro citroq; statuti, rursusq; commutati, neutiquam adhuc finium regundorum stabile iudicium, nec certam mensionis notam tenuerunt: quo'que magis tantas istorum insanias mirere, possessione neque uberi, & ea admodum litigiosa: at ita fusæ sunt eorum & discrepantes, ac ferè ad libidinem, contentionis studio, de his ipsis finibus bonorum effutitæ sententiæ, ut nemo mehercule sit, neque ita orbatus animo, neque oculis usqueadeò captus, atque conniuens, qui in quancunq; partem temere fortuitoq; se mouerit, non incurrat in aliquam earum, quas de summo bono tractant Philosophi, opinionem, atque sententiam. Quæ igitur grauitas, qui ordo, quæ constantia? quid in Philosophia ista uestra tale atque eiusmodi, ut in ea accuratius uersati, aut quietiores animo, aut cõsultiores iudicio atque scientia, moribus ornatiores, sapientia instructiores simus? Et hæc ea est (si Dijs placet) quæ nos se erroribus omnibus erepturam, in uiam ueritatis inducturam, ad bene beateq; uiuendum erudituram pollicetur. Simile uerò est eximere erroribus, & his maximè inuoluere: offerre dubitantibus lucem ueritatis, & clarißimis ultro rebus omnium tenebras dubitationum offundere: tradere uitæ beatæ rationem ac regulam, & in ipsa constituenda beata uita, summa cum miseria & pertinacia, turpißimis altercationibus, & maximis contẽtionibus conflictari. Quæ quoniã me bona ex parte uobis demonstrasse arbitror cuiusmodi sint, & quàm inania ab his, qui se magistros uolunt, & doctores sapiẽ-

tiæ esse, non suscepta solùm, uerum etiam inconstanter, leuiter, contentiose, nequiter & disputata & tradita: deq; parte hac, quatenus quidem pertinet ad mores, satis est dictum: quæ reliqua sunt breui iam sermone percurramus. Restat enim pulchella & concinna, nõ iam illa matrona, sed meretrix Dialectica: De qua quid est cur iam multa dicamus? Etenim ea si corpus suum haberet, & propriã subiectam huic arti materiem in rebus & in natura positam, in qua se uersaret, formam'que sibi inde alicuius certæ excuderet disciplinæ, esset fortasse aliquid, quod contra eam seriò dicere possemus. Nunc autem quid agamus? suscipit illa iudicis, disceptatricisq; personam. cuius munere decuriæ? Nullius: neque enim in albo prætoris ulla mentio: & suscipit tamen, uerùm impudenter: neque adeò huius indignitate impudentiæ stomachum ut hominibus, sed ut risum moueat: ueri se & falsi ait esse disceptatricem, & de ea re laturam iudicium. Quos inter? num Medicos, si quid incidat (ut assolet) controuersiæ de genere morbi, & num mittendus sanguis, aut aluus ducenda sit? hic uerũ illa dijudicabit, aut falsum. Quo pacto? aut quid ad eam attinet de medicina loqui? An inter Mathematicos? quid eius ullam in partem interest, puncta, numeros, lineas, sonos, motus, interuallaq; cognoscere? nam cum duabus cæteris, quas nos paulò antè perstrinximus, Philosophiæ partibus, si quid haberet communitatis, aut commercij, nequaquam esset illa ab his partis suæ proprijs insignibus, & ipso nomine discreta. Quid ergo est? nudata rebus omnibus, exclusaq; doctrinis, ut est nimium ambitiosa, & in numerum procedere cupiens, for-

mat sibi ipsa atque fingit articulam quandam uerborum scilicet, & eorum nouorum, ut aliquid saltem hoc pacto esse uideatur: terminos, propositiones, syllogismosq́; fabricans, & syllogismorum figuras, tum simplicium, tum (ut uocat ipsa) connexorum: quas etiam memoriæ uidelicet, & docilitatis causa carminibus comprehendit, sanè quàm lepidis. Atqui uideamus quam rem agat: Omne animal est substantia, omnis homo animal. Quid ad te dialectice, homo animal sit nec'ne? hoc Physices est, & eius disciplinæ, quæ rerum naturalium profiteatur notionem. Nihil, inquit: sed exempli causa infero, ut argumenti uis intelligatur. Ergo tu serias res exempli causa affers, ut friuolas amplectare? Agam, inquit, alia ratione. Omne, b, est, a: Pulchrè: Omne, c, est, b: Probè: ergo omne, c, est, a. Admodum. O` libidinem effrænatam garriendi! tanti'ne est hæc perplexa uestra cognoscere? quorum perceptio difficilior est propter nouitatem nominum nimirum, & contortionem argumentorũ, quàm sit cuiuslibet alterius scientiæ integra disciplina. Similia sunt illa: Si est, a, est, b: nõ est, b: non est ergo, a. Ne sit sanè. Quid enim quoniam quidem à ludo literarum discessimus, nostra quasi refert? Verùm tu grauis planè iudex, ueri disceptator & falsi, quid habes dicere, cur tua ista ars aliquid ueri nos doceat, cùm sit inanis tota, nec habeat quicquam in natura rerũ consistens, quo tanquã fundamento niti poßit? falsi uerò uitandi, quî nos efficiat cautos, cùm si quid tamen agit illud potißimum agat, ut captiosis & fallacibus conclusiunculis, si cui quid perceptũ est, & comprehensum, id inuito, ingratisq́; extorqueatur?

Vnde enim Sorites? unde mentiens? unde illud Corneũ, præclara sophismatum, & cauillantium argumentorum nomina? nam ignauam rationem (ἀργὸν λόγον uocant Græci) optimè in hos conuenire non negarim, ueluti è qua omnis eorum uita dependeat. Sed quæro, num statutum etiam nunc nauis illa x x x. *remorum in portu Athenis, qua uectum in Cretam Theseum Minotauro interempto, septem illos nobiles pueros in patriam reduxisse incolumes fama narrabat, sit'ne ea ipsa, quæ fuerat Thesei? an prorsus alia? cùm quod ex ea uetustate deperierat, deinceps fuisset refectum? Quin & alia hisce consentanea: Est'ne tacentem loqui? nequaquam: at cùm lapidem loqueris, tacentem loqueris: acutè: quid ergo uetat lapidem esse te, etsi loquaris tamen, sed quæ lapidibus digna? Item illud: Est'ne sanctè iurantem peierare? nihil minus: atqui iuratus se peieraturum, ubi peierauit, sanctè iurauit: igitur tu, qui ueri tibi arrogas iudicium, horum testium, qui ut sanctè iurent, libenter peierabunt, fidem dicto adiungendam putabis? Nam mehercule illud festiuum: Quo Coriscum uerberari uidisti, hoc Coriscus uerberabatur: Næ: at uidisti oculo Coriscum uerberari. Cernitis ut plena omnia ineptiarũ sint, nihilq; ab hac disciplina solidũ, nihil sit firmum: neq; aliud quid tamen, quod in usum prudẽtiæ aliquẽ, aut scientiã nos inducat, sed in ea laqueos tantũmodo & tendiculas cõfici captandis ingenijs adolescentulorum: quibus si qua antea ordine statuta sunt, mox destituantur: ut Penelopen telam suam ferunt quantũ texuisset interdiu, tantundẽ nocturno opere retexentem. Eadem cùm essent nomina rerum cau-*

sa ind

sa indicandarum reperta, primùm ipsa rebus omnino prætermißis, in ipsis nominibus uersandis, ac citro ultróque torquendis operam omnem sumit. Deinde etiam alia sibi fingit, tanquam ex argilla, & luto, quæ non rerum nomina sint, sed nominum. Tum autem toto isto in genere usque eò illudit tortuosè, atque ambiguè, usque eò sibi in eo uehementer placet, si quem inexpectatò, & præter cõcessorum sententiam captionibus includat, inopinantémque irretiat, ut casum pro casu, genus pro genere, tempus pro tempore, nomen pro nomine permutet sæpe, & apertißimè atque impudentißimè cauilletur, puerilémque sibi ex hac re gloriolam & laudem intempestiui acuminis quærat. Quapropter melius Zeno, quanquam & hic Philosophus, attamen ille melius, quàm aut Menedemus, aut Stilpho, ipsi quoque probati in Philosophia & clari, quorum in his sophismatis & argumentorum fallacijs omnis industria consumpta est. Etenim Zeno cùm dialectico argumento esset ab adolescente quodam laceßitus, atque uti responderet efflagitaretur: Amabò noli, inquit, ad studia me puerilia reuocare. Stilpho autem tantùm in his nugis posuit, ut capta per uim patria, cùm admoneretur à propinquis, si quid de bonis suis seruatum uellet, extra urbem ut efferret, responderit, omnia se bona sua secum ferre. Quantò hic arti suæ plus autoritatis contulisset, si illaqueasset argutijs Demetrium Regem, ne quod ille instituerat, Megaras urbem opulentam militibus diripiendam permitteret. Nam Menedemi fertur illud in primis: Alterum ab altero alterum est: prodesse, alterum à bono: igitur prodesse non bonum. Dignus cui

Rex Macedonum Antigonus, qui in hunc Philosophum plurima contulit, nunquam quicquam prodesset: ut quod non erat bonum, eo illum ne afficeret. Sed hæc friuola, eaq; innumerabilia, quippe in queis tota ista ars & studium est situm, prætermittenda nobis sunt: finisq; faciendus, tum quòd satis iam de tribus partibus Philosophiæ disputatum est, omniumq; inutilitas & uanitas demonstrata: tum ut ne in idem ipsi uitium garrulitatis incidamus, quod in his reprehendimus. Reliquum nunc est, idq; extremum, ut uideamus quid afferant, non dico isti, qui Philosophiæ palàm omnem honorem tribuunt, qui sine illa arbitrantur nullius esse momenti uiuere: nam hi quidem sua stultitia dupliciter mulctati sunt, & quòd ineptißimis in rebus tempus omne suum, & studium disposuerunt, & quòd ne hoc ipsum quidem intelligunt, se oleum (ut dicitur) & operam perdidisse: Sed qui cùm tantùm Philosophiæ non deferant, affirment tamen non esse illiberale hæc ipsa cognoscere: scientiam enim omnem in partem bonorum esse: ita Philosophiæ studium, ut nihil magnopere prosit, tamen nihil obesse: Qui mihi uidentur non ea loqui, quæ sentiũt: sed quia si plena manu collaudent Philosophiam, sibilum metuunt, cùm cupiant dißimulare, uereri ne ipsi quoque ad Philosophorum numerum irrisione uulgi aggregentur, si qui præsertim prouectiore iam ætate hoc faciunt: nam pueris & adolescentulis (dicam enim ingenuè quod sentio) hæc quidem concessa sit potestas Philosophos tantisper sectandi: omnis enim illam ætatem decet ludus, quòd non grauitas ab ea, non consilium postulatur: quin habet aliquam indolem

lem ingenij, aliquod ſpecimen ingenuitatis iſta ipſa in pueris, ut balbutiendi, ſic etiam Philoſophandi grata intuentibus naturæ incohatio: uerum ubi grauiores anni accedunt, dies'que ipſa aliam uitam affert, alios mores poſtulat, perſeuerare in his rebus, & ludicris exercitatiunculis ſerias res poſthabere, ſummæ non ſolùm ignauiæ, uerum etiam amentiæ eſt. Etenim nobis poſita eſt ante oculos uita communis, quæ nos incendere habeat ſtudio, & cupiditate earum rerum aſſequendarum, in quibus cunctorum ſtudia & cupiditates flagrare cernimus: Sunt honores, qui ſpecie ipſa pulchritudinis & dignitatis alliciunt ad ſeſe animos noſtros, et aduocant: Sunt imperia, in quibus conſtituti qui ſunt, cùm Deorum quaſi ſimilitudinem uideantur referre, fruuntur cultu multitudinis, & magnitudine potentiæ ſuæ: Sunt opes atq; diuitiæ, ſubſidium uitæ, ornamentum otij, uirtutis atque prudentiæ neceſſaria ſupellex, ſolatium in laboribus, auxilium in periculis, quarum qui potiuntur, ij neque ullam ipſi fruſtra ſuſcipiunt cupiditatem, & cæterorum quoque cupiditatibus liberaliter inſeruiendo, ſtudia ſibi hominum, & uoluntates ad quodcunq; libuerit perficiendum, adiungunt: Eſt autoritas, atq; exiſtimatio, quam qui in ciuitate ſua obtinent, fide ſibi apud omnes comparata, facilius & tutius, tanquam inobſeruatis ueſtigijs, quò intenderint, poſſunt peruenire: eſt denique tota illa domi ſplendida, in foro illuſtris, ad populum gratioſa, in ſenatu grauis ratio uitæ, atque deſcriptio: quæ cùm ſibi in omnes partes congrua & conſentanea fuerit, cumq; ea ſe ingenij, & fortunæ munierit apparatione, ut beneuolis gratiam, inimicis

metum

metum posit afferre : neque aut propter debilitatem animi in aduersis rebus succubuerit, aut propter insolentiam in secundis immoderatius fuerit elata : sed eum semper tenorem, eam constantiam adhibuerit, ut neque animo unquam labefiat, nec consilio : admirabilem quandam speciem profert summi & excellentis uiri, qualem nos omni iandudum sapientiæ laude decoratum esse uolumus. Atq; hæc tot atq; tanta, quæ qui hominis prima & præcipua esse negant, homines mihi non uidentur ipsi, cùm optabilia ipsa per se, & suapte ui expetenda sunt, tum hòc magis inflammant mentes nostras ad appetitionem sui, quòd omnium studijs atq; uotis uehementißimè conquiruntur: incitamur enim omnes, pfectò similitudine & æmulatione quadam ad id certatim agendum, in quo uideamus ab omnibus certari, ut in eo maxima prorsus uis naturæ eluceat. Quis enim in stadio currentibus subitò cæteris, non continuò ipse animatur ad cursum, ut etiam si se tenere uelit, nerui nihilo minus uenæq; turgescant, & tanquam signum expectantes pulsu uegetiore ad prosiliendum concitentur? Quis aut in lachrymis circunstantium siccos, aut in plausu & lætitia mœrentes tenuit oculos? cui quãuis timido & insolenti sonitus tubarum, & Martius ille clamor prælium poscentium militum, non perfudit animum alacritate quadam, ut ad eadem arma tractanda cupiditate tacita inuitaretur? Quem aut proximorum metus ad formidinem, aut fiducia ad spem non iniecit? ac ut breui comprehendam, id quod in fidibus lyræ uidemus accidere, ut si contentæ duæ eisdem tonis fuerint, alterno pulsu resonent inter se : sic cùm in omnibus rebus, quæ natu-

ra

ra eadem communicant, tum autem in hominum genere, in quo præcipuè, tanquam in pulcherrimo & nitidißimo ſpeculo natura cernitur, magna uis eſt ſimilitudinis, eaq; maximè naturalis: cui qui repugnare conantur, nec eodem curſu ferri, eadem cum populo opinione atq; ſententia ſe permittunt regi: ij Philoſophiam non ſapientiæ, ut ueritas ipſa conuincit, ſed amentiæ & peruerſitatis amplectuntur rationem. Quòd ſi hæc ipſa, quæ modò numerauimus, eximia atque ampla, luſu quandoque & temeritate fortunæ non ad induſtrios & laborioſos homines, ſed ad deſides inerteſq; deferuntur, non tantam tamē afferunt iucunditatem, ut ſi ſint eadem ſtudio & labore quæſita: mirabile enim eſt quantopere his delectemur, in quibus ipſi elaborauimus: & quàm omnis magis nos afficiat uoluptas, quam aliqua moleſtia anteceßit, & ſolicitudo: uel quia omnis boni mali'ue, ſuauis ac moleſti iudicatio, in comparatione quadam eſt: uel quòd bona noſtra, quæ ingenio autore nobis ipſi efficimus, chariora multò nobis ſunt, quàm quæ à fortuna accepimus: nihil quidem natura ut ſit fructuoſo labore iucundius: ſed quem in hac tanquam acie populari, in tanta uarietate & copia rerum amplißimarum, quibus quidem intermiſtæ ſint difficultates non mediocres, odia, pericula, contentiones, inuidiæ, aptè & nauiter uerſari oporteat: profectò cernitis cuiuſmodi eum eſſe neceſſe ſit, acrem, firmum animi, conſilio cautum, celeres motus habentem, non ſolùm mentis atque ingenij, ſed corporis etiam atque oculorum: ut tectus ipſe & ab omni parte munitus, quatenus quidem expediat, inimicis pericula, amicis commoda creare poſſit.

ſit. Protrahamus nunc medium in forum conſuetudinemq; communem Philoſophos iſtos ueſtros, ut quam Philoſophiæ debeant gratiam ab ipſa inſtituti & aliti poßimus coràm conſtituere. Ac primum hos non tanquam ex equo Troiano claros duces, ſed uti narrant eos eſſe, qui ſub terram aliquandiu fodiendis metallorum uenis detenti ſunt, ſquallenteis & horridos, ſordida barba capilloq;, cadauerosa (ut ille inquit) facie eſſe reperietis, qui primo ſui aſpectu moueant admirationem, ut percontentur homines inter ſe, illud'que Plauti habeant in ore, Vnde eſt iſta auis? Et hercule, quoniam quidem auium mentio facta eſt, non maiores ad noctuam mirantium auicularum, quàm ad hos barbatos concurſus uulgi fiunt. Exſpectatur itaque ab his nouum aliquid & inuſitatum ſimile habitus & coloris, & eius quam gerunt frontis, ac ſupercilij. At illi tanquam modò de tenebris extracti, ne rectis quidem oculis diem & lucem intueri ualentes, perinde ac cunctos paulò antè habuerint participes inanium curarum & commentationum ſuarum, effutiunt e ueſtigiò aliquid, aut de ſcientiarum uarietate inter indoctos, aut de prudentia inter fatuos, aut de iuſtitia inter eos, quorum nunquam futurum eſt iuris partem ullam adminiſtrare: & hactenus quidem feruntur, quod ad uultum quidem attinet, atq; uocem: nam odore corporis non ſunt ferendi: uerum ubi ipſis uicißim aliquid earum rerum tractandum eſt, quas uita poſtulat communis, uſque eò apparent abſurdi in omni genere atque incompoſiti, tantos'que riſus concitant, ut conuerſo quodam, & præpoſtero modo, quæ paulò antè Philoſophi ſpecies contra-

ction

ctionem animi & tristitiam denuntiabat, ea nũc rursum pro ridiculo & delectamento omnibus sit. Quapropter mirari satis non queo, quid Platoni in mentem uenerit, Socratem doctorem suum sic uituperare: siquidem in Gorgia quasi gloriari uidetur Socrates, quòd cùm tribus suæ prærogatiuam ferret, atque ipsi sorte contigisset, ut custos esset suffragiorum, punctorumq; numerum ad consilium deferret, se quòd aptè id facere nesciuisset, totius populi risum concitauisse. Atqui riserint sanè tunc illi haud iniuria inscitiam ineptias'que Socratis: ego quòd ipse de se hoc prædicet, & uelut gloriando commemoret, non solùm risu, sed maxima irrisione dignum puto. Quanquam quid in uno insistimus Socrate, cùm turbam legamus Philosophorum tantum sibi assumpsisse licentiæ, usqueadeò à pudore, à modestia, à communi usu hominum, ab ipsa lege præscriptione'que naturæ absuisse, ut sine ullo rubore, uelut animo abalienati, ea palàm in foro ipso, in cœtibus hominum facere & perpetrare auderent, quæ nos in conclusis, & semotissimis cubiculis uix audeamus: quæ ne apertè commemorem (equidem pudore impedior) cùm illi homines planè lauti atque mundi ita porrectis digitis ratiocinando concluderent, nihil esse re uera turpe, nec cum rubore agendum, quod necessitatem uel etiam causam haberet naturalem: ita quorum nos propè parietum ipsorum ac noctis conscientiam formidamus, in ijs illi & populum, & lucem uolebant habere testem. Verùm sit hoc genus quoddã ineptum & rude Philosophorum, qui sine mente, sine ingenio, lingua tantùm uolubili & concitata, nec quando, nec quatenus, tanquam

qui

qui in tenebris uixerint, nec uerò quid, aut etiam apud quos pensi quicquam ducentes, ludos se maximos reddunt hominibus: ijdem omnium prædæ & contumeliæ expositi: quod quidem non iam liberi hominis, sed abiectißimi mancipij est existimandum: Sunt alij odiosiores, qui dum uolunt concinni esse, atque urbani, primùm isti ipsi Philosophiæ (cuiusmodi eacunque est) non uerè, neque ex animo, sed ostentationis causa dant operam: domi otiosi & desides, in compitis lectioni dediti, semper aliquid librorum in manibus habentes, commurmurantes ipsi secum, & tanquam ad ea quæ legunt acrius animum attendant, nunc collum subrigentes, frontem'que & supercilia conduplicantes rugis, tanquam scopulo in legendo, sic ambiguitate aliqua offensi mox continuò exhilarati, nutu significantes quod obstructum aliqua difficultate fuerat, ingenio esse patefactum: interdum constrictis & compreßis buccis admirationem in uultu deformantes, quasi præclarum aliquid inuenerint tum maximè atque diuinum: sæpe cogitatione tacita in obtutum oculorum defixi, suffurantes interim oculis, si qui fortè prætereuntium obseruet se, & diligentius intueatur: ijdem in circulis & corona, ubi ad disceptandum aliqua de re est uentum, contentione pertinaci tantis rem agentes clamoribus, ut facilè appareat, nihil esse tam diuersum, neque tam discrepans, quàm à uita Philosophorum orationem. Hi ipsi cùm se ad familiaritates hominum, præsertimq; locupletum, & ad conuiuia sodalitiorum dediderint, tanta in utroque intemperantia feruntur, ut nec poscendi unquam modum, nec liguriẽdi finem statuant: sæpe etiam

etiam madidi uino & semisomnes è conuiuio auferantur: atque dum se urbanos uolunt ostendere, quòd nulla salis neq; facetiarum norunt condimenta, aut apertè & asperè maledicunt absentibus, aut in præsenteis turpiter & con uiciosè inuehuntur: nec uerò lucello aliquo oblato non omnia perpeti animum inducunt, quæ fœdis assentatoribus, et leuibus parasitis sæpe sunt proposita: ut non oblîtos uultus solùm, colaphorum'que messem perferant ubc rem: sed aulas quoque interdum, quemadmodum poëta ait quidam, in caput suum commeare patiantur. Horum *nimirum turba fores* Dionysij *tyranni refertæ fuerunt, cùm ille nescio quibus propositis pecuniolis,* Philosopho*rum undique greges atque examina, & in his tanquam* Regem Apium Platonem *ad sese illexisset: ubi tum, quæso, erat uirtus, ubi continentia, ubi illa tantopere laudata & expetita libertas? quam prodebant ultro ipsi profectò, cùm se ex* Sophocleo *carmine in domum potestatem'que tyranni, hoc est, in seruitutem dabant: nempe tota in libellis relicta domi, in queis omnis semper* Philoso*phorum sapientia fuit: nullam eius partem in animo, nullam in uita gerebant: itaque per abusum contemptumq; tyranni, adigebantur subire ea, & perpeti, quæ ne liberis quidem mulierculis ducerentur tolerabilia: ut & procumbere in faciem adorantium gestu, & in conuiuijs nudi, uel muliebribus stolis induti saltare cogerētur: quāquam erant ex eo numero, qui iocis & cauillis eleuare co narentur tantam illam impositam* Philosophiæ *contumeliam.* Tertium *genus est eorum qui ingenio acutiore, animo aliquantum sublatiore à natura instructi, cùm se de*

principio uel parentum culpa atque inscitia, uel fortuito casu aliquo ad Philosophiam contulerint, multum'que in ea temporis, optimamq; partem ætatis consumpserint, nec sapientia sibi ex ea comparata, quòd uerbis & syllogismis sapientia non traditur: nec usu, more, studijsq; hominum satis perspectis, propterea quòd in illo inani studio occupati, serijs rebus operam dare nequiuerunt: ubi tanquam è somno expergefacti referre instituunt sese ad ciuiles occupationes, consuetudinesq; communes, profundunt ex se subitò agmen ueluti omnium cupiditatum, furentes'que ambitione importuna, ac summum in locum quoquo modo ascendere instituentes, nõ callidè neq; dissimulanter (non enim astutè apteq; consilia exequendi, aut artem ullam nouerunt, aut modum) sed uastè, atque perfractè perrumpunt, omnia cædibus, incendijs, rapinis: nihilq; sibi faciunt reliqui, dum ad eum perueniant, quem cupiditatum duntaxat exatiandarum causa appetierint, principatum: ut quidem nulla usquam maior, quàm ab hoc genere hominum pernicies atque calamitas liberis ciuitatibus & Rebuspub. inuecta noscatur. Declarant hoc ueteres Græcorum historiæ, quæ ex eorum numero multos, quos sapientium nomine insignes fuisse diximus, ciuitatibus suis cladem & seruitutem prædicant intulisse: Quorum in primis unus è septem Periander Cypseli nobilißimam ferè totius Græciæ altam urbem Corinthum tam sæua tyrannide tenuit oppressam, ut posteaquàm cædes ciuium maximas fecisset, matronas palàm die festo atque solenni omni mũdo muliebri perornatas dispoliasset, sacra profana'que omnia ad suum commodũ libidinemq; conuer

conuertiſſet, miſerit ad extremum nauim onuſtam puerorum nobilium, qui execandi donabantur, neſcio ad quem barbarum Regem: quæ poſtrema nimirum ciuitati illi calamitas incidiſſet, niſi eos ipſos pueros in nauigando Iunonis Samiæ numē, & religionis illius ceremonia liberaſſet. Quid illas deplorem omnium artium ingenuarum inuentrices Athenas? quæ cùm è ſatis amplo potentiæ & dignitatis gradu in humilem locum eſſent deiectæ, cùm multas domi ſeditiones, multos exterorum hoſtium incurſus, plurimas inimiciſsimorum Regum & finitimorum Philoſophorum iniurias pertuliſſent, nunquam tamē adeò grauiter affectæ, neque tantis ſunt exitijs & calamitatibus afflictæ, & perditæ, quàm cùm ab Ariſtone Philoſopho in acerbiſsimam ſeruitutem fuerunt redactæ: qui homo ſceleratus & impius, omni'que belua longè immanior, cùm ſtupris, & ui nefaria omneis ferè familias nobiles dehoneſtauiſſet: ciues qui uirtute atq; ingenio præſtare uidebantur, exilio partim, partim cædibus ſuſtuliſſet, omnium bona atq; fortunas prædā ſuam duxiſſet, permiſiſſet ſeruis Thracibus & barbaris poßidēdam urbem, ad extremum obſeſſus ab exercitu Romano, L. Sylla Duce, maluit ciuitatem omnium clariſſimam interire ſecum direptione atq; incendio, quàm unus ipſe cedēdo liberam incolumemq; relinquere. Hæc ſunt præclara, atq; eximia Philoſophiæ iſtius ueſtræ documenta: ſic ab ea uirtus hominibus & ſapientia traditur: tales ab ipſius cura atq; lacte prodeunt alumni, qui nec rectam ipſi uiuendi rationē ullam tenent, nec ſi ad poteſtates & ad imperia efferantur, cæteros ſinunt tenere. In hac deniq; ars eſt, & ratio,

& consilium, & autoritas bene, beateq; uiuendi: è qua qui progrediuntur, & se dant in conspectum, aut tarditate ignauiaq; perridiculi sunt, aut scelere atque malitia nobilitantur. Quanquàm quid ego de uiuendi ratione Philosophiam insector? cùm ipsa se mortis commentationem esse dicat? utinam quidem esset, sicut in Cleombroto Ambraciota fuit, quem ferunt lecto Platonis libro de immortalitate animi, uale Soli dicentem (ut in Græco epigrammate est) in mare sese ex altis rupibus præcipitauisse: eandem uiam tenerent cæteri, ne'ue cõmentatione tam diuturna indigerent, discederent aliquando è medio nugaces isti, suaq; nos obtundere loquacitate desinerẽt. Sed fortè expectant illud eis dum obijciã, in quo maximè gloriari sunt soliti, infestam in primis & inimicam religioni esse istorum artem. Quod mediusfidius non faciam: neq; ullam in hos ex aris atq; templis, sed suis ipsorum, & proprijs ex criminibus inuidiam colligam: simul locum haud præbebo ostentandi ingenij, inq; eo gloriandi, quasi longè & multò plus uideant ipsi, quàm nos faciamus, qui maiorum institutis & legibus facilè acquiescimus: iccircoq; ob eam rem imperiti ab his, & idiotæ appellitamur. Sed per Deos immortales, erit'ne aliquis ad spes magnas institutus, qui in hac uanissima, inertissima'que scientia ætatem rectè conteri putet? qui ueras arteis, studia grauia, occupationes illustres, quibus ad commoda uitæ & ad dignitates aditus sit, postferendas esse ducat fictis & commentitijs iam non illis rerum, sed uolitantium quarundam opinionum simulachris? fora relinquat, ut domi sit deses? consuetudinibus uiuentium careat, ut cum mortuis fabuletur

letur

letur? ea quæ ſunt, & quæ extant in promptu, ingenio induſtriæq́; parata, contemnat omnia, dum quæ uel nuſquam ſunt, uel ſi ſint, utilitatem tamen aliquam hominibus afferre non poſſunt, inani ſtudio conſectetur? Quæ ego omnia tibi in primis, Sadolete, prouidenda eſſe cenſeo: illudq́; maximè uidendum, ne in tua iſta Philoſophia, quã ceu ſororem oſculari unanimem uideris, longius progrediare, quàm ut pedem poſtea referre facilè queas. Non ornat ea homines, ſed contaminat: nec inſtituit ad uirtutes bonum ingenium, ſed corrumpit. Quòd ſi tu neque amicorum monitis, neque eis, quas ſuprà aduerſus eam attulimus, rationibus facilè cedis: etiam'ne ſpem tuorum, quæ in te uno poſita, & opinionem principum uirorum, quæ de teipſo ſuſcepta eſt, falli omnino ſines? Habes optimum & clariſſimum uirum patrem tuum Ioannem, qui cùm ingenij memoriæq́; gloria, tum iuris ciuilis ſingulari quadã ſcientia cùm præſtet omnibus, haud profectò tantùm in te erudiendo ſtudij & laboris impendiſſet, neque te à ſe diuelli fuiſſet paſſus, niſi huius urbis, & curiæ cõmercio, honores domum te, & fortunæ præmia referre uoluiſſet. Habes patronum, ad quem te applicuiſti, ſumma grauitate, ſumma ſapientia, genere, honore, exiſtimatione, copijs, ſacri ſenatus principem Oliuerium Carrapham Pontificem Neapolitanum, qui admirabili, qua eſt præditus, prudentia, docere te poſſit, quæ ſit uia ad nomen & ad decus in ciuitate obtinendum maximè accommodata: ut tibi exemplum degendæ uitæ idoneum quærenti, grauior nõ ſit autor requirẽdus: quæ ſi ualere cuncta apud animũ tuum ſines, neq; ſanis eorũ, qui te diligũt,

& fidelibus consilijs obstrues aureis tuas, et auguror mecum certus, & tibi spondere non dubito, magnũ in te ornamentũ domui & familiæ tuæ, magnum amicis commodum, ciuibus tuis præsidium paratum fore. HIC ILLE finem cùm fecisset, nosq́; aliquãdiu admiratione defixi silentium teneremus: GALLVS, Quid est, inquit, Sadolete, ecquid tibi Phædrus uidetur, non subita neq; improuisa, sed & accurata et præmeditata oratione ad euertẽdã Philosophiam accessisse? Quantum in illo copiæ, quantũ neruorũ fuit? Equidem intelligo magnũ tibi onus respondendi esse impositum, neq; adeò, quòd tam difficile sit pro Philosophia, quàm contra Phædrum dicere: sed tollendũ id tamen, ne & nostra summa, quæ nunc pendet cùm maxime, per te destituatur expectatio, & tu eam, cui te totũ dicasti, quamq́; ego etiam te autore complexus sum, hoc maximè necessario tempore prodas Philosophiã ac deseras. TVM EGO, Id, inquam, Galle, tacitus mecum nũc meditabar: nam si aliàs unquam in dicendo fuit aliquid Phædrus, hodie mihi uisus est se ipso longè fuisse superior: nec uerborũ solùm ubertate, & sententiarũ, quibus omnis eius referta & locuples redundauit oratio: sed quòd earum Philosophiæ partium, in quas inuectus est, omnium mihi uisus est esse peritißimus. Itaq; aut desistamus aliquid contrà, aut longius nobis spatium ad cogitandum sumamus. MINIMÈ, inquit Citrarius, neq; ego à te patiar deteriorem in locum, quàm nunc sit, Philosophiam tuam deduci: quæ si tua hac subita dictione defensa, & aduersus torrentem orationis, qui modò ab ore Phædri profluxit, stabilis & firma retenta fuerit, erit causa, cur de illius

grauit

grauitate & præstantia amplè existimemus: sin aliquid offenderit, adscribetur tempori & inapparationi culpa, non Philosophiæ. Quamobrem aggredere quæso, & da te in certamen, in quo tibi, ut ego quidem sentio, nec turpe est uinci, & perhonestum uincere. CONANDVM nobis est, inquam, quandoquidem uos ita uultis. VOLVMVS, inquit Gallus, neq; est aliud quicquam, quod uelimus potius. Sed quoniam æstus increbrescit, nec satis iam nobis aduersus Solis uim in harum arborum umbra præsidij est, ad uillam censeo reuertendum: ibi inferiorem ad partem spatiū est, locusq; opacior, & exædra, huic diei tempori, & nostro ualde opportuna sermoni. HOC sic omnibus cum placuisset, paucis sanè paßibus ad uillam nos recepimus.

IACOBI SADOLETI AD MARIVM Maffeum Volaterranum de laudibus Philosophiæ, liber Secundus.

NON me præterit, Mari Volaterrane, fore nō paucos, qui, cùm ego tantum laboris, tantumq; operæ in optimis artibus & studijs ponendum putem: plusq; statuam multò in his, quàm in ambitione honorum, & in conquirendis opibus esse elaborandum: grauiter hoc meum consilium institutumq́ue reprehendant: ad eamq; me curam atque cogitationem po

tius opinione sua uocent, ut cùm in foro atq; curia uersari cum aliqua autoritate cœperim, iamq́; à summo principe cõsilijs fuerim interioribus adhibitus: eam uitæ sectam studiosius persequar, per quam ad spem honoris, ac fortunarum munitur uia, aditusq́; facilis ad amplißimam dignitatem comparatur. Quæ quidem horum reprehensio uehementius me moueret, si non aut ab leuißimo autore proficisceretur populo: aut si uiderem, id quod minimè intueor, eos qui ita egerunt, ac popularibus hisce opinionibus obsecuti, per summos labores, maximasq́; contentiones ad cõcupitos sibi honores tandem euecti sunt, cum eodem populo in gratia & in existimatione bona esse. Nunc autem cùm intelligam id quod omnibus est apertum, quid de istis sentiant homines, qui dum splendorem honoris duntaxat sibi ante oculos proponunt, ad eumq́; unum studio omni inflammati feruntur, illud nequaquam attendunt, quod erat hominibus ueri honoris cupidis maximè animaduertendum, quanta indignitas sit, quanta abiectio animi, ac leuitas in affectando, & ambiendo: non est causa, opinor, cur magnopere conturber uulgi sermonibus, aut cur de ea animi constantia firmitateq́; decedam, per quam neq; pecuniæ augendæ, neque honoribus consectandis uolo esse addictus. Non dico hoc loco quod mihi & cæteris, qui accuratè uoluerunt attendere, perceptum planè, obseruatum'que est: eos esse plerunq; horum ambitiosorum exitus, ut neminem uel paulò temperatiorem, mediocris status sui, minus'que inuidiosæ fortunæ pœniteat. Quanquàm fortibus quidem, & bonis, & sapientibus uiris, qui in quôq; honoris gradu collocati sunt,

ſunt, & poſiti, nullam maculam uult afferre oratio mea: ſed tamen illud euenire ferme cernimus, ut nullorum ſit quàm iſtorum, qui domeſticæ inanes & uacui dignitatis, externam aliam quandam & aduentitiam dignitatem tantopere expetunt, cùm angoribus animorum, tum uolubilitate, inconſtantiaq́; opinionum ac uoluntatum, uita perturbatior. Mihi uerò aliò rationes meas dirigenti, ſemper id uerißimum eſſe uiſum eſt, quod eſt à ſapientißimis proditum: re ſcilicet familiari antea commode conſtituta, eiſq́; paratis fortunæ ſubſidijs, quæ & ad ſubueniendum neceßitatibus uitæ idonea ſint, & ab inuidia omni infamiaq́; remota, maiorem quandam nobis tum demum & longè diuiniorem ſequendam eſſe uitæ rationem, per quam adniteremur, non ut honorum inſignibus è turba emineremus, ſed ut ad Deum proximè adiungere nos poſſemus: quod tamen nobis natura eſt ita inſitum, ut qui in aliam partem ac rationem ſua ſtudia contulerunt, optimum hi ſibi hominis ſtatum inuidiſſe uideantur. Etenim quis eſt (modò idem ſit qui ingenio uegetiore à natura præditus, animum quoq; habeat ab his terrenis ſordibus liberum) cui cùm cœlum in conſpectu ſit, & hæc cœleſtia, quæ tanta mente ordineq́; geruntur, ut eorum ſolennem, æquabilemq́; in ſumma uarietate conſtantiam, nulla hominis ratio arte imitari queat: non præclara ipſe cupiditate accendatur ad cognoſcendum, & conſiderandum? cum'que rurſus aciem animi in hæc humana deflexerit, tumultumq́; aſpexerit uagæ huius, ac fluctuantis, & cum tempeſtatibus omnium perturbationum ceu conflictantis uitæ, non alium ſibi potiorem uiuendi ordinem, alia conſilia rerum

gerendarum esse ineūda putet? quod quidem iam est proprium sapientiæ munus, cuius adipiscendæ Philosophia sola magistra est, aut nullo alio pacto ad eam potest perueniri. Quāquam de his quidem quæ ad Philosophiæ officium pertineant, deq; eius artis diuinæ ac præcellentis utilitate, atq; præstantia, satis à me explicatum esse arbitror in hoc secūdo libro, in quo illa à me defensa est, cùm esset oppugnata, & reprehensa à T. Phædro. Quem quidem ego hominem, Mari, ualde dilexi semper, idoneumq; existimaui, cui hanc potißimum personam imponerem, atq; eas tribuerem in sermonibus nostris partes, ut esset ille disciplinæ nobilißimæ accusator. Erat enim (ut tute nosti ac optimè omnium quidem: quippe qui illi & municipio, & propinquitate, nonnunquam etiam contubernio solebas esse coniunctus) ad obtrectandum dictis, & lacerandum aliquantum inclinatior: nec tam maleuolentia ille quidem, mihi ut uidebatur, quàm ardore quodam animi, & celeritate ingenij: quibus rebus fiebat, ut nullum paulò facetius, idemq; asperius & mordacius dictum facilè posset continere: cæteris quidem partibus officij, suauitatis, diligentiæ, cum optimo quôq; erat comparandus. Quapropter nos, quādo ipse agnosci ex suis scriptis haud ita iam potest: quæ etsi multa, egregiaq; confecit, orationibus maximè pangendis, quas antea pronuntiasset: illa tamē nescio quo pacto effusa post mortem eius, distractaq; euanuerunt: iucundum etiam nunc nobis amici nomen, ab obliuione hominum uindicare sumus conati. Quod idem, si uita suppetet, de eis omnibus studiosè faciemus, quorum nobis in amicitia ipsorum, ac familiaritate & uirtus animi

cog

cognita,& spectata erga nos uoluntas fuit. Genus quidem orationis,Phædriq́; consuetudinem dicendi, quantum assequi potuimus,in his libris expreßimus: Quos ad te,Mari,potißimum ut mitteremus,cùm ingenium tuum,ac uirtus,excellensq́; scientia artium optimarum, tum suauißimi mores tui, dulcisq́; illa coniunctio & studiorum, & animorum,quæ summa inter nos beneuolentia nos astrictos reddit, suasit mihi uehementer atq; hortata est: amo enim te in germanum modum, tuoq́; in nomine libentißimè acquiesco: teq́; in primis habere cupio meorũ studiorum & cognitorem,& participem. Quare attende,quæso, num tibi in his libris Philosophiæ uis ac potestas satis diligenter à nobis uideatur esse exposita. Vt enim ad porticum sub uilla peruenimus,atq; in Xysto,loco sanè amœno id temporis & salubri,aduersi consedimus omnes,cæteris in me unum intuentibus, sic ego exorsus sum:

QVAE fuerit Phædri nostri in accusanda Philosophia dicendi uis, qui orationis cursus, quæ copia, nil me referre nec commemorare attinet: ipsi uos paulò antè iudiciũ fecistis:quippe qui eius orationem non uoce laudeq́; uerborum,quod ipsum admodũ iam uulgare & usitatum, sæpe etiam tẽporis causa suscipitur & simulatur: sed admiratione potius tacita fuistis prosecuti. Nam,ut laus illorum sit quæ quamuis rectè atq; concinnè, ex cõmuni tamen,& penè quotidiano more fiunt: sic admiratio eorũ, quæ hominum usu,ac facultatibus uidentur superiora. Sed quò huius uel oratio plenior,uel ingenij uis acrior,& uehementior uobis uisa est,hoc mihi grauius onus respondẽdi est impositum. Ad eas enim partes repentè defendendas

das accedere me sentio, quas hic ut oppugnare atq; euertere facilius posset, aßidua iandudum commentatione se instruxit: in quo neq; ingeniũ illius apparationi defuit, nec tempus ingenio: cùm ego utroq; horum nunc quidem deficiar. Nam & tardior sum ad excogitandum, quæ sint accommodata causæ, & propter subitam, improuisamq́; di ctionem imparatior. Accedit illud præterea incõmodum, quòd ei succedo statim orationi, quæ non præteruolauit aureis uestras, sed in uestris animis & mentibus penitus insedit. Vt enim Corybantas ferunt numine illo percitos, etiam posteaquàm tibiæ canere desierint, gerere usq; tamẽ illarum in auribus concentũ, & ad earum modos incitari: Sic non dubito, quin quamuis tacente iam Phædro, tamen eius ipsius in intimis mentibus uestris & uigeat adhuc, et loquatur oratio. Hanc uim dicendi fuisse in Pericle, qui princeps Græciæ habitus est, æquales temporum illorum poëtæ deprædicãt: ut cùm concionaretur, non solùm tona re, fulgere, ciere fulmina: sed post dictionem etiã aculeos relinquere in animis auditorũ putaretur. Quid ergo est? prodam'ne causam, & deseram? Minimè isthuc quidem: non enim uiri foret boni, & eius qui se iam diu Philoso= phiæ addixerit, idq́; certo iudicio atq; explorato fecerit: subitò ab illa discedere, atq; eam summo illius tempore de= stituere. Sed sequar officium, opinor, uestræq́; unà autori= tati, qui hoc me deposcitis, obtemperabo: cùm præsertim sperem atq; confidam, uos onus hoc mihi quod imponitis, eosdem etiam esse subleuaturos. Nam si in aliqua populi concione, aut corona cuiusquemodi, dicendum mihi cõtra Phædrum esset, næ ego uerbo hiscere non auderem: non

quòd

quòd diffiderem causæ: quid enim uerius, quàm et laudare & defendere Philosophiã, cuius usus atq; tractatio Deorum uitæ est simillima? sed quia concitatos iudices extimescerem. Nunc uobis duobus doctißimis, prudẽtißimisq́; iudicibus, in pace & silentio suum obtinebit locum ueritas. Itaq; Phædro nostro eloquentiæ palmã dabimus, ut suum ueritati honorem non negemus: Est enim ueritatis tum noscendæ, tum agendæ etiam atque nauandæ studium profectò sapientia. Vtemur enim hoc in Philosophia uerbo, tametsi in eo Phædrus facetè nos admodum, & crebrò eluserit. Sed qui duas hasce res arcta naturæ cognatione inter se coniunctas, eloquentiam dico & sapientiam, quando utraq; res perfectio quædam, & altera mentis uirtus est, altera orationis, diuellere primus & separare est ausus, siue Leontinus ille fuit Gorgias, siue alius quis: maximam is profectò sementem malorum omnium in humano genere iecit. primus enim docuit, id quod omnium rerum est deterrimum, mẽtiri uirtutem: aut si omnino uirtus mentiri nõ potest, nec falsam eiusmodi personam sustinere, instrumentum certè primarium uirtutis, ipsam interpretem animi & mẽtis orationem, falsos suscipere uultus coëgit: ut cùm à uera sapientia non esset profecta, aßimulatione tamen, imagineq́; sapientiæ, quàm plurimos in fraudem et in errorem induceret. Ex quo linguæ cordisq́; dißidio, ingens hæc, quam cernimus, in omni uita secuta est perturbatio. Fraudes enim & malitiæ, omnesq́; fallẽdi & ementiendi artes hinc exortæ, hinc sese in hominum studia, moresq́; profuderunt: omnis inquam hinc falsitas, omnis circunscriptio, & insidiæ omnes, ab hoc primo erroris fonte

te manauere. Nam cùm ex duobus inter se quasi de regno decertantibus, alterutrum in nobis dominum constituere nos oporteat: siue rationem uelimus tanquam aliquem Deum, siue cupiditatem ueluti beluam quandam: non tantum in eo mali est, (quanquam nec mediocre illud est malum) ueruntamen non usq; eò id pollet ad pestem, perniciemq́; cõmunem, oppressam plerunq; & perditam meliorem iacêre partem, insolentem autem cupiditatem in animo dominari: quàm illud est & horribile, et exitiosum, linguam sæpe instructam cupiditatum fallacijs, perferre foras mandata legationesq́;, perinde ut à sancto & legitimo intus rege, ac nõ ab improbißimo tyranno, ipsa uidelicet cupiditate, missa sit: quæ æquitatis & ueritatis fucatis coloribus, callidas suas machinationes depingat: quo labe factatis bonorum consilijs, eorumq́; fracta & imminuta autoritate, aditum sibi ipsa ad omnium fortunas patefacere poßit. In quo mirari satis nõ queo, non intelligere eiusmodi homines, cùm tantum uirtutis simulatione proficere se putent, quantò se plus arbitrarentur uera uirtute esse profecturos. Sed ut ad naturam redeamus: nil poteſt esse tam copulatum inter se omni neceßitudine, uinculoq́; naturæ, neq; tam cõsentiens, quàm aut cum affectionibus animi uultus, aut cum uoluntatibus sermo: ut enim lætitias mœroresq́; intestinos frons atque oculi, sic uoluntates & consilia lingua continuò refert: quæ si officio fungi ritè atq; legitimè, suumq́; planè illud munus tueri uelit, nõ solùm uerè & incorruptè cõsilia mentis, atq; decreta reddat necesse est, sed qualia etiam illa intus sunt, talia ea foris proferat, atq; exponat: quod in utro defecerit, dedecus ibi

statim

statim existit, & claudicatio: hoc est, non integrum illa, sed mancum sui officij munus assequitur. Itaq; & ampla magnificè disserere illa debet, & copiosa largè, & alta sublimiter, tenuia subtiliter, misera dolẽter: deniq; ut quo habitu intus ornatus animus, & quibus copijs instructus fuerit, talem eum extrà efferat, & repræsentet oratio. Hãc *speciem eximiam perfectæ, absolutæq; sapiẽtiæ, quæ in potißimis uitæ nostræ ducibus, mente, orationeq; uidelicet, & in eorum inter se concordia conspirationeq; cõsistit, si quis facilem esse & in promptu omnibus putet, nempe ille fallatur:* Omne enim *præclarum, rarum: & quæ communia cunctis esse possunt, nunquã in magno honore sunt habita.* Sed *est tamen in ea consectanda, & adipiscenda ordo quidam, ac modus: ut si ad summum perueniri nõ possit, in eo quod quisq; adeptus fuerit, cum quadam prudentia, moderationeq; uersetur: neq; se amplius ostẽtet, quàm quoad idoneus est præstare.* Hoc enim *qui sic egerit, ut totam sapientiam non poßideat, non minimam is tamen illius partem fuerit consecutus: intelliget enim quid sit illud, quod in quaq; re est decere: quod unum est præcipuè sapientiæ omni propositum: nosse enim, & tenere quid in quaque re deceat, maximè propriũ putatur esse sapientis.* Qui *ergo ad summam sapientiam omni studio contendens, aliquo in inferiore gradu restiterit, & mediocritatẽ in ea fuerit assecutus: uel cum in alterutra illius parte se exercuerit, alterius factus sit expers: ut si quis in cogitando quidem eruditus ac prudens, idem in eloquendo infans atque imperitus sit: aut contrà, cùm abundet orationis copia, magnarum tamen rerum cognitionem non*

teneat: is si finibus se suis continuerit, nec in ea parte studuerit se iactare, cuius sit imperitior: sapientis ille laude & existimatione nõ carebit. Non enim exiguas in sapiẽtiæ laude possidet partes illa uirtus, quæ à temperatione, & modo, præclaro quidem uocabulo, est appellata modestia. Ac ut in ædibus atq; templis, etiam si magnificentia absit, sæpe tamen opere in paruo decor nihilo minus elegantiaq; artis apparet: Sic angustioribus interdum hominum ingenijs, exiguisq; facultatibus, sapientiæ aliquis radius potest illucescere. Si qui non maximis fuerit ingenij opibus præditus, is cohibuerit semet ipse, nec ultra id quod potuerit, progredi erit conatus. Verùm ut horum numerus existat aliquis, qui mediocriter effecti sunt sapientes: ad illam quidem summam & absolutam laudem accedere sapientiæ, paucis adhuc est datum: quorum nimirum nomen colimus tanquàm consecratum immortalitati. Ac ut omittamus de eis loqui, quos non ex ipsorum scriptis, sed aliorum testimonio cognitos, & Græcæ, & Latinæ nobis indicant literæ: ut de parente totius Philosophiæ Socrate, de Anaxagora, de Empedocle, Democrito, Pythagora, Varrone, Nigidio, alijsq; compluribus: isti ipsi quos nouimus, quos mirantes legimus, quos in manibus semper habemus, Platonem dico, Aristotelem, Theophrastum, Ciceronem, & reliquos, qui ad horum principum æmulationem studia sua contulerunt: quales tandem nobis hi, & cuiusmodi uidentur? non'ne eximij, non'ne admirabiles, non'ne undique atque in omni parte summi, atque perfecti? An aliquid est in illis præterea quod requiramus? quorum ut tabulæ egregiè pictæ luce atque die, sic

istorum incredibilis rerum prudentia, orationis lumine longè fit illustrior: qui ita implent sensus, animosq́; legentium docendo, & disputando, ut neq; ad intelligentiam rerum quicquam mens nostra, neq; ad iucunditatem animi amplius auris requirat. Sed, ut cœperam dicere, qui ad hoc fastigium ascendere nequiuerunt, si ijdem, in suo genere quisque, modesti prudentesq́; extitere, non caruerunt parte meritæ laudis. Qui uerò cùm totam sapientiam persequi neglexissent, & ad captandas magis opiniones uulgi, quàm ad ueritatem doctrinæ se exercuissent, maiores tamen quàm erant, uideri studuerunt: hos uideo fermè in duo genera esse distractos. Alij enim rerũ omissa & posthabita cognitione, in uerbis tantùm ipsis, & in quodam loquendi artificio elaborauerunt: Alij præ studio percipiendæ doctrinæ, excolenda oratione minus sunt exercitati. quorum utrorunq; non mediocris error, & ad inspiciundam sapientiæ uim, obtusa atque hebes mens eorum extitit: quanquàm priores quidem illi malitiæ, inscitiæ posteriores magis sunt arguendi: hi enim non tam astuti mediusfidius, neq; tam uafri, qui diuinarum rerum atque humanarum notitiã professi, à cultu & elegantia sermonis longißimè absunt, quàm incomptè & ridiculè in liberaliores cœtus sese dent, ipsi uidetis: in eo quidem admodum nobis odiosi, quòd libris quotidie edendis, & cõscribendis, semetipsos nobis, & opinionibus nostris intrudere conantur, uimq́; quodãmodo sensibus student afferre, quò de illorum bene ingenijs existimemus: in quo imprudentia labuntur: non enim unquam mihi, neq; cuiquam prætcrea (ut ego quidẽ arbitror) ingenuè instituto per=

suadere poterunt, ut cùm barbara & lutulenta utantur lingua, genusq; scribendi adhibeant inconditum, & illiberale, iudicari debeāt Græca aut Latina eruditione esse præditi: neq; id, quod sapientiæ proprium esse diximus, uidere in re quaq; quid deceat, in ipso primo aditu sui conatus intelligant. Nam quæ horum ista esse sapiētia potest, quæ prima egreßione è penetralibus suis, ut primum in conspectum hominum proditura est, turpiter sese in oratione ipsa dare, progredi'que indecorè ne animaduertit quidem? Atq; hi tamen, cuiuscemodi ipsi sunt, minus multò sunt nocentes, atque malefici, quàm illi, qui ex ornatu solo, copiaq; uerborum, doctores se sapiētiæ populis sunt profeßi: maiore enim ij perfidiæ instrumento ad euertendas hominum fortunas parati accessere. Rursusq; hi dupliciter: aut enim cùm se ad Rempublicam gerendam contulissent, propter ubertatem, elegantiamq; sermonis, fide sibi prudentiæ atque uirtutis in populo falsò comparata, ciuitatibus suis plериq; exitio fuere. Quo in primis malo, & rhetorum orba ueris sapientiæ dotibus eloquentia, nō illæ modò tot præstantium ingeniorū eductrices Athenæ, sed cuncta olim Græcia planè concidit. Aut qui non tantum habuerunt roboris, ut se regendis & moderandis hominum cœtibus iudicarent idoneos, ij sordidiorem etiam fallendi & decipiēdi artē secuti sunt: ut cùm per omnem uagarentur Græciam, adolescentes ad se uanis pollicitationibus allicerent, quòd his se notitiam gubernandarum ciuitatum, & illam præcipuè artem dicerent tradituros, per quam scirent illi & tenerent, quemadmodum causa inferior (sic enim loquebantur) dicendo fieri superior posset:

possset: hoc est, quemadmodum falsitas ueritatem, aequitatem autem atq; iustitiam iniuria ipsa superaret. Sophistae hi nominabantur: quorum quondam multitudine & coetibus uetus Graecia abundauit, nomenq; coru aliquandiu in magno honore est habitum. Sed cùm ijdem illi ciuilium rerum peritiam, uirtutisq; & uitij profiterentur notionem: ipsi uerò moribus atq; uita à cõtemptißimo quôque nil differrent, spreti postremò ab omnibus, atq; illusi, dederunt locum Philosophiam uituperare uolentibus, ut id maximè secundo populo facere possent: in quos extrema in oratione, me quidem perlubente, inuectus est Phaedrus: qui si has huiuscemodi Philosophias falsa appellatione in nomẽ sapientiae temere inuadentes, sumpsit sibi uituperãdas, adscribat licet ad iudiciũ suum opinionem etiam meã: sin autem id molitur, & agit, ut omnino abijcienda sit, & repudianda Philosophia, non est nobis committendum, ut desertam illam & indefensam relinquamus. NANQVE *hercule, inquit ille, hoc etiam restat, ut plures iam pro una Philosophias habeamus.*

NON ITA RES *sese habet, inquam: nec tu istam multitudinem artibus ipsis attribueris, sed facultatibus potius eorum, qui dißimiliter illas tractant, atq; suscipiunt: omnis enim ars una in sese, simplexq; semper & eiusdem modi, non eodem tamen modo adhibetur ab omnibus: quod ne longè abeas, in tua ipsius arte potes, Phaedre, perspicere: cum enim te oratorem nobis praebeas grauem, atq; magnum, quod idem facere nituntur in hac ciuitate permulti, quid causae est, quòd te dicente concurrimus omnes undiq;, attendimus, admiramur, tuaeq;*

eloquentiæ fulmina quaſi extimeſcimus: quod ſentimus idem uſu uenire nobis in Camillo Porcio; eſt enim ille ex tua & diſciplina, & amicitia tibi in hac laude geminus, ac propè par. Laurentium autem Colaianũ, & hunc ſtultiſsimum omnium hominum Pionem, qui obſoletis, & horridis conſectandis uocabulis, laudem in his dicendi ſe aſſecuturum putat, etiam eludimus, atq; aſpernamur. Num tu hanc uarietatem & diſcrepantiam arti, ac non hominibus ipſis attribuis? Omnis ars, Phædre, quæ quidem digna hoc nomine ſit, una ipſa in ſeſe, & ſui undique ſimilis, diſsimilitudine illorum qui eam tractant, diſpares aliquando ſuſcipere uidetur formas: cùm ita, ut fit, uariè ex ea ingenia afficiantur, ab alijsq; rectè exerceatur illa ars, ab alijs perperam: & in his munus ipſa egregiè tueatur ſuum, in illis minus id poßit. Quod cùm ſimiliter in principe artium Philoſophia eueniat, quid obſtat, quin tollatur omnis controuerſia: & cùm ego Philoſophiam ueris laudibus extulero, tu malos Philoſophos iure redarguendos ducas? NEQVAQVAM *hoc ſic abierit, inquit: ego enim illam ipſam accuſo, quam tu neceſſum eſt confiteare, tot huiuſcemodi nebulonum & nugatorũ eſſe ueluti matrem.* HOSTIS, *inquam, Philoſophiæ es, Phædre, aſpereq; nimium exerces inimicitias. Sed quoniam uideo te nullam omnino uocẽ æquis auribus admittere, quæ nomen modò Philoſophiæ cum honore aliquo pronũtiet: aggrediar ad defendendum, ſi pauca antè de meo officio fuero præfatus. Etenim ego cùm plurimum te amo, idq; merito tuo: multa enim ſigna uiciſsim tu mihi, neq; ea obſcura, amoris tui erga me tribuiſti: & in ijs hoc recens,*

quòd

quòd Curtianum meum carmen humanißimis uerbis prosecutus es: Tum mihi illud in te usu uenire experior, quòd ullius unquam uix familiaritate æquè sum delectatus, ac tua: nihil enim fieri te uno aut amabilius potest, aut salsius: quod si ita non esset, tuum tamen excellens ingenium, tua egregia uirtus, humanitas, literæ, non solùm meam, sed omniũ tibi beneuolentiã facilè conciliarent. Quòd autem me sæpe & multùm monuisti, ut dimisso Philosophiæ studio, ad grauiores res tractandas me conuerterẽ: probasti mihi in eo tu quidem studiũ & uoluntatẽ tuam: consilium uerò & iudiciũ non ita: non enim si tibi omnia amicitiæ officia præstare debeo, quod faciam equidem semper, & faciam sedulò, iccirco tuis etiam opinionibus annuere sum obstrictus: assentatoris esset, non amici, sic agere: tibiq́; ita obsecundare, ut cùm meam rectè ac cõmodè tutari possem, tuam potius sententiam sequerer, atq; amplexarer. Illud cum dolore aliquo fero, quòd uideo esse in hac causa necessarium, ut mihi tu oppositus sis, quem refellere coner: in quo tu meliore multo conditione usus es, qui tibi Philosophiam quam oppugnares, non me ipsum proposuisti. Quamobrẽ si redarguendi causa acrius agere interdũ fuero coactus, quæso ut bona tua cum uenia facere id mihi liceat: non enim tui refellendi, sed eius confutandæ rationis gratia, quæ ex ore tuo modò Philosophiã ut euerteret, equis uirisq́; connixa est: uehementius mihi nonnũquam erit agendũ: quod tu in bonam partẽ accipies, mihiq́; pro ueritate, tanquam pro patria propugnanti, hanc curam, & hoc studium etiam adscribes laudi. Illud item peto, si cõtigerit aliquo loco, ut mihi de re quapiã interrogandus

 sis, id

sis, id quod uides in tam graui causa fore faciendum, facilem te mihi in respondendo, et clementem praebeas. INTERROGES *licebit, inquit, sed parcius: nã ego audire cõtinẽtem orationẽ malo.* GERAM *tibi morẽ, quoad potero, inquã. Sed ut nonnunquã opus est in ea disputatione, quae ex contrarijs partibus defendatur, inueniudi ueri causa interrogare, et interrogari, refellere, & refelli, quòd aliter saepe nihil expediri, nec ad exitum commodè deduci potest: Sic illud non solùm Philosophia, uerum hominis etiã mediocriter eruditi prudentia indignum, utrumuis istorum cum iracundia, aut cum pertinacia efficere. Enimuero unde ego nam potißimum ordiar? aut quod initium meae orationi sumam? an ab eo sapientiae uerbo, in quo tu omni cum sale, cùm Priscos illos septem, tum Philosophiam omnem eludẽdo exagitasti? in quo etsi nos mirabiliter delectasti, uel uarietate rerum earum, quae à te ipso proferebantur, uel lepòre sententiarum: tamen, quod pace dixerim tua, fluctuare interdum: cursusq; magis & copiae, quàm aut distinctionis aut ordinis cupida, ferri tua mihi torrens uidebatur oratio.* QVID ITA, *inquit: aut quae nam fuit ista fluctuatio?* QVIA, *inquam, cùm temeritatem illorum, & arrogantiam reprehendebas, qui primi sapientium sibi nomen, & profeßionem usurpassent sapientiae: ninuumq; sibi eos, & quod ferri non posset, appetijsse dicebas: ea re quidem, quòd (ut aiebas ipse) nihil sit omnium rerum neque in coelo, neque in terra sapientia diuinius: mirabilem quandam rem profectò, & caeterarum omnium longè maximam, huic sapientiae uerbo constituebas subiectam. Rursus ubi eorundem le*

dem leuitatem & inscitiam irridebas, qui professionis suæ titulo inflati, & tumidi, præstare cæteris se arbitrarentur, propter illud unum sapientiæ nomen, quod in reliquas omnes etiam abiectas & ignobiles conueniret artes, fabrorumq; sapientiam in eo & Homerum testem adducebas, nihil huic uoci relinquebas subiectum, quod æstimatione ulla uideretur dignum. Ita cum duabus disiunctissimis in rebus, una eximia atq; primaria, altera porrò abiecta atq; ignobili, eodem sapientiæ nomine uterere: quid mirum si fluctuare mihi oratio tua, nihilq; stabile & firmum in animis nostris constituere uidebatur? Atqui ignosco equidem: sunt enim ista rhetorum: pompam quærunt & gloriam: nec tam exactam in audientium animis earum rerum scientiam, quas tractant, quàm exigui temporis postulant opinionem: non enim docere propositum illis est, sed mouere. Itaque nullis certis in dicendo finibus continentur: quoq; fusiores, & abundantiores semper sint, ut litigiosi uicini terminos, sic isti uocabula, rerum notas confundunt: cumq; unius uerbi inuolucro plura complectentis, in quam cõmodum est, usi fuerint partem: tum ubertate & copia, numeroq; bene compositæ & iucundæ orationis in auditorum animos influentes, uim sæpenumero afferunt ueritati. Contra hæc omnia Philosophia, rem ipsam aperit, ambigua distinguere uult, inuoluta euoluere: hoc ipso tamẽ imbecillior, quòd ut ferè acerrimæ inter sanguine cõiunctos eueniunt dissensiones, sic ista ab ea, cui germanitatis uinculo cõiuncta fuerat eloquẽtia, deserta, nõ modò minus habet splẽdoris ad illustrãdam, uiriũ ad confirmandã uirtutẽ: sed eius ipsius eloquen-

tiæ inimicißimos impetus uix ab ſeſe poteſt propulſare. Quo utique dißidio (ut antè dixi) magna hæc, quam cernimus, in omni uita exorta eſt perturbatio. Quòd ſi mea uox unquam quicquam habuerit autoritatis: omni ope adnitar, ut omnibus ſuis partibus & numeris perfecta, integráq; ſapientia, ingenuis mentibus reſtituatur. Ergo in nomine ſapientiæ ambiguus Phædrus: Quid in ipſa re? Deſcripſit enim ipſe ſapientiæ quoq; formam ueræ illius atque eximiæ. Audio: Sed tamē eam totam è uulgi iudicijs eſſe aptam uoluit. Vnde tantū repentè in uulgo autoritatis? Nam & hoc loco quæro, dixeras illos ſeptem, ſi populorum ſuffragio dicti eſſent ſapientes, non habere eos cauſam iure gloriandi, propterea quòd ſtultorū de ſapientibus iudicium nullum exiſteret. Quo pacto igitur qui de ſapiente nec iudicare quidem poſſunt, horum iudicijs niti & opinionibus, ea ſola iudicabitur ritè ſapientia? Sic enim (ſi memini) poſitum abs te eſt: Quicquid in bonis numerarit populus, & quæ ſtudia cunque magni fecerit, in his neceſſe eſſe apprimè uerſari ſapientem, ſi uelit eſſe ſapiens: nec eum à populi ſtudijs, & uolūtatibus uel tantulum diſcrepare. Quid habet igitur præclari iſta ſapientia ſi nihil aliud ipſa ſit, quàm uulgi opinio? Nam nos quidem cùm notionem ſapientis, quam in animis noſtris natura inſeruit, ipſa nominis uoce excitati, cogitando pertractamus: proponimus nobis longè præſtantius quiddam, quàm quod aſſequi, quo'ue aſpirare uulgus ipſum facilè queat: ſpeciemq; eam in animo informamus, in qua nihil temeritatis inſit, nihil feſtinationis, nihil inconſtantiæ: quæ quidem uulgi & populorū uitia ſunt notißima. Neque

que est quisquam uersatus inter homines, & qui ipse modò sibi notus sit, qui aliam formam sapientis mente conciat, quàm hominis grauis, atque firmi, nequaquam pro temeritatibus uulgi sua studia regentis, sed ipsius ultro moderantis, ultro cohibentis populum, si populus autore eo uti ad capessenda rerum gerendarum consilia uelit, sin minus, sententiam tamen suam præstantis, non populi. Quod de Phocione claro Athenis uiro memoriæ proditum est: qui cùm reclamante populo Atheniensi, dissuasor fuisset eius belli, quod post Alexandri mortem aduersus Antipatrum, & Bœotios, duce Leosthene, gestum est: resq; initio prosperè Athenas renuntiarentur, essetq; ob eam rem in lætitia, & gratulatione ciuitas: interrogatus, ecquid illa sic cecidisse molestè ferret, quæ contra eius sententiam suscepta essent? Nequaquam, inquit: ueruntamen ego in sententia mea nihilò minus permaneo. Satis declarauit eo responso uir prudens, non ex fortuitis euentibus sapientiam, neq; ex leuitate, iactationeq; populari, sed ex grauibus, certisq; consilijs pendendam esse. Et sanè quidem illius exitus belli Atheniensibus extitit calamitosus. Atqui talis nobis ob animum uersatur sapiens, qui frænis sæpe quibusdam quasi contineat populum temere ruentem in ea, quæ concupiuerit: non qui conuellatur ultro ipse, & auferatur à populo: qua specie quidem in sapiente, nihil nec cogitari potest indignius. Tu contrà, nouo de sapiente iudicio uteris, nihilq; neq; rectum, neq; graue existimas, quod non à populo prius probatũ, adscitumq; sit: ut tibi in hoc paulisper assentiar (nam quid uerius sit, mox uidero) Age sanè, Sit munus primarium sapientiæ

studia uulgi persequi: Rationem atque tempus huius fungendi muneris quæro: non enim semper (ut tu ipse inquiebas) modo eodem conuenit. Quid ergo? cùm uulgus semper uarium incertumq́; sit, atque ut in euripis, & fretis undarum aßidua est conflictatio, fluctusq́; fluctum identidem & impellens, & reuocans: sic temeritas populorum incitata & uolubilis, contrarijs ueluti æstibus frangat sæpenumero, impediatq́; semetipsam: quod erit populo tempus iudicij faciendi, ferundæq́; de sapiente uiro sapientiaq́; sententiæ? Tum'ne, cùm repentino aliquo studiorum motu incitatus, ad appetendum aliquid feretur effusius? An pòst, cùm reprehenso errore, uel etiam sola mobilitate pœnitens, repudiabit illud quod paulò antè intenderat? In hac inquam uarietate, & in his errantibus populi opinionibus & studijs, utrum tandem quasi æstum sequens sapientia, ius suum & nomen ritè obtinebit? ut de Quinto Fabio Maximo legimus, eo qui bellum cum Annibale geßit. De quo Ennius:

Vnus qui nobis cunctando restituit rem:
Non ponebat enim rumores ante salutem:
Ergo magis magis atq; uiri nunc gloria fulget.

Atqui gloriam ille istam fuerat adeptus, quod à populi uoluntate dissentiens, fortunam Reipublicæ in discrimen prælij non adduxerat, ob eamq́; rem ab eodem postea populo sapiens est iudicatus. Quæro igitur, quando sapiens? cùm populi & militum incitatis ad pugnandum studijs obsistebat: & quia minus illorum cupiditati obsequebatur, suæ famæ & dignitatis detrimentum accipiebat? At non hoc modo pendeat è uulgi opinionibus sapientia

pientia: An pòst, cùm cunctorum uoce & concursu maximè laudatus est, quòd leuia uulgi iudicia contempsisset, suumq; ipse iudicium fortiter retinuisset? At hoc posteriore populi iudicio, id quoq; est ab eodem populo iudicatum, nequaquā esse sapiētis imperitæ multitudinis studijs obsequi, nec cōsilia sua ex populi opinionibus moderari. Ita inanis in omnem partem sapientiæ iudex est populus: nunimeq; idoneus, cui hoc tantum munus cōmittatur: atq; id decretis non solum grauium atque prudentum, uerum etiam suis. Verùm hoc fortasse haud ita uult Phædrus, neq; omnibus ipse populi scitis sapientiā adiungit: sed ea sola in hanc laudem recipit, quæ non mobilia & uaga, sed firma constantiaq; sunt, nec ulla unquā uicißitudine permutantur: ac ne multis, ad ea bona nos reuocat stabilia atq; rata, quæ semper populus maxima iudicat bona, diuitias, honores, imperia, uoluptates: huc enim conuersam omnem uult esse sapientiam, ac in his potißimū appetendis, cum populo eam ait consentire oportere: munusq; sapientis præcipuum esse, ut referat is ad sese omnia quæ concupiscat populus, partesq; suas in ijs longè principes esse studeat, neq; aliū esse arbitretur, qui illis potiatur, se ipso digniorem. Quod si ita sit primum, quî conuenit, eundem populum, quem temeritatis & incōstantiæ plurimarū rerum arguas, atq; cōdemnes, repentè una certa in re, & ea quidem maxima, idoneū statuere sapientiæ autorē? Quis hoc sic dijudicauit? Quis distinxit? Quis has ueluti prouincias sic partitus est: ut ex eodē autore quæ prodeūt, horū partim sapiēter decreta existimari debeāt, partim stultè Deinde, si hæc semper fixa de diuitijs & uoluptatibus populi

puli est opinio: quomodo tu non frustra illam nobis imaginem ante oculos effinxisti, qua paratum ad subitos excursus sapientem constituebas: cum quidē eum ueluti Scytham aliquem, aut Nomadam, cui nullum usquam certum domicilium esset, tanquam in rheda collocasti, ad prosiliendum attentum: ut simul atq; populus nouo æstu aliquo cupiditatis efferuescens, delabi quopiam, cōfluereq́; cœpisset, eòdem ipse præcurrere & aduolare niteretur? Quid inquam opus fuit hac mobilitate, & hoc tanto excubandi, uigilandiq́; negotio? & cur non protinus sapientem in ipso opum & uoluptatum regno constituisti, fruentem pacato animo eis rebus, in quibus fructus sapientiæ precipuè cernitur, nulla eiusmodi ancipiti cura distractū, tanquam resciʃʃurus aliquando populus decretum suū, & de huiuscemodi bonis sententiam mutaturus sit? Iam illud quidem, quod maximè ad rem pertinere arbitror, quærendum in primis mihi statuo, Vnde tanta sit æstimatio hisce bonis: Ex ipsis'ne? hoc est, ab ipsorū conditione atq; natura, ut sint ipsa per se & sua ui æstimanda? An à populo? eò quòd populus illis hoc tantū autoritatis attribuat? Si ab ipsis, quonam sapienti opinione populi multitudinisq́; iudicio fuerit opus? An dubium id est, quin ipse melius & consideratius multò, quàm imperitū uulgus soleat, de eo quod bonū est, cōstituturus sit, et iudicaturus? quippe cùm sapiētiæ in primis sit, nō aliena eam subsequi, sed sua ipsam iudicia proferre, quæ alij potius sequātur: aut ne nomen quidem suum ipsa retineat, si in iudicādo alijs concesserit. Si uerò bona illa magni iccirco facienda sunt, quòd eadem plurimi fiunt à populo, nullum erit illorum

ueritate neque natura, sed tantum uulgi opinionibus bo=num: ita in bonis existimatis & opinatis, non in ijs quæ uerè bona sunt, egregia ista popularis sapientia enitebit. Quid ergo illa, quæ uera bona sectatur, & in illis appe=tendis utitur iudicio non uulgi, neque imperitorum, sed suo: quo tandem nomine fuerit appellãda? Num ea quæ=so indignior habebitur, quæ sapientiæ nomen obtineat? & iccirco eam popularis sapientia anteibit, quòd hæc ueritatem bonorum amplectitur, illa ipsa duntaxat opi=nionem? nisi fortè nullum omnino re & ueritate est bo=num, omnisq; boni ratio ex sola opinione existit. Quod si ita esse suscipiatur, rursus Protagorea ratio inducatur necesse est, nihil re ipsa uidelicet, neque natura uerum, neque bonum esse: sed quale cuique quid uideatur, id illi tale existere. Quæ positio Sophistæ in primis (ut tum ha bebatur) nobilis, diu & multum in Græcia iactata, ad extremum doctißimorum disputationibus fracta, atque conuicta est. Etenim tum perspicuè est demonstratum, si ita se res haberet, primùm, contraria in eodem & repu=gnantia simul conuentura esse, quòd nullo modo fieri po test: quippe cùm contrariè diuersis de quaq; re uideatur: deinde artem omnino nullam neq; scientiã habere locum posse: nihilq; interfuturum esse inter doctißimos & im=peritißimos, neq; inter eos qui omni rerum prudentia u=suq; se excoluissent, & eos qui nunquàm animũ omnino ad agendũ quippiam, aut considerandum appulissent: Ita omni omniũ rerum penitus sublato delectu, omnibus con=silijs iudicijsq; peremptis, fore planè nihil quo res rei ulli momento aliquo antecelleret. Sed nos illis disceptationi=

bus

bus omißis, quæ latiores sunt, quàm ut angusta & breui oratione concludi poßint: ad ea quæ nobis sunt propiora redeamus: idq; dicamus, quod reticentibus etiam nobis necesse est intelligi: si boni ueriq; ratio opinionibus duntaxat pendenda sit, populum ipsum iure unum appellari conuenire sapientem: Quippe cùm plurium concors consentiensq; opinio, singulorum sententijs sit anteponenda: Populus itaque solus sapiens. Quî ergo nobis cōstamus ipsi, dum hoc communi loquendi more errorem, inconstantiam, uanitatē populis adscribimus? uerbaq; stultitiam & temeritatem significantia, in genere sapientißimo usurpamus? Num aut maiores fortè nostri aberrauerunt hi, qui rebus imposuere nomina? aut nos illa ipsa nomina perperam præpostereq; accepimus, alienaq; prorsus loquimur, cùm ordinem, grauitatem, constantiam, cæterasq; huiusmodi uirtutes ab errore leuitateq; disiunctißimas, unanimes comites sapientiæ attribuimus? At enim æquius multò est unum concedere sententijs plurimorum, quàm unius plurimos: sic enim dicebas: Quid cùm plurimi ex cōtrarijs partibus dissentiunt, multitudinesq; ipsæ inter se sunt discordes: numero'ne semper, nunquā autem pondere grauitateq; disceptantiū lis dijudicabitur? Quid cùm non hominibus solùm, sed populis uniuersis diuersæ sunt sententiæ? Lacedæmone furari ingenuis adolescentibus est permissum: Athenis nihil minus. Contrà, Atheniensibus lege otij erat mulcta: at liberale uel maximè id apud Lacedæmonios. Ex quo illud legati Spartani dictum, qui Athenis quēdam damnatum otij duci cùm uideret, quæsisse fertur perstudiosè, quis esset ille, qui tam liberalem

subijsset

ſubijſſet mulctam. In diſsimilibus ergo duorum principum populorum opinionibus & ſententijs, utram tandem ueriorem & ſapientiæ congruentiorem dicemus eſſe? aut ſi non facile id eſt iudicatu, tuam ſcilicet, Phædre, ſapientiã adſciſcentibus: conſtituemus quidem hoc certè, quod eſt neceſſe, hominem unum atque eundem Lacedæmone ſapientem, Athenis ſtultum fore: ut cùm ſecum foras extollere domeſticam ſapientiam nequiuerit, in alienam ciuitatem, quemadmodum hoſpes, ſic etiam inſipiens introijſſe dicatur. Verùm ut congrediamur propius, ac de eo ipſo genere bonorum, quò Phædri iſta in primis aſpirat ſapientia, de diuitijs inquam, ac uoluptatibus uerba faciamus, quando horum bonorum iudicium omne ipſe attribuit populo: ſi uaria exiſtant hac quoq; de re populorum decreta, quid erit tandem ſtatuendum? Lacedæmone duriſsimis Lycurgi legibus, quoad illæ uiguerunt, neq; ad pecuniam, neque ad delicias aſpirauit quiſquam. Nemo igitur illis tot ſeculis in ea ciuitate ſapiens: ne Romæ quidem, qua tu è ciuitate exemplum omnis ſapientiæ & uirtutis in noſtros animos tranſcribebas, primis illis CCCC. LXXXIIII. annis diuitiæ admodum in uſu, aut in honore ullo fuere: neque publicè id adeò, neque priuatim. Ac publicè quidem, Quinto Fabio Pictore, Lucio Quintio Conſulibus, nummus in hac urbe primum argenteus ſignatus eſt, annis quinque ante primum Punicum bellum: cùm antea graui ære, inepto ad coaceruandum, ac ſeponendum, omnes uterentur: priuatim uerò qui argentum poſsidere comperti eſſent, hi neque legum pœnas, neque cenſorias notationes effugerent

gerent. Ita in hanc urbem aditus omni illo tempore ſapientiæ interclusus fuit: niſi fortè tum populi Romani *opinione & iudicio, ex alieno quodam genere ſapientia extitit, non uoluptatis & copiarum, ut nunc eſt, ſed abſtinentiæ, frugalitatisq; magiſtra: cuius tamen moris ac diſciplinæ temporibus optimis* Pop. Ro. *non pœnitebat, tum cum ab aratris accerſebantur homines, quibus magiſtratus, curationes, imperiaq; mandarentur, totaq;* R*eſpublica committeretur regenda: quorum quidem conſilijs, fortitudine, iuſtitia potiſſimum effectum eſt, ut hæc ciuitas ex minima, ad ſummum rerum humanarum faſtigium perueniret: nam ab hac quidem populari ſapiētia quotus quiſque eſt, qui ad gubernacula* R*eipublicæ translatus, officium ſuum, atque operam ualde probet populo? Quòd ſi populum quoq; uelim in hac ratione defendere, non'ne id dicam, quod ab omnibus concedi neceſſe ſit? non hoſce cupidos & ad omnia progredientes, quibus omne in pecunia, & in ambitione honoris poſitum bonum eſt: quiq; quò plurimum in ſua ciuitate poſſint, anxij ſemper atque ſoliciti, omnes intendunt machinas, omni uia moliuntur: ſed abſtinentes, ſed moderatos, ſed graues, eos eſſe qui à populis præcipuè & probentur, & diligantur, quorum ſe fidei libens multitudo ipſa cōmittat.* V*idetis campum, in quo exultare poſſit oratio mea. Sed mittamus: ſitq; ſanè &* P*hædro, & populo teſte, opum & iucunditatum conſectatrix ſapientia:* I*llud quæro: in quo uim & facultatem iſtius ſapientiæ ponitis?* V*trum ſi adipiſcatur commoda fortunæ hæc, quæ uos tantopere extollitis: an ſi uiam, rationem'que commonſtret adipiſcendorum?*

Hoc

Hoc est, Vtrum in euentu adipiscendi, an in consilio duntaxat insit sapientia? Si in euentu, atque ut adipiscatur, qui iam distinguemus fortunatum à sapiente? aut cur non idem atq; unum fortuna ac sapiētia fuerit? Et quidē hunc honorem in scena & à Comœdia cernimus Fortunæ datum, Centum doctûm hominum consilia hæc una deuincit Dea Fortuna: atq; hoc uerum est, perinde ut quisque ea utitur, ita præcellet, atq; exinde sapere eum omnes dicimus. Bene ubi cui dicimus consilium accidisse, hominem cautum eum esse declaramus: stultum autem illum, cui uertit malé. Nostis carmen profectò, quo, scenæ uulgi'que iudicio, in sede sapiētiæ fortuna constituitur. Et ridiculus Pacuuius, qui de Fortuna secus sentit: Fortunā insanam, & cæcam, & brutam perhibent Philosophi, saxiq; instar globosi prædicant uolubilē. qui enim ea poterit uolubilis atq; insana esse, si cū sapiētia semper cōiuncta sit? Quanquàm Pacuuius (quod ita Phædro uideatur necesse est) nequaquam satis idoneis testibus Philosophis, fortunam in crimen & in uituperationē uidetur accersere. Sed persequamur, ut cœpimus, hocq; urgeamus: si in adipiscendo & potiundo uitæ cōmoda sapientia tantummodo sit, nihil inter eam, interq; fortunam interfuturum esse, casu'que & fortuito quenq; effici posse sapientem: ut enim ad honores quis & ad diuitias euectus fuerit, ita sapientiam eue stigio fuerit consecutus. Vbi circunspectio igitur, ubi consilium, ubi illa accurata & diligens consideratio, quæ habita est semper propria sapientis? qui se nunquā in præcipitem locum committit, certaq; ratione dirigens appetitiones suas, diuitias & potestates sæpenumero prætermittit

mittit, quò se bona existimatione in populo cõmuniens, ueras uitæ uoluptates, quæ ab honestate & innocẽtia seiunctæ esse nõ possunt, tranquillo animo consequatur: nihilq; unquam molitur, in quo subductis calculis non plus consilij & rationis insit, quàm fortunæ. Quòd si non tam in adipiscendo, quàm in acutè acriterq; peruestigãdo quibus ad fortunæ præmia itineribus ueniatur, sapientia magis elucescit: equidem nõ negarim hoc sapientiæ munus magis congruere. Adest enim, iam consilium & cogitatio, quæ sunt cognata & familiaria sapientis. Sed quid, si, omnia ipsa cum egerit, uehementerq; elaborauerit (quandoquidem euentum atq; fortunam præstare nemo potest) spe & conatibus suis fuerit decepta: retinebit'ne sic elusa atq; irrita, sapientiæ nomen, nec'ne retinebit? Si non retinebit, falsum erit in explorãdo, & indagãdo spectari sapientiã: rursusq; omnis sapiẽtis approbatio à casu, & à fortuna erit repetenda. Si retinebit, poterit iam certè esse aliquis sine fructu ullo & sine emolumẽto sapiens. Quod neq; tu Phædre ita uis, & ego maximè alienũ à sapientia statuo. Quid enim, rem'ne unam omnium pulcherrimã & maximã, ad quã nostra uota & desideria precipuè cõtendunt, poßideri sine fructu, atq; adeò sine maximo fructu, in animũ inducere poterit quispiã? non cadit hoc in cogitationẽ hominis, nostræq; id mentes penitus respuunt: potius quicquid uitam exornat atq; excolit, facitq; ut pacatè & splẽdidè, & cum uoluptate uiuamus, totum consilio & sapiẽtiæ refertur acceptũ: ut cui sapiẽtia ipsa adsit, ea illi inutiliter & sine maximo fructu nequeat adesse. Relinquitur igitur, ut iunctum utrunque & copulatum,

sapien

ſapientiam cõſtituat: hoc eſt, ut uera, germanaq; ſapien= tia ſit, cùm potiri fortunæ bonis, tum ſtudio ijs noſtro, in= duſtriaq; potiri. Quod ſic recordor abs te fuiſſe poſitum, iucundiora eſſe munera fortunæ, quæ aliquis labor ante= ceſſerit & moleſtia, quàm ea quæ ſua ſponte nec opinãti adueniunt: propterea quòd uoluptas omnis ex contentio ne ipſa moleſtiæ percipiatur uberior. Si inquã ita ſit, ſua= uioraq; ſentimus, quæ cum labore quodã & ſolicitudine animi, nobis ipſi expugnauimus, quàm quæ ultro accepi- mus oblata: optanda eſt mala ualetudo, ut eius proſperæ atque bonæ lætitia amplior nobis adueniat. Falſò igitur eſt in cõmunibus uotis uſurpatum, rem eſſe optandam no= bis, non partam labore, ſed relictam. Quanquàm iſta qui- dem leuiora ſunt: illud porrò graue, grauiterq; animad= uertendum: Quòd ſi ab induſtria coniunctè & à fortu= na efficiatur ſapientia, neq; alia conditio quæpiam mo= duſq; alius apponatur: hoc eſt, quo cuique ordine, qua temperantia, qua etiam à malis facinoribus abſtinẽtia, ad opes & imperia peruenire ſit licitum: nil cauſæ fuerit, quin quæ ad quæſtum maximè, & ad pecuniã appoſitæ fuerint artes, eæ potiſſimum nomine ſapientiæ ornentur. Erunt igitur fœneratores in hanc laudem uocandi, erunt circũſcriptores, erunt teſtamentarij. Deniq; quotquot ſibi periurio, & fraude, & malis artibus rem aut potentiam quærunt, modò aſſequãtur id, quod cõcupierint, prouidi hi & ſolertes, & ſapiẽtes eſſe iudicabuntur. Quid ergo? hanccine placet conſtitui ſapientiam, & talem eam in ho minum conuictus, commerciáque produci, quæ popula= toribus humanæ ſocietatis non ſolum impunitatẽ, ſed glo=

riam etiam nominis sui proponat? non'ne plurimũ intererit, quo pacto quisq; ad opes, honoresq; perueniat, & qua ad fortunæ bona nitatur uia? Nam qui iustè & castè id egerit, idemq; ea fuerit cõstantia præditus, ut maius sibi bonum in uirtute atq; honestate, quàm in uoluptatum, opumq; affluẽtia cõstituat, eum sanè nos uirũ bonum appellabimus, maximamq; illi fidem rerũ omniũ habebimus: sapientem uerò etiam, si cum integritate unà & cum iustitia, mentis præterea ingeniiq; acumen habuerit coniunctum: quod omnino sapientiã in actione mẽtis, & quasi ingenij uigilia quadam constituimus: quæ si à uirtute et innocentia disiuncta sit, suisq; propriè consilijs absq; iustitia ueritateq; nitatur, non iam sapientia, sed malitia sit nominãda: ut quæ celeres quidem animi motus, & ad uidendũ quid expediat acutos: sed eosdem prauos & incõstantes & perfidiosos habeat. Quapropter decuit abs te, Phædre, sapientẽ tuum ex hoc genere cõstitui, qui polleret quidem mentis intelligẽtiæq; consilijs, uerùm idem omnia tamen ad uirtutem, æquitatemq; referret. Quem tu nunc cuiusmodi, quæso, & quo ex genere nobis effinxisti? occultum quendam & cautum designasti artificem simulandi, dissimulandiq;, qui cùm specie quadã splendida & liberali oculos nostros quasi perstrinxisset: intus autem copi pectore (ut ille inquit) arcana cõtinuisset studia malitiæ suæ: tum ut sese ulla aperiret occasio, reiectis inuolucris dissimulationis, ad illa fortunæ bona prorumperet, quorũ adipiscendorũ gratia, nec uiolare ius fasq;, nec cæteros supplantare indignum arbitraretur: qui si nõ uastè ac præruptè, ut de Philosophis ipse dicebas: at ele-

gantio

gantiore quadã improbitate magnóq; concinna, præriperet cæteris adipiscendi palmam. Vafrum inquã nobis hominem, & astutum, plenumq; doli ac perfidiæ descripsisti: atq; eum qui cùm nullam uerã speciem sapiẽtiæ nosset, uirtutemq; ac dignitatem utilitate sola metiretur, præstare semper arbitraretur pudere magis, q̃ pigere: multóq; plus doleret non adeptus, quod cõcupiuisset, quàm in impuritate aliqua facinoreq; deprehensus uerecũdaretur. Detorquebas interdum tu quidem, & splendidis ac sonantibus uerbis umbram illi appingere uirtutis contendebas. Sed facilè patebat, totam'que se indicabat oratio tua: Dum enim inobseruatis uestigijs aiebas curaturum esse sapientem, ut quò intendisset expeditius perueniret: nõ mediusfidius lucem neq; diem, sed noctem et tenebras quærebas sapientiæ. Quòd si huiuscemodi sapientiam esse placet: quæ eos, quibus æmulatur, tyrannos imitetur: ut quẽadmodum illi segregatos ab sese habent omneis bonos, seruorum autem & facinorosorum & barbarorũ circum se cõparant manum: sic ipsa ueris uirtutibus eiectis, fraudum insidiarumq; comitatu, ad opes sibi acquirendas stipata incedat: nimirum nobis prætereà nihil est dicendũ: quandoquidem non parte aliqua, sed tota sapientiæ ratione dissentimus: nam ego illam ex alieno longè genere, prorsusq; contrario esse statuo. HIC GALLVS, Nequaquam hoc uereare, Sadolete, inquit, ut quisquàm nostrum (nam pro Citrario tibi etiam spõdeo) sapientiã cum scelere, & cũ perfidia putet iungi: neq; uerò Phædrus hoc perspicuè posuit: uidebatur quidem interdũ oratio eius abũdans & cõcitata, labi huc, atq; effluere. Sed

nosti Rhetorum morem: mihi quidē ratio illa uehementer probatur, nec sine ueris germanisq; uirtutibus sapientiam, nec sine sapiētia uirtutes ipsas existere: sapiētiamq; ingenij & mentis actionem, nō fortunæ euentum esse ducendum. Sed quid si iccirco plurimi sapientia sit, quòd ea nobis bonæ fortunæ effectrix, atq; administra est: non malis insidiosis'que artibus, ut tu modò improbabas, in quo tibi plane assentior: sed uirtutum choro nixa comite, fidemq; & ueritatem ad omnia adhibens: ut sapientis sit honestis rationibus uitæ copias consequi: sapiētiæq; effectus fortunata uita sit: num hoc quoq; fuerit eiusmodi, ut alienum grauitate sapientiæ esse uideatur? Mihi quidem notio illa, quam in animo insculptam de sapientia gero, hac ratione etiam pulchrior, magnificentiorq; occurrit, si sapientē omnibus subsidijs fortunæ florentem atq; ornatum esse uideamus: addet enim hic externus copiarum apparatus, illius profectò decori dignitatiq; permultum. DICVNTVR *ista, Galle, speciosè, inquam, & aliqua ex parte etiam probabiliter: sed uidendum tamen est, ne conturbemus. Etenim si hoc ita intelligatur, ut sapientiæ fructus omnis in fortuna sit, & cùm fortunā adepta erit sapientia, tum demum nomine illo digna censeatur: aut nihil ipsa omnino per sese fuerit: aut, quoniam fortunā præstare nemo ne sapiens quidem potest, sine ullo commodo & emolumento adesse nobis sapientia poterit: hoccine igitur tu ita uis?* MINIMÈ, *inquit: Sed ego cùm maximas per se utilitates in ipsa sapientia inesse statuo, tum arbitror uberius illam fore ornatam, si fortunæ quoq; benignitas accesserit.* FACILÈ *hoc tibi concesserim,*

inquam

inquam: dum ne illud ita sentias, omnē uim sapientiæ huc intentam esse, ut fortunæ ea nobis cōciliatrix sit. Sequitur quidem firme fortuna sapientiam: rarumq; admodū, & difficile factu est, ut sapiens idem & infortunatus sit. Ex quo dictum ab antiquis, Suæ quenq; fortunæ sibi fabrum esse. Sed tamen fortunarum consecutio appendix quædam bonorum consiliorum est: modicaq; semper est, rite æstimantibus, ad sapiētiā fortunæ accessio. Nanq; ipsa sapientia maiores sibi multò opes, & præstantiore ex genere in se paratas habet: neq; ex alienis generibus bonorum, sed ex se, & sua ui commendat nobilitatem suam: quæ si domesticis fructibus non contenta, alienis opibus perficere se cogatur, non iam neq; libera ipsa iuris'ue sui, nec ullius compos dignitatis fuerit: seruiet enim necessariò fortunæ, totamq; sese ad illius nutum finget, atq; conuertet, ut suū bonum, quod habet in illa repositum, illius ipsius beneficio possit consequi. Quare si huiusmodi sapientia sit, quibus ea, quæso, ornamentis dignitatis, aut quo honore libertatis poterit esse prædita? Nam ut seruire hominem homini dicimus, non eum solùm qui emptus pecunia et mancipio acceptus sit: uerumetiam illum, qui cuius ipse rei egens est, eam rem cogitur ab alio ambire, & mendicare. Sic cùm propter fortunam sapientia expetēda sit, iam non ipsa domina rerum, sed pedisequa fortunæ existimanda est. Etenim quicquid amatur aut appetitur propter aliud, id non ipsum appetitur per sese, sed omnis illi dignatio prouenit ex eo, ad quod hoc tanquam intermedio itur atq; contenditur: ut posteà finem, atq; extremum quod optabamus consecuti, horum quæ adhibuimus tanquam

adminiculorum ad potiundum & consequendum, iam ne reminiscamur quidem: eorum enim consumpta opportunitate, nulla reliqua in ipsis remanet dignitas, quae nostros animos teneat. Sed nostrum omne bonũ in illo summo agnoscimus, ad quod de principio iam tum tendebamus: sic ut portu adepto, nauigio non amplius opus est: & uictoria constituta, arma deponuntur bellicà: Sic fortunae opibus cõparatis, inanis de caetero sapientia est. Igitur in hoc ordine, & tanquam curriculo quodam interuenientium rerum ad aliosq; fines properantium, sapientia si constituatur: non ea spoliata solùm suo decore, seruiat & ancilletur fortunae necesse est: uerùm cum fuerit ad fortunam peruentum, nullam iam ulterius partem cõmodi, neq; aestimationis obtineat. Quod est rursus illa sapientiae notitia indignum, quam in animis nostris natura ipsa descripsit. AGÈ AGÈ, *Gallus inquit, cogor enim tibi hac ratione assentiri, fortunã non esse sapientiae dominam: quae uideretur fore, si ad eam unam sapientia tota pertenderet: Sed quin sit sapientia ex comitatu bonae fortunae splendidior, hoc'ne inficiari quisquã, & deterere dicendo ex animis nostris poterit?* QVID *poßit, inquam, alio loco uidero: Nunc hoc sic habeto: Si acri acie mentis naturam rerũ intueri uolueris, te nõ difficiliter animaduersurum, in tanta uarietate & artium & operum, quanta hominũ labor atq; industria quotidie efficit: nihil in eis rebus inesse dignitatis, quae ad propulsandum incommodum duntaxat, & ad necessarios uitae usus repertae sint: quòd huiuscemodi quae sunt, seruiũt omnia necesitati: neq; habẽt in se quicquã soluti, et liberi: sed alienis astr*

nis astricta legibus tenentur. Quòd enim fugere incommodum atq; malum à natura ipsa cogimur, iccirco sunt ista ui & necessitate expressa, ut naturæ præstò sint, uitamq; ac salutem hominis custodiant. Nihil autem coactũ suapte natura est laudabile. Vbi ergo existit dignitas? ubi laus? Nempe in his, quæ necessitatis soluta uinculis, ipsi nostræ uoluntati sunt libera: Nam quoad laboramus & tendimus, ut subsidijs fortunæ conquirendis fulciamus, & tueamur uitam nostram, quoniam id non sponte, sed naturæ lege atque imperio facimus, hactenus sumus & laudis, & criminis expertes. Quod enim alieno gerimus coactu, neutram id in partem attribuendum nobis est, quandoquidem nulla in hoc animi nostri neq; ex uirtute, neque ex uitio declaratur affectio. At cùm superesse incipit necessitatibus nostris diuitiarum copia, & fortunæ quasi quædã ubertas, materiemq; habemus ampliorem, in qua liberè uersari uoluntas nostra, & suo se arbitratu gerere in ea posit: tunc si rectam rationem, consiliumq; bonum administrandis fortunæ facultatibus adhibebimus, ornabit quidem fortuna sapientiã: sed propter eam causam ornabit, quia ipsa antè à sapientia fuerit ornata: omnis enim illa directio, et prudẽs aptaq; dispositio, tractatioq; opum & fortunarũ, sapientiæ tota est: atq; eadem sapientia ea est, quæ in potestatibus & opibus, omnibusq; bonis, muneribusq; fortunæ, lumen illud accendit pulchri atq; decori: cuius non solùm oculi hominum ad aspectum, sed mentes etiam ad admirationem conuertuntur. Nam ipsa quidem fortunæ bona, si per se illa spectes, quid habent in se præclari atque magni? quæ iacerent penitus inanimaduersa & mortua,

nisi actum tanquam animam à ratione utentis acciperent: perinde autem ut quis utitur, ita efficiuntur & laudis participia, & uituperationis: si enim ordine & ratione disponuntur, nihil spectabilius: si per inconsultam, cæcamq́; cupiditatem effunduntur, nihil fieri potest turpius: ut cùm ad homines indignos delata sunt, augeant potius & cumulent illorum indignitatem, quàm quicquam illis splendoris aut ornamenti afferant. Igitur quicquid ex fortuna est, quod superfluat, ultraq́; usus uitæ necessarios sit, totũ supellex est, & instrumentũ liberæ uoluntatis: particepsq́; hactenus & uirtutis & uitij: ex alio genere utile, quàm quomodo ea sunt, per quæ necessitatibus uitæ subuenitur: illa enim ad incolumitatem duntaxat utilia sunt: hæc ad amplitudinem, ad gloriam, ad dignitatem: cuius quidem pulchrioris, præstantiorisq́; utilitatis amore & studio, liberæ in primis mentes & ingenuæ excitantur: plusq́; multò sibi statuunt in honestatis decore, quàm in salutis incolumitate esse repositum. An uos aliam esse causam, & rationem putatis, quamobrem non solum erectioribus animis qui sunt, uerùm ignauiores etiam alij & demißiores, nisi illi similia brutis mancipia omnino sint, flagrent nimis acriter interdum studio rerum gerendarum: sese q́; adhibendi in aliquod opus illustrius, suiq́; ingenij periclitandi cupiditatem habeant insitam: nisi quòd amplitudinis splendore illo ad amandum arrepti, cupiunt sese in illa luce constituere, & nobilioris fieri naturæ participes? uegetiore uerò qui sunt animo, ut requietem nullam inueniant, ut tanquam œstro quodam exagitati & perciti, Themistocleo exemplo, nihil aliud noctu interdiuq́; cogitent,

tent, quàm quemadmodum queant maiores atq; honoratiores cæteris existere: atq; ardorem animi sui, quē compressum, atque retrusum ferre non possunt, in illustribus actionibus exponere, ac patefacere: hinc honorum ambitus, hinc magistratuum, hinc omnis opum pecuniæq; cupido, suscepta quidem illa primò honesti decoriq; causa, ut in oculis hominũ splendidi incedamus, ut aliquid ipsi esse uideamur: uerùm pòst ob inscitiam ueri boni, erroremq; ignaræ mentis, ad inanem oculorum ostētationem, improbioresq; exaturandas cupiditates, quæsita atq; translata: quam nunc quidem sectandæ sapientiæ rationem, frequentiorem nimirũ magisq; in populo usitatam, Phædrus omni sua oratione communiuit. Sed nos qui ex eo genere hominum uolumus esse, quod rarius quidem est, uerùm multò præstantius: quodq; amore diuinæ pulchritudinis incensum, dignitatem sibi præcipuè proponit: ferturq; omni studio ad illud potiundum bonum, quò naturæ ipsius instinctu ferè omnes, certo iudicio sanè quàm pauci nouerunt niti. Si Philosophiam nobis ducem adhibemus, quæ se effecturam ampliter pollicetur, ut sine errore ullo, sine offensione, optatum animi nostri ualeamus cōsequi: quis hoc nobis iure adscribet uitio, ac nō laudi potius ducet, quòd in cupiditate tanta, nos tamen ita contineamus, ut non impetum animi, nec quicquid statim nobis expetendum occurrerit, sed certam consilij & rationis regulam, cuius quidem sola Philosophia magistra est, in dirigendis nostris opinionibus persequamur? HIC CITRARIVS, *Probè loqueris, inquit, & contineamus sanè nos, si modò quod pollicetur, præstare idonea Philosophia est: cuius*

tantam hanc uim iandudum expecto nobis ut patefacias. TEMPVS *admonet, inquam, & res ipsa eò iam me uocat: nam adhuc quidem uelitati magis inter nos sumus ego atq; Phædrus, quàm iusto prælio cōgressi. Nūc quoniam legibus iam, & ritu Philosophorum disserendū mihi est, qui captiones uerborum excutiunt, nihilq; obscurum neq; ambiguum in oratione esse patiuntur: nomen mihi primò sapientiæ non definiendum nūc quidem (alius enim erit magis aptus ad id faciendum locus) sed in qua ponatur re, peculiariter est indicandum. Etenim cùm duo sint à ueteribus illis uerborum & linguæ repertoribus facta uocabula, quæ ad duas res in tota hominis natura multò præstantißimas, significandas ualeant, prudentia uidelicet, & sapientia: equidem non abnuerim horum duorum uocabulorum usum ab optimis interdum autoribus promiscuè fuisse sumptum: quod (ut mihi uidetur) & sæpius, & liberius facere solet Plato: Aristoteles quidem, et prorsus cæteri omnes, ubi ad germanas & proprias rerū declarationes fuit ueniendum, sic distinxerunt: ut prudentiam eis rebus humanis præficerent ratione consilioq; gubernandis, quæ in motu & in uarietate semper essent, nullamq; certam haberent in se, quapropter hoc magis, quàm illo modo euenturum quicquam esset, causam aut necessitatem: quam illi partem rerum opinabilem omnem uocāt, habitumq; animi illis imperantem & moderātem, prudentiam: Alteram uerò partem diuinarum rerum & immutabilium, quarum perpetuus semper & uniusmodi esset status, sapientiæ uoluerunt esse subiectam: ut in ijs cernendis contemplandisq; duntaxat, nullo alio munere, districta*

cta sapientia teneretur. Hac diuisionis & nominum ratione, Græci eos nominauerunt prudentes, qui autoritate in publicis rebus & consilijs floruere: quæ in illis magis locis ualuit nominatio, ubi minus roboris in legibus, & in communibus moribus minus firmitatis, maior autem uis in subitis populorum scitis, quæ psophismata appellant Græci, extitit. Qua de causa plures Athenis prudentes fuisse memorantur, quàm fuerint Lacedæmone: quòd ualidè illhic leges Lycurgi, atq; firmæ, minus ingenio loci & callidis consilijs dabant. In rebus autem incertis, & uariè se habentibus, maximè existere uideatur prudentia. Quod etiam Phædrum nostrum simulitudine induxit, ut consiliorum hanc uarietatem, mutationemq; actionum sapientiæ adscriberet. Sapiẽtia porrò est, ut ex communi hominum sententia constituamus hoc nomen: siquidem uerborum usus & significatio à populo, rerum autem intelligentia à sapientibus est petenda: Sapiẽtia inquam est, ex qua eos etiam, qui huius, quam diximus, prudentiæ expertes & essent, & haberẽtur, in astrorum cœliq; & rerum illarum sublimium ac mirabiliũ aspectu, contemplationeq; uersatos, sapientes nominandos Græcia censuit: cuiusmodi septem illos consensu populorum uocatos fuisse, literis proditum est: prudentem autem Periclem, & eum, qui fluctum Barbariæ è Græcia expulit, Atheniensem Themistoclem: Quam nos eandem sermone nostro patrio rerum nominumq; distributionem, acceptam à Græcis, secuti sumus. Quòd si ratio quoque reddenda huius distinctionis sit, nimirum ea esse intelligatur, quæ etiam est in communibus hominum sensibus posita: decreui enim, quoad

quidem

quidem potero, non difficiles aliquas uobis, neq; contortas, sed è medio sumptas, proponere rationes: ad quas percipiendas, non exquisita quadam doctrina, sed parua tantummodo admonitione opus sit. Est hoc igitur in omnium ferè hominum opinionibus insitum, ut unus sese quisque ad res gerendas autorem esse idoneum arbitretur: sibiq; persuadeat, si ad rectionem Reipub. ipse adhibeatur, facilè se & magnitudini rerum, & expectationi hominum satisfacere posse. Itaque nemo est ferme tam imbecillo animo tamq; abiecto, qui non aliquam partem prudentiæ, sua sibi ipse opinione arroget: usq; eò quidem, ut in genere illo non facilè alteri cedat: & si alium uiderit honore atque autoritate in administratione rerum publicarum sibi antecellentem: felicitate quadam, non ingenio, se ab eo putet uinci & superari: qua rursus populari confusaq; existimatione, in idem uidetur fortuna & prudentia conuenire. Ac de prudētia quidem, ut uidetis, sic sentiūt omnes: animiq; habitum hunc communem & uulgarem esse putant: hoc est, in communibus quasi principijs naturæ, omnibus hominibus insinuatum & traditum. Sapientiam uerò, cuius est nomen positum in altißimis rebus, quarum rerum cognitio à uulgo est longè semota, cuiusmodi cœli illa, & cœlestium rerum indagatio est: illis attribuerunt, qui in sola mentis atq; animi exercitatione uersati, res in natura abditas, ad quas populus ne aspirat quidem, inuestigare sunt conati. Itaq; sapienti unusquisq; de populo, in facultate illa & cognitione rerum sublimium facilè cedit: prudenti, & perito rerum gerendarum haud ita cedit. Quoniam autem ars ista indagādæ, speculandæq; naturæ

turæ in suo munere occupata, curā rerum gerendarū non sæpe admodum appetit: suisq; oblectationibus contenta, quas & plurimas semper, & maximas habere solet, in hos populares æstus ambitionum & cupiditatum se ne committit quidem: iccirco & totum sapientiæ studium tanquam inane, atq; iners à Phædro conuiciis agitatum est: & priscis item tēporibus, sapientes in societate hominum, & rebus publicis inutiles, infructuosiq; sunt existimati. Ex quo & Thales ab anicula, & Socrates ab Atheniēsi populo, Crates quoq;, Anaxagoras, Democritus à suis ciuibus iure lusi uidentur. His sic demonstratis, accedamus propius ad declarandā Philosophiæ uim: quæ cùm harum duarum rerum præstantium & singulariū, sapientiæ, prudentiæq; uidelicet, siue eas facultates quasdam, siue scientias, siue habitus animi præclaros atq; diuinos, uelimus intelligere, notitiam & adeptionem, si se sequi uelimus, daturam nobis polliceatur: diligenter inspiciunda ipsa à nobis est, & undiq; excutienda, an quod profitetur, præstare parata sit. In quo sensim tamen nobis & cōsideratè est progrediendum: ut quoniā excelsum fastigiū constituere uolumus, habeant fundamenta soliditatem stabilem. Ac ut, quemadmodum cœpimus, ab insitis in animis nostris notionibus ducamus exordium, quas in nobis penitus hærentes, sed longa forsitan desuetudine obscuratas, aliquātum opus est extergere, & illustrare, quò facilius mentibus nostris illucescant: agnoscimus sic natura comparatū esse, ut omnium rerum, quæ gignūtur, & fiunt, præstantior semper sit usus, quàm cuiusq; rei effectio. Exempli causa: Fabrica æraria, quæ lebetes, et cacabos, et labra, uasaq; eiusmodi

modi plurima efficit, cuidam alteri arti deseruiat, & famuletur, opus est, quæ uasis illis utatur: siue ea ars coquinaria, siue balneatoria sit: atq; usq; eò quidem deseruiat, ut suum in excudēdis illis iudicium ipsa adhibeat nullum: sed tantummodo eius quæ his usura est artis lege ac præscripto moueatur: formam enim ab altera arte & modum efficiendi accipit: neq; hoc solùm, uerùm id quoq; euenit, ut si æneis uasis, ars quæ utatur nulla existat, ne ærariæ quidem fabricæ in natura rerum sit locus: tanta est uis & potentia ipsius usus, non solùm ut præcipiat, & imperet efficienti arti: sed in numero etiā rerum, ut illa sit, tribuat: quod una in arte demōstratum, ualet idem in cæteras. Etenim si non sit qui maritimis cursibus utatur, quæ sese ars pangendis nauigijs addicet? Et si equitandi peritia nulla sit, quis frænorum & ephippiorum fuerit artifex? Deniq; ut in unum omnia comprehendamus, perspicuè intelligi arbitror: artes efficiētes, earū quæ utantur nō solùm ancillas existere, sed hoc ipsum omnino, quod sunt, & in natura locum & partem ipsæ habent, ab illis totum obtinere. Hoc similiter & eodem modo in natura tota est, in qua nihil est nō ad aliquem actum usumq; creatum: sed est fortasse consilium naturæ in plerisq; obscurius: reuelemus igitur illud quoad potest & proferamus: atque ita, uti planè queat cōspici. Etenim si esset aliquid in natura rerū quod nihil ageret, neq; illum sui exhiberet usum: cùm causa fuisset nulla cur gigneretur, ne genitum quidem fuisset: Siquidē nil absq; causa aliqua gignitur: quocirca esset id omnino nihil. Cur quicq; autem gignatur, causa ea est, quæ in fini extremoq; generationis, uel gignenti arti, uel naturæ

ipsi

ipsi est proposita: Vt si dicamus, baccas arborũ propter eam causam genitas à natura, uel ut ex illis pastus animantibus sit, uel ut arboribus plantisq; ad perpetuãdam speciem suæ cuiusque naturæ sit progressus: uerè quidem dicamus alterutrum, & utrunq; etiam simul: nam & ad propagandum genus cuiusq; suum, & ad animãtium uitam sustentandam, fruges & poma à natura creata sunt: sed hic tamen est finis naturæ aliquantò remotior: quod sic intelligi uolumus, ut naturæ quidem cõsilium & procreandi ratio, ad hæc ulteriora extremaq; perueniat: labor autem & operatio eiusdem non perueniat: ut enim primùm ad speciem suam quæq; res à natura perducta, et naturalem facultatem agendi ex sese, & operandi nacta est: tunc conquiescente ibidem naturæ opere, sua ui ipsa, & sua sponte deinde cætera molitur: quod in feris manifestißimè cernimus: hæ enim catulos cùm genuerunt, eosq; nutricatu, & multa aßiduitate confouerunt, usque ad eum terminum, quoad illi per sese niti, & sibi conquirere uitæ subsidia poßint: tum deserunt ac derelinquunt illos, atque ad alia ipsæ sibi naturalia munera conuertuntur. Ex quo patet, naturam, cùm in quaq; re speciem illius rei propriam finxerit atq; insignierit, ad peculiarem aliquam agendi facultatem finxisse rem illam & genuisse: quæ si nullũ sui usum præstaret res aut haberet propriũ, uel nulla ipsa specie insignita, nusquam etiam locorũ existeret, uel illud frustra retineret insigne. Quid ergo referret, esset'ne insignita, nec'ne esset? uolo enim per hoc insigne accipi, illud suum cuiusque & singulare, quo differt à cæteris, uimq; & naturam habet sibi uni cõgruentem:

quòd si nullam ad peculiarem actionem natum sit, quid, aut quale sit, ne cogitari quidem potest: Quemadmodum de materia intelligimus, illa ultima loquor, in quā & intereunt omnia, quæ dilapsa occidunt, & ex eadē cuncta rursus efficiuntur: hæc enim quòd nulla specie propria insignita est, ne sentitur quidem uspiam esse, nullamq́; suā habet actionem propriam: sed tantummodo efficientibus causis parata est, ut ex ea concrescat aliquid, atq; gignatur: ubi uerò aliqua iam impressa forma, suum & certum genus in numero rerum accepit, statim ad actiones conuertitur suæ naturæ proprias: quòd omnis est uis, omnis actio, omnis nitendi aliquid, operandiq́; facultas, ex specie cuiq; rei sua peculiariter insita. Quamobrē, hoc quoq; constituto, quicquid creatum & genitū in natura rerum sit, ad aliquem usum esse genitum, usumq́; rei semper effectione potiorem existere, ipsumq́; in causa esse, cur quæq; res & gignatur, et fiat: uideamus dehinc, inter ipsos usus num discrimē aliquod sit, & differētia eiusmodi, ut alius alio debeat duci præstātior: quod quidē dupliciter necesse est ita esse: nā et rebus uti nobilitate imparibus, ad eandem actionem possumus: ut ad procurationem rei & priuatæ & publicæ, uel liberis hominibus, uel seruis: ad militiam ijs, qui aut stipendia multa meruerunt, aut tyronibus: in quo, non usus, sed res adhibita ad usum, discrimē habet dignitatis & indignitatis: Et sæpe in ipso usu per sese, cùm res illa, qua utimur, eadē unaq́; sit: ea differentia inest, quòd & bene uti & malè eadem re possumus: sed quoniam nihil est neq; ab arte, neque à natura ad eos fineis effectum, ut peruersè & præposterè in usum adhibeatur,

sed

ſed ut aptè & conuenienter: ſit, quod paulò antè dicebamus uſum rei effectione ſemper præſtantiorē eſſe, nūc ſic nobis interpretatum, ut de laudabili & recto uſu dictum intelligamus: hoc eſt enim id ipſum, quò cōtendit natura, & in eo uim ſuā omnem poſitam agnoſcit: ut quodcunq; gignitur ab ea, atq; fit, id ad exequendū munus ſibi cōgruens ſit procreatum, atq; factum: Quòd ſi & rei, qua utimur, nobilitas, et uſus illius rectus id efficit, ut quæ illo modo aguntur & geruntur, bene, præclarè, ſapiēter, utiliter dicantur geri: nulla nobis poteſt eſſe præſtantior actio, neq; ad naturam uitamq; accōmodatior, quàm nobiſmetipſis, qui in ordine rerum, ſummum propè & nobiliſsimum genus ſumus, rectè & commodè & conuenienter uti: in quo & naturæ noſtræ perfectio maximè ineſt, & uera uitæ felicitas. Ac nos quidē uocabulis abutimur, ſi quid fortè pronuntiamus in rerum natura ſe ipſo poſſe uti, niſi quod ratione præditum ſit: nam quæ inanimata ſunt, nullo modo ipſa ſe ipſis, ſed illis alia utūtur, quæ autem uitæ & ſenſus ſunt participia, ut uideantur utentium imaginem quandam habere, utuntur enim & baccis, & frugibus, & latibulis, & ſemetipſis ad conſeruationē ſui uolucres, atq; feræ: itemq; in aquis quæ demerſa animantia ſunt, ſuos rerū ſibi congruentiū uſus habent: non tamen uſus illiuſmodi laudem recipiunt, aut uituperationē, propterea quòd non à ſoluto, & libero animi iudicio, ſed tantùm ex inſtinctu naturæ proficiſcūtur. Qua etiam de cauſa, eodem ſemper propémodum fiunt modo: nō enim uiſis & imaginibus rerum, quæ occurrunt, atq; offeruntur, reſiſtere bruta poſſunt: ſed permouentur & cedunt,

eoq́; necessariò ferũtur, quò appetitus ea traxerit. At nos, qui rationis dono diuino atq; mirabili, à natura ipsa locupletati sumus, nõ in appetitu potissimũ insistimus, quaerentes quid uel delectet duntaxat, uel prosit, quae duo nobis cum brutis cõmunia sunt: sed sequentes nostrae naturae diuinum ducẽ, ad illa expetẽda in primis ferimur, quae sunt ipsorum uel praecipua bona Deorum: ut decus, ut laudem, ut dignitatem, ut amplificationem quandã nostrimet, & quasi ex hominibus in Deos cõuersionem, potissimum persequamur: quorum quidem bonorum, neque participes nobiscum ullo pacto beluae sunt, & nos in his uersando ac proficiẽdo, id certè assequimur, ut perficienda ac perpolienda natura nostra, cognationem nostram cum Dijs arctiorem faciamus. Propriũ igitur naturae nostrae munus tum maximè obimus ac fungimur, cùm ad ea quae sunt laudabilia & honesta, usum nostrimet adhibemus. Et est hic quidem rectus nostri usus, ad quem sumus facti à natura atque geniti. Sed quoniã ea ipsa ratio, quae, ut tanti boni consequendi facultatem habeamus, uim nobis praebet: eadem etiam dat menti nostrae libertatẽ, & consectandi huius boni, & aspernãdi: neq; ulla ad alterutrũ necessitate nos adstringit: iccirco ad utram partem nos dederimus, iure nos insequitur laus, aut uituperatio: Quorum neutrum, si ad alienum praescriptũ agere omnia nobis esset necesse, ad nos ipsos pertineret: sed eò potius referretur, unde illa nobis inuecta esset necessitas. Quamobrem, ut concludamus: cùm in solis nobis iure possit pronuntiari & asseri, nos esse unos, quibus conueniat nobis uti, quòd soli ex libera uolũtate id agamus: sit autem una

quaeq

quæque res nata ad id agendũ, quod ipsi est rectißimum: uel in primis confitendum est, nos ad usum nostri rectum & laudabilem esse natos. Verùm ista laus nõ simplex, neque uniformis, sed in duas partes principes distincta: suos deinde unius cuiusq; partis & uarios habet gradus: non enim in ijs quæ ratione recta geruntur, pulchrũ & conueniens in omnibus idem est: sed plurimũ interest, ut semper consilio mouearis & ratione, quos fineis tamen tibi proponas & intueare: finium enim diuersitas, differentiam quoq; actionum facit: in quo illud accuratè est animaduertendũ, omnium rerum quæ sint, fiant, atq; gerantur, bonum in fini atq; in extremo esse positum: quò cùm peruenerit, res quæq; conquiescit. Porrò bonum cùm dicimus, id uolumus intelligi, quod cuiq; naturæ potest esse optimum: siue illud splendidis & magnificis uerbis exponendum sit, ut quod pulchrum, decens, honestũ: siue commodis & uoluptatibus, ut salutare, iucundum, utile: sunt enim omnia hæc uocabula cum bono ipso tanta cognatione constricta, ut diuelli non poßint. Sed ad nos ut reuertamur: Pulchrum & bonum eorum, quæ recta à nobis ratione geruntur, in fini semper inest. Interest igitur, cuiusmodi sit ipse finis: qui prima, ut dicebamus, diuisione est duplex: quòd aut extra nos, aut in nobis ipsis est situs. Etenim cùm quid suscipimus & molimur, si alterius cuiusdam rei extra nos efficiendæ causa id agimus, non in nobis, sed illa ipsa in re quam effecerimus, bonum omne hærebit: si uerò nostra actio nihil spectabit externum, sed in se ipsa conuersa, & finem suum & ultimum intus cõtinebit: tunc erimus nos ijdem qui agimus, totius boni

ac decori compotes. Superioris generis artes ferè sunt omnes, quæ in subiecta aliqua materia, corpore & manu operãdo uersantur: cuiusmodi statuaria est, & ædificatoria: quarum quidẽ artium & similiũ cæterarum, facultas omnis & apparatio, nõ se ipsa finita est, sed ad aliud extra se tendit, & elaborat extremum, in quo suum bonũ positum sibi sentit. Quæ uerò ex uirtute geruntur, & ex animi quadã moderatione, quoniã se ipsis terminata sunt, suo ipsa, & in eo insito fruuntur bono: neq; id in alio, quid sit à se diuersum, exponere coguntur. Approbat hoc tacito suo, parum quidem in uulgus notato animaduersoq; iudicio, natura ipsa: quæ in templis & ædificijs magnificè structis, simulachrisq; affabrè factis, facit nos nec opinanteis, oculos mentemq; defigere, opusq; ipsum intueri: ab eo uerò, qui fuerit operis artifex, auertere, atq; amouere: quod ratione ea fit, quia bonũ artis in opere ipso, tanquam in extremo & fini, nõ in artifice inest: incredibile autẽ est, quantopere nos et amore boni natura ardeamus, & aspectu delectemur. Itaq; nemo unquã fuit, qui nõ Iouem Phidiæ multò magis, quàm Phidiam ipsum sit admiratus: at ubi actum aliquid est magnanimè, temperatè, prudenter, fortiter, cuiusq; hominis talibus actionibus referta uita sit, in quibus præsertim adhibita fuerit cõstãtia: quòd non subiti animorum impetus, sed liberum, consideratum, perpetuumq; iudicium factis tribuit dignitatẽ: tunc, quoniam bonum omne in eo ipso inhæret, qui sese in his sæpe numero probauit, concursus in eo fiunt, & spectationes, & admiratio eiusmodi, illa ut dicantur, Hiccine est Telamon ille, quẽ spectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant

bant sua? Themistocles quidē post explicatam maximis è periculis, & suo unius consilio liberatam Græciam, cùm ad Olympia accessisset: ac multitudo, quæ ad ludos frequentissima conuenerat, dimisso certaminum spectaculo, ad eum unum intuendum conuersa omnis esset, maximum tum se laborum suorum præmium percipere dixit. Et re uera, auersis etiam nobis, & aliud cogitantibus, tacitè insinuat ipsa natura, ut eas potissimū actiones appetamus, quarum splendor & dignitas in autore ipso permanet: non in alio extrà opere quopiam est spectanda. Sed quorsum hæc tot et tanta? Nempe huc ut ueniremus, quod iam breuiter comprehendendum est: summam esse hominis præstantiā ac nobilitatem, rectè semetipso uti, ad eos quidem usus, ex quibus decus, & dignitas, & pulchritudo: non in externa aliqua re, sed in eo ipso, qui utitur, hæreat & constituta sit. Hoc si aliena lege, præscriptoq́; gereretur, & ad tenendum uitæ ordinem hunc atq; cursum, sine errore ullo natura sola sufficeret: non esset, opinor, causa, cur disciplinā aliquam agendæ uitæ quæreremus: principijs enim naturalibus abunde suppeditati, superuacaneis laboribus & curis non implicaremur. Si uerò hoc lumine obscuro atq; occulto, naturæ quidem ipsius instinctu, ad magnas quasdā res appetendas agi, & stimulari nos sentimus: quæ uerò illæ res & cuiusmodi, quo'ue in loco positæ, & constitutæ sint, propter ignorantiā minime sæpe animaduertimus: nobisq; tanquàm in tenebris errabundis, aliud pro alio frequēter accipitur: ex quo offensiones, & peccata, et præcipites lapsus, scopuli deniq; uitæ penè innumerabiles existūt. Amabò si qua est ars, aut scientia,

quæ se nobis caliginem hanc ab oculis erepturam, iterq; rectum demonstraturam polliceatur, et ad eos fineis nos deducturam, qui maximè è natura sunt, & in queis summa & absolutio uitæ nostræ contineatur: erit'ne quisquam tam abhorrens ab æquo, & bono, qui ad hanc uocē occludere aureis suas, tantiq; promißi magistram despicatui ducere, & præterea exagitare contumelijs audeat? Atqui hoc promissum, hoc munus, hoc officium Philosophiæ est: illaq; nobis hanc doctrinam pollicetur, ut nobis quàm optimè uti, & dirigere actiones nostras sine errore ullo poßimus. Quid ergo est? Nihil'ne hoc uobis uidetur: an cæterorum omnium longè maximum? nam reliquis quidem rebus cùm utimur, agro, ueste, ædibus, equo, mancipio, neq; omni tēpore illis, et cū eis unà nobis quoque ipsis utimur: nostri autem usus, cùm plurimus ubiq; est, tum nullo unquā uel minimo temporis momēto intermittit: siue enim laboramus, siue requiescimus, siue rusticamur, siue sumus urbani, siue publicam agimus rem, siue priuatam, siue cum alijs, siue soli nobiscū, siue in serijs, siue in ludicris sumus: nulla unquam est intercapedo temporis, quin aßiduè, perpetuò, sine intermißione ulla, nobis ipsis utamur: quod, cùm in omnem prorsus uitam permanet, atq; pertineat, si prauè perperamq; agatur, miserā me hercule & infelicem necesse est à nobis degi uitam: contraq; si bene, ac prudenter, beatam atq; felicem. Hoc totū igitur est, quod Philosophia profitetur: daturam se nobis uiam & rationem, qua nobis ipsis quàm rectißimè utamur: quod cùm promittit, eadem nobis opera beatam uitam se daturam promittit. Atque hæc est illa una

omnis

omnis ſapientia, quæ nos ſimules Deorum immortalium, & eorum uitæ æmulatores eſſe facit: quæ ſola conſtituit beatam uitam atq; confirmat, ſi nobiſmet ipſi aptè, decorè, commodè ſemper utamur. Quam quidem ad excellentiam cognationemq; diuinā, niſi lumen nobis Philoſophia præferret, non modò aditum nō inuenire, ſed ne ueſtigio quidem ullo duci ad indagandum poſſemus: ut ſine ſenſu, ſine guſtu, ſine ſapore ullo præſtantißimæ uitæ, futuri ſemper fuerimus, niſi ducē nobis ad uiuendum adhibuiſſemus Philoſophiam. Declarat hoc, & magis quidem quàm uellem, communis hominum uita: quæ uulgò ignara ſuimet, ſeſeq; in uſum quemadmodum adhibere debeat, parū attendens: in tantis uerſatur errorum, & ignorātiæ tenebris, ut non incredibile modò ſit, tantam uim mentis atq; ingenij, quātam in hominibus natura inſeruit, cæcamq;, & propè amentem aberrare rationem: uerùm etiam miſerandum. Quotus enim quiſq; eſt, ex eo genere etiam hominū, Phædre, qui ſapientiæ illius tuæ præceptis inſtituti, diuitias & poteſtates ſibi potißimum adſciſcunt: qui cùm ſibi optimè conſulere credat, dum bonum illud occulto naturæ inſtinctu appetit, cuius formam & faciem propter ignorantiam neſciat, non ruat præceps in aliquod dedecus: eosq; æſtus animi, atq; angores contrahat, qui uitam efficiunt amarißimam? Neminem nominabo, neq; ſanè neceſſe eſt: obruimur enim exemplorum copia. Sed certè communis uita uſque eò ueris bonis, & recta uiuendi regula, ac ratione orbata eſt, ut neque in cupiditatibus modum, neque in aduerſis ſecundiſ'ue modeſtiam ſciat retinere. Cuius quidem erroris tam latè diffuſi, tamq; uniuerſi, correctionem,

nem, sola Philosophia pollicetur, si qui reperiantur, qui se illi curandos instituendosq́; permittant. Sit igitur hæc à nobis, tanquam primis ducta lineamẽtis, simplex adhuc, & inchoata Philosophiæ descriptio: esse eam scientiam uidelicet, semetipso rectè conuenienterq́; utendi, atq; ita utendi, ut totius hominis usum, & uniuersam in homine rationem ipsa complectatur. Nam cæteræ artes atq; sciẽtiæ, quæ nominatim alicui certo generi addictæ præfectæq́; sunt, & in eo uno uersantur, non sunt hominis propriæ ut homo est, sed talis hominis, puta geometræ, aut statuarij, aut musici. Philosophia autem totum illud ipsum quod est homo, perficit, atq; exornat: id porrò integrum quiddam est, & uniuersum, è quo ceu fonte ex amplissimo, deducti riuuli, in singulares deinde, & limitibus certis circunscriptas diuiduntur artes: in quas singulas tantum de homine ingreditur, quantum de ratione, quod multò quidem contractius, angustiusq́; est, quàm totus homo, & tota ratio. Quare quæ uniuersam rationem scientia perpolit, ea meritò ars artium nominanda est, & scientia scientiarum. Sed quando primam Philosophiæ quasi formam delineauimus, ducendi nunc colores sunt, singulaq́; illustranda: & omnes eius pulchritudines, quæ innumerabiles penè sunt, in suo lumine collocandæ. Diximus Philosophiam scientiam esse bene & laudabiliter semetipso utendi: in eoq́; munere, si quis id aptè riteq́; exequatur, beatam uitam præcipuè contineri diximus. Nunc istud ipsum munus præclarum atque eximium, quibus ab initijs nascatur, intelligi nobis oportet: nempe enim rectum nullius rei usum tenere possumus, nisi prius cognouerimus,

uerimus, quid illa res sit, & quam uim habeat, quasq; ad res agendas à natura sit parata. Itaq; primo incœptu, statim ad præceptum illud reuocamur, quod in foribus Delphici templi inscriptum, quia superius ingenio uidebatur esse hominis, uni omnium Deo prudentissimo est attributum: Nos uidelicet ipsos ut noscamus. Et nimirum si commodè uti nobis ipsis uolumus, ab hac cognitione proficiscamur oportet: quî enim poterimus rectum tenere iter, si neque naturam nostram ipsi, nec quæ naturæ consentanea sunt, percepta habuerimus? Noscendi igitur nobis nosmetpsi, & in id curriculum uitæ inducendi, in quod natura ipsa nos immittit. Quæ sanè nostrum cognitio, non ab exquisitis & abditis primò rationibus, sed à communi hominum intelligentia petenda est: fit enim posteà increbrescente studio, & progredientibus rationibus, ut nostri nobis notio in dies reddatur certior. Quæ ex his quidem in præsentia quæ sunt in promptu, & omnibus patent, explicanda nobis est, in conspectuq; ponenda. Perspicuum enim est, idq; planè extat, treis esse in hoc inferiore mundo animantium naturas: quorum partim uiuunt duntaxat, idq; alieno munere, nihil ipsa afferentia ex sese, quam ob rem hoc magis, quàm illud sequi, & appetere uelle uideantur: quam uitam degunt cuncta ea, quæ tenentur sôlo infixa, eamq; uegetabilem uitam appellamus. Partim iam sensibus prædita, & suum aliquod nacta uiuendi iudicium, uim habent à natura insitam discernendi quodcunque oblatum illis fuerit: idq; uel appetendi, uel aspernandi, uel insequendi, uel fugiendi. Tertium porrò genus & reliquum est, quòd cùm ambo ista contineat

tineat in sese, ut & uiuat, & sentiat: habet præterea præpositam hisce omnibus, & antecellentem honore, atq; imperio, rationem, supra quam nullus iam est ullo ex genere uitam hic degentium, nobilitatis ascensus. Atque hæc tria simul copulauit in genere humano, intexuit'que natura. Sed duo hic animaduertēda sunt, unum quod patet ex se, manifestumq; est, in his tribus scilicet naturæ quasi generibus, quod maximè necessariū ad uitam sit, id cæterorum esse indignißimum, maximeq; ignobile: quod iam cum superioribus nostris sermonibus congruit, quibus dignitatem à necessitate nunquam non segregatam esse diximus: & re uera seruum semper est natura id, quod obnoxium necessitati est: liberum enim ius suum nullum id habet, sed ad alienum imperium præstò est semper, nec ullo dignitatis suæ honore censetur: hoc itaque unum non tam nunc quidem positum à nobis est, quàm à natura omnibus propositum, animam illam quæ uitæ soli sit attributa atq; addicta, quam uegetabilem appellamus, in toto animali genere longè subiectißimam atq; ignobilißimam esse, infimumq; eam locum obtinere. Alterum uerò duorum, quæ diximus, diligentius aliquanto nobis est attendendum: omnem uidelicet naturam, quæ non solitaria simplex'ue sit, sed ex pluribus quasi rebus conflata consistat, genus habere suum, propriamq; generis appellationem, ex illa parte sui, quæ in quaq; re eiusmodi princeps sit: quòd in coniunctione plurium, uni semper naturæ traditus principatus est. Quod cùm ita sit, & in nobis longè dominetur ratio, principatumq; ipsa teneat: quicquid sumus ipsi, totum id accipimus & poßidemus è ratione, ut sit ratio

illud

illud ipsum planè, quodcunque est homo: Sequitur deinceps, ut distinguamus quæ harum partium cuiusque uis, quæq; facultas sit, seorsum primùm & per se, deinde in iugatione cum alijs partibus copulatuq; exposita: Etenim aliud est, quòd unaquæq; animæ pars per se singulariter agere nata est: aliud, quòd in aliarum partium comitatu & coniunctione: quòd naturæ simplicis, simplex est actio: conflatæ, mistæ'que coniuncta. Sed de mistis mox: nunc simplicia illa munia, atque officia singularum animæ partium uideamus. Ac illius primùm quæ sine cura ulla nostra, sine rectione uiuit in nobis ac uiget, quam uegetabilem animam nominamus: ea enim est qua alimur, & sustentamur, & extenuamur, & augescimus, accipimusq; habitum hunc, & figuram corporis quæ in nobis est, & fingimur carnibus, oßibus, neruis, cute, sanguine, & ad gignendum quod in eodem genere simile nobis sit, natura proni sumus: cui sunt animæ quædam membra attributa, quæ sine nutu nostro, & considant, & excitentur, eaq; est una fundamentum et stabilitas animarum reliquarum: quæ nisi adesset, neque sensus in nobis, neque ratio esse posset: & tamen ipsa ita est necessaria, ut sit reliquarum longè infima. Atque hactenus ferè huius animæ pertinet potestas. Illa uerò sentiens, quæ aliquo iam cognoscendi iudicio prædita est, uim habet sibi peculiarem uidendi, audiendi, tangendi, olfaciendi, gustandi: atque inter hæc sensilia differentias notandi, contrariaq; in suo cuiusque sensili genere distinguendi: necnon rerum motus, figuras, magnitudinesq; percipiendi, oculis quidem & aspectu quàm maximè, sed cæteris quoque sensibus nonni

nonnihil. Eiusdem est animæ officium, ea quæ sensibus semel comprehensa sunt, etiam postea quàm illa abierint è conspectu, interiore nihilo minus animi facultate quadam, imaginibus repræsentare, & tanquam in thesauro in memoria recondere, aliquantumq́; ibidem temporis spatium custodire: quòd illis formis & imaginibus, ad inquirendum maximè aliquid, & ad declinandum, animalia moueantur. Tertia est ratio peculiaris generis nostri, quæ nullo alio in genere animantium cernitur: per quam nos omnibus mundanis rebus præfecti sumus, cuius munus proprium & primaria facultas est, intueri quidem illud primò, & per se, quod semper idem est, atque eodem modo se habens, quod necessariò immortale est, atque diuinum, in eoq́; tanquam in familiari et cognato genere uersari, ueritatisq́; ibidem pasci cibo, suauiore multò, quàm ambrosiæ & nectaris. Quandoquidem in eis solis, quæ sibi perpetuò constant, & usquequaq; immutabilia sunt, habitat ipsa ueritas, eadem in fluxis & continenter labentibus, tanquam simulachris, & similitudinibus illuditur. Sed si ad hæc quoque, quæ non uniusmodi semper sunt, ipsam conuerti rationem oporteat, in ijs eius sit officium præscribere, ordinare, dirigere, imperare: quòd huius naturæ præcellentis ac diuinæ solius est imperandi, & præcipiendi potestas. His singulatim de unaquaque partium animæ à nobis sic expositis, ueniendum deinceps est ad functiones eas, quæ ex partium coniunctione inter se, copulatuq́; existunt: quarum mediusfidius incredibilis est multitudo: nec numero ea solùm, sed modis etiam, & conditionibus, multiformis, ac uaria. Sed nos genera duntaxat

xat ipsa perstringemus: ad minutissimas partes explicandas non accedemus. Ex parte igitur sentiente, & uegetante, ambarum'que inter se iugatione, atque complexu, primum cura & studium custodiendæ salutis, deinde uoluptas, molestia'que exoritur. De ea uoluptate nunc loquor, quæ maximè sentitur in ipsa coniunctione molestiæ: ut sitientis est ideo cum uoluptate bibere, quia cum molestia sitiat: cuius quidem molestiæ ea est uis, ut cùm primùm desierit sitis, simul item desinat bibendi delectatio: hoc genus uoluptatis (nam est aliud quoddam purius, atque præstantius, quod nulla omnino admistum molestia est, de quo alio loco fiet mentio) hoc inquam mistæ uoluptatis genus, quod etiã uehementius uideri solet, propter appositionem, adiunctionemq; contrarij. Dicimus ex hac copulatione sensibilis, & uegetabilis animæ primò nasci, ut in ipsa quidẽ uegetabili situm, fundatumq; sit, à sentiente autẽ percipiatur, & iudicetur. Verùm habet id terminatas in animantibus cæteris uarietates: in homine uerò si rationalis anima huic curæ se submiserit, & ad sectãdas huiusmodi uoluptates sit conuersa, crebrius idem multò et multiplicius factum, innumerabiles illas gignit cupiditates, quas uolitare in anima ipsa passimq; discurrere ac tumultuari sentimus. Hinc iræ, hinc reconciliationes in gratiã, hinc amores, hinc odia, hinc libidines, hinc ambitus, hinc suspiciones, obtrectationesq;, hinc alacritates, consternationesq; animorum, & quæ quasi capita omnium huiusmodi perturbationum sunt, spes, metus, lætitiæ, dolores. Sed nos his breuiter percursis, ad illam alteram complexionem, temperationemq; rationalis animæ cum

reliq

reliquis duabus naturis, accedamus. Ex qua quidem copulatione non pauciores profectò quàm ex cæteris effectus proueniunt: etsi ex alieno hi tamen sunt genere. Nāque ipsa ratio, quæ si pura sit per se, atque simplex, in eo, quod idem semper est, contemplando, perpetuò inhæreat: neque sponte se usquam à diuina illa disiungat ueritate: indidem huc euocata, atque huic corpori nodo inextricabili, quoad in his fuerit locis, adstricta, comitatu importuno sensuum & cupiditatum, desciscat à semetipsa necesse est: & ad hæc infirma, instabiliaq; cōsideranda torqueatur: quorum primo obtutu tanquam caligine occæcata atque conniuens, ut quæ ex illo illustri æternæ ueritatis loco, in tenebras repentè uenerit, aduocare sibi cogitur communes quasi administros & suos, & sensuum, per quos item commune opus cum illis unà peragat, atq; exequatur, fidem, opinionem, consilium, cogitationem: quorum fides quidem, mentis animiq; est assensio, assertioni credentis, quæ sine ratione quippiam confirmet: opinio autem intus concepta existimatio est, non sine ratione quidem, sed tamen infirma ratione subnixa: quæ rem aliquam arbitratur aut esse, aut non esse, aut huiusmodi eam, aut alio modo existere. Ac in his duobus ratio consistit tamen, & requieta est, quòd eo est contenta, quod quoquo modo sibi fuerit oblatum: in illo autem altero pari, consilio, cogitationeq;, iactatur adhuc, positaq; est in motu: necdum eò peruecta, quò affectat & tendit: est enim consilium, quasi itineris & uiæ inuestigatio quædam, conquisitio'que adiumentorum, quibus id quæramus, quod designauimus consequi: cogitatio uerò eiusdem

dem ferme modi est indagatio: uerùm non ea efficiendi quidem quippiam, sed tantùm intelligendi causa suscepta. Hactenus informata nobis sit, & tanquam leui ducta penicillo agnitio nostrimet: quæ etsi propria Philosophiæ consideratio est, non maxima tamen uidetur indigere admonitione ad spectandum & percipiendum. Nunc hoc rationale animal, quod uocatur homo, tribus ex naturis cohærens, atque conflatum: quod fungi debeat actiones, & singularum naturarum proprias, & omnium cõmunes: fungiq; ratione, & ordine, si uitam eam uelit degere, quæ felix & beata sit: tradamus Philosophiæ instituendum ac poliendum: ut uideamus si dictis eius atque promissis, facta etiam consentiant. Quid promittit illa autem? nempe scientiam se, & facultatem homini præbituram, qua is semetipso cõmodè uti, & ad omnia rectè exhibere se posit. Atqui nihil omniũ rerum melius neq; præstabilius profectò est: neq; ego solus hoc dico, sed tu quoque Phædre, & quicunq; educti liberalius sunt: nemoq; potius omnium mortaliũ tam abiecto animo, tamq; infirma & sordida conditione uitæ est, quin si diligentius consulat semetipsum, & cogitationes suas expendat, hanc huiuscemodi scientiã omnibus anteponat opibus atq; fortunis: quippe qui ex ea se assecuturũ omnia optata sua confidat, & ad suorũ uotorũ summam peruenturũ. Veniat igitur in mediũ promissum hoc magnificũ, & graue, ut excutiatur à nobis, & consideretur, in quo sic primum ordietur Philosophia. Etenim fingamus sisti illi à nobis & commendari, ac de manu in manum (ut aiunt) tradi hunc eum ipsum, quem cupimus huius tam eximiæ facultatis, &

præclari fuimet usus fieri compotem: illa enim, credo, ut primùm aſpexerit adoleſcentem, noſtrosq́; ſermones audierit, hac initio ſtatim oratione utetur: Equidem præſtabo (inquiet) quod pollicita ſum, uiamq́; benè & beatè uiuendi ſine ullo errore tradam: ſed opus eſt animo non repugnante: quanquàm hoc fortaſſe non ſatis ſit: ingenium adſit oportet, & ueluti oculi in corpore, ſic in mente luminis acies, ad intuendam formam ueræ pulchritudinis à natura parata: quam poſtea ego quocũq; fuerit opus, meo arbitratu dirigam, atq; cõuertam. Sed quod dixi de non repugnantia, ob eam cauſam dixi, quòd ferè ad me qui accedunt, afferunt prauas ſecum è uulgo opiniones, quas nulla noſtra ratio poteſt euellere: aut enim in aliqua populari ſententia ſtatuti atq; firmati, uelut expetendas præcipuè eſſe opes, honores ambiendos, uoluptatem ſequendam, ad omnem deinde uocem ueritatis obſurdeſcunt: aut etiam ſi rationi ſe præbeant dociles, uno aliquo uitio, nonnunquam etiam pluribus contaminati atq; imbuti, permulta ſecus faciunt, quàm uera illis dictet, ac præcipiat ratio: Ex quo neq; illis magna ex me utilitas, & mihi grauis ex ipſis calumnia conflatur. Videor enim poſtea ob hãc præcipuè cauſam, ſapientiã tradere, nõ rerum, ſed uerborũ: quod tamen ſecus eſt: mea enim diſciplinæ inſtitutio, ad res potiſſimũ, & ad facta ipſa ſpectat: formatrix autem orationis hactenus quoque ſum, ut ſine fuco & fallacijs, cum optimis eam moribus, & cum præclaris animi cogitationibus uelim congruere. Quòd ſi tu (ita enim proſequetur ad adoleſcentẽ conuerſa) ita ad nos paratus uenis, ut te nobis totum ſis permiſſurus, eijcias è te

ipſo

ipſo oportet omnem opinionē alienam conſtantis & firmæ rationis: animum'que tuum mihi purum & purgatum præbeas, quò poßim ego in eo diuinam illam ſpeciem, quæ à me una fingitur, atque exprimitur magnanimi uiri & uerè præſtantis inſcribere. Quid reſpondebit adoleſcens? primùm pudore credo deijciet oculos: pòſt nouis quibuſdam ardoris ſtimulis, ad ſpem magnarum rerum intrinſecus excitatus, quod de Alcibiade ſcriptum reliquit Plato, flens ſeſe & ſalutē ſuam Philoſophiæ commendabit. Sequetur itaque primam illam noſtri met, quam diximus, cognitionem, altera præceptio: ut conſideremus attenteq́; intueamur, trium illarum partiū, ex quibus conſtituti ſumus, ſingularū proprij & ſui fines ſunt, in queis cuiuſque earum ſit poſitum bonum: nos ex naturis illis omnibus in unam rem conflatos, non poſſe unius tantum partis extremo & fini contentos eſſe: ſed quemadmodum treis animæ habitus & facultates obtinemus, ita tria nobis habere propoſita bona, quorum ſingula partibus ſingulis, coniunctè autem omnia uniuerſitati ipſi conueniant. Perſequamur enimuero quod cuiuſque partis extremum, atque idem bonum ſit: quò melius deinceps queamus iugum illud, & uinculum totius communionis aſpicere. Illi igitur parti & animæ inferiori ac ignobiliori, per quam ſuſtentamur, & alimur, ceu finis, & ultimum incolumitas propoſita eſt, quæ eadē ſalus & uita eſt intelligenda, genusq́; illud boni, quod utile appellatur, in hoc genere animæ præcipuè eſt fundatum: utile enim potißimum id uocamus, quod ad ſalutem & incolumitatem uel dandam, uel conſeruandam, uel reſtituendam etiam

præclari ſuimet uſus fieri compotem: illa enim, credo, ut primùm aſpexerit adoleſcentem, noſtrosq; ſermones audierit, hac initio ſtatim oratione utetur: Equidem præſtabo (inquiet) quod pollicita ſum, uiamq; benè & beatè uiuendi ſine ullo errore tradam: ſed opus eſt animo non repugnante: quanquàm hoc fortaſſe non ſatis ſit: ingenium adſit oportet, & ueluti oculi in corpore, ſic in mente luminis acies, ad intuendam formam ueræ pulchritudinis à natura parata: quam poſtea ego quocũq; fuerit opus, meo arbitratu dirigam, atq; cõuertam. Sed quod dixi de non repugnantia, ob eam cauſam dixi, quòd ferè ad me qui accedunt, afferunt prauas ſecum è uulgo opiniones, quas nulla noſtra ratio poteſt euellere: aut enim in aliqua populari ſententia ſtatuti atq; firmati, uelut expetendas præcipuè eſſe opes, honores ambiendos, uoluptatem ſequendam, ad omnem deinde uocem ueritatis obſurdeſcunt: aut etiam ſi rationi ſe præbeant dociles, uno aliquo uitio, nonnunquam etiam pluribus contaminati atq; imbuti, permulta ſecus faciunt, quàm uera illis dictet, ac præcipiat ratio: Ex quo neq; illis magna ex me utilitas, & mihi grauis ex ipſis calumnia conflatur. Videor enim poſtea ob hãc præcipuè cauſam, ſapientiã tradere, nõ rerum, ſed uerborũ: quod tamen ſecus eſt: mea enim diſciplinæ inſtitutio, ad res potiſſimũ, & ad facta ipſa ſpectat: formatrix autem orationis hactenus quoque ſum, ut ſine fuco & fallacijs, cum optimis eam moribus, & cum præclaris animi cogitationibus uelim congruere. Quòd ſi tu (ita enim proſequetur ad adoleſcentẽ conuerſa) ita ad nos paratus uenis, ut te nobis totum ſis permiſſurus, eijcias è te

ipſo oportet omnem opinionẽ alienam conſtantis & firmæ rationis: animum'que tuum mihi purum & purgatum præbeas, quò poßim ego in eo diuinam illam ſpeciem, quæ à me una fingitur, atque exprimitur magnanimi uiri & uerè præſtantis inſcribere. Quid reſpondebit adoleſcens? primùm pudore credo deijciet oculos: pòſt nouis quibuſdam ardoris ſtimulis, ad ſpem magnarum rerum intrinſecus excitatus, quod de Alcibiade ſcriptum reliquit Plato, flens ſeſe & ſalutẽ ſuam Philoſophiæ commendabit. Sequetur itaque primam illam noſtri met, quam diximus, cognitionem, altera præceptio: ut conſideremus attenteq; intueamur, trium illarum partiũ, ex quibus conſtituti ſumus, ſingularũ proprij & ſui fines ſunt, in queis cuiuſque earum ſit poſitum bonum: nos ex naturis illis omnibus in unam rem conflatos, non poſſe unius tantum partis extremo & fini contentos eſſe: ſed quemadmodum treis animæ habitus & facultates obtinemus, ita tria nobis habere propoſita bona, quorum ſingula partibus ſingulis, coniunctè autem omnia uniuerſitati ipſi conueniant. Perſequamur enimuero quod cuiuſque partis extremum, atque idem bonum ſit: quò melius deinceps queamus iugum illud, & uinculum totius communionis aſpicere. Illi igitur parti & animæ inferiori ac ignobiliori, per quam ſuſtentamur, & alimur, ceu finis, & ultimum incolumitas propoſita eſt, quæ eadẽ ſalus & uita eſt intelligenda, genusq; illud boni, quod utile appellatur, in hoc genere animæ præcipuè eſt fundatum: utile enim potißimum id uocamus, quod ad ſalutem & incolumitatem uel dandam, uel conſeruandam, uel reſtituendam etiam

pertinet, quod inter reliqua bona maximè necessariũ est: etenim est cæterorũ tanquam sŏlum, fundamentumq; bonorum, quo subducto, atq; sublato, reliqua non uideantur bona uspiam posse consistere. Atque huius quidem etiam boni participia illa sunt, quæ omni carent sensu: ut stirpes, arboresq;, & cætera eiusdem modi, quorum est natura in toto animanti genere longè subiectior: nihilq; in se cõtinens, nisi quod necessitatis sit: ideoq; bonore nullo, nec nobilitate prædita. Altera est natura iam sentiens, uimq; & facultatẽ habens huiusmodi insitam, ut affici quodammodo rerum appulsionibus, idq; ipsa sentire, ac proptereà moueri ad appetendum, uel ad aspernandum, possit: cuius finis & propriũ bonũ intelligitur uoluptas: certè enim nisi aliud quid præsit, qđ moderetur, & corrigat, semper ut ad suum summum, summeq; expetitum bonum, sensus ad perfruendam rapientur uoluptatem. Tertium porrò animæ genus, quod rationis particeps, uel ea ipsa potius est ratio, cœleste atq; diuinum: cuius præ nobilitate ac præstantia, reliqua genera aut nullius quodammodo, aut certè ita parui sint momenti, ut ne cõparanda quidem sint: finem suum & ultimum propositum sibi habet, si ipsum per se solum spectes, scientiam & ueritatẽ: si cum reliquis coniunctũ, decus atque honestatem. Est enim honestas, quam eandem dignitatem, decentiã, amplitudinemq; appellare iure possumus: si acutè inspiciamus, nil aliud profectò, quàm ueritas, cum reliquis aliarũ partium finibus, utilitate uidelicet, uoluptateq; coniuncta. Vt enim luminis natura candens ipsa per sese, & suo quodam splendore lucida, si illustrandis rebus admisceatur, colores eos excitat,

qui uar

qui uarietate & pulchritudine decentes sunt: Sic ueritas adiuncta hominū studijs & affectionibus, cùm in agendo, regendo cōmunicandoq; expromitur, illam in primis gignit, quam ingenuæ mētes tantopere mirantur, conuenientiam rerum omniū, & dignitatem. Atq; his tribus finibus proprijs trium partium iam cognitis, in quorum unoquoque suum cuique parti bonum est: uideamus nunc totum hoc complexum, & copulatum, quod est homo, quos ad fineis à natura directum sit, & quam uitam agere debeat quoq; modo semetipsum in usum sui adhibere, si ad extremum & ultimum suæ naturæ bonum sit peruenturum. Atq; horum quidem trium, primum illud Philosophia duntaxat docet: reliqua autem duo prætereà etiam tradit. Quid est autem quod doceat? Nempe sicut nos cōiuncti, et temperati ex tribus naturis sumus, sic tria illa in unum miscenda nobis esse, & capienda, si beatam, & expletam suis omnibus numeris uitam uelimus cōsequi. Quid ais Zeno? Quid nouas uerborū cōtechnationes implicas, quibus nos captare, & illaquecare coneris? Bonū esse quod honestū sit: Assentior, & ex præstantißimo quidem genere confiteor esse bonum: At id solum bonū, prorsus nego: nisi aut unicum tantummodo bonorū genus in natura rerum sit: quod cuinam quæso queat probari? cùm omnibus rebus natura & specie inter se plurimùm differentibus, suum cuique earum in fini atque extremo sit positum bonum, quod esse idem diuersorū non poßit: & ni ita sit, frustra pleraq; creata à natura, & nullos ad fineis effecta intelligantur. Aut si alia quoq; bonorum genera sint, quoniam de hominis bono nominatim nunc quærimus, ex uni

ca natura nos, hoc est, mente duntaxat & ratione, oporteat esse factos. Atqui alias prætereà naturas in nobis obtinemus: Vbi ergo repente deserimus illarum bonum? quod si assequi possimus, intelligamus id certè ad aliquam partem nostri pertinere: Nisi fortè reliquarum partium bona stare, atque coniungi cum rationis bono non possunt: quod usque eò falsum est, ut in illis præcipuè sibi ac commodandis, & concordibus secum faciendis, enitescat & elaboret nostra ratio. Sumus ergo ad ista tria bona & appetenda, & consequenda à natura facti: quorum quidem communio bonorum, in ipsa partium nostrarum coniunctione spectatur. Sic enim debemus exquirere, & consectari singula, ut ad communitatem tamen omnia referamus: atq; hic illud peruidendum est, usq; eò congruere tria hæc inter se bona, & uelut conflata esse, ut quanquam unum quodque illorum suo & proprio genere censeatur, societatem tamen cum reliquis generibus, & naturalem quandam intelligatur habere cognationem: nam & quod utile cui est, id suapte etiam natura conueniens illi est, ac iucundum: & honestas suam utilitatem ac iucunditatem secum adiunctam habet: & cum uoluptate, quæ è natura sit, sua est utilitas, conuenientia'que coniuncta. In quo perspicuè natura contra Stoicorum rationem decernit, illud uerè perfectum, & cumulatum hominis bonum esse, quod sit ex his tribus in unum quasi temperatum, atque mistum. Sed nos cum suos cuiusque naturæ fineis appellauimus, illis nominibus singulos indicauimus, quæ præcipuam, & principem in unaquaque natura rationem boni declararent, ad quam cætera adiuncta bona pro accessionibus ducerentur: quemadmodum

modum in sequentibus fiet manifestum. Etenim notatis iam, & constitutis finibus ad quos hominis uita, naturaq; cõtendit, aperiendus dehinc est cõmunis penè cunctorum hominum error: quos ignaros, quatenus quicquam conueniat, illamq; partium in nobis consensionem uiolantes & distrahentes, stultitia in uita, quasi furia quædam, incitat, atque perturbat: ut neque placati sibi ipsi, neque cum cæteris concordes esse poßint: quos cum ab hoc tanto malo se abducturam Philosophia polliceatur, et in possessionem summi boni inducturam, perspiciamus, quæso prius aliquantum magnitudinem mali: ut quantum deinde illi beneficium debeatur à nobis, melius agnoscamus. Etenim si quisquam est, cui hæc tanta communis uitæ confusio curam aliquam inijciat noscendi, & contemplandi, unde illa & quibus quasi radicibus exorta, quotidie magis fruticetur, & ingrauescat: is reperiet primùm ignorationem sui in uno quoq;, deinde prauũ usum, qui nec rectus esse ignoranti semetipsum potest, hanc tantam errorũ syluam profudisse, per quam exclusa luce ueritatis, totum ferme uitæ iter nobis impeditũ atq; cæcum factũ est. Nam aut fines eos, ad quos natura generati sunt, nequaquam homines mente, & intelligentia comprehendentes, feruntur fortuitò, & temere: & ut ad unum aliquod studium, quasi fluctu, delati sunt, ita inhærescunt in eo, cæteraq; nosse & uestigare cõtemnunt: ex quo statim diuellitur in nobis naturæ illa consensio, maiorq; pars nostri neglecta à nobis inaccurataq; relinquitur: Aut qui pluries fineis tenere constituunt, ignari quid postulet illorũ unusquisq;, & quantum cuiq; tribuendum sit: inepta & dispari com

positione, non illos conciliant inter se, sed committunt: ex quo seditiones graues, & prælia in animis intus excitari necesse est. Ac ut rem exemplis notiorē faciamus, diximus utilitatem, uoluptatem, dignitatem, humanorum esse desideriorum ultima, copulata ipsa inter sese, quando & nos conflati ex triplici natura sumus: ut cuique naturæ suum ultimum sit, non illud quidem adiunctum omnino, & separatum à cæteris, sed proprium tamen cuiusq; atq; præcipuum. Quid ergo? Non'ne cernimus ex hominum numero nonnullos, qui cum utilitatem nimis adamauerint, quòd ad eam sunt, aut consuetudine diuturna, aut propinquorum imitatione atque exemplo, aut æqualium hortationibus adducti, paruam uoluptatis eius quæ alieno ex genere sit, nullam omnino dignitatis ducunt rationem: sed ambo hæc genera reliqua in una sibi utilitate constituentes, uni illi seruiunt uitæ, quæ animantibus quoq; reliquis & stirpibus communis est: cuius fundamentum, & stabilitas in parte animæ ignobilißima consistit: reliquas uerò naturæ partes deserunt, atque despiciunt. Itaque rei faciundæ maximè addicti, & mancipati, nullum sordidum, neque turpem iudicant quæstum, unde ad uitam utilitas aliqua perueniat: ex quo infinita in illis quotidie magis pecuniæ cupîdo adnascitur. Atq; hi sunt, qui soliciti semper, & anxij, minutatim, & pauxillatim omnia expendentes, nati esse uidentur ad omne perferendum dedecus: litigiosi, difficiles, scrupulosi: qui ne irrisi quidem, & ludibrio habiti, animaduertere possunt, quàm misera conditione uiuant: tantumq; illud pertimescunt, ne quid ab ijs petatur, aut auferatur: itaque & fugiunt bonorum cœtus,

& à con

& à consuetudinibus hominum abstinẽt: nec audent quicquam facere, aut dicere unquam fortiter. Hos tu homines *esse statuas, infimæ illi uitæ, & ignobilißimo generi bonorum addictos: ac tanquam spongias lapidi, sic ipsos auro affixos & pecuniæ? His è regione alij, nulla neque uitæ, neque utilitatis habita ratione, ad uoluptatem unam toti sunt delati: in eaq; exquirenda undiq; ac perfruẽda, summam sibi uitæ constituunt: cuius quidem uoluptatis, eius nimirum quæ populo & nota, & nominata est uoluptas, regnum in parte naturæ sentiente cõstitutum est: nam neque uoluptas est, nisi sentiatur, sensusq; perfundantur, & deliquescant ex ea:* Et *memoria præteritorum, expectatioq; futurorũ, quæ ambo in solis sentientibus sunt, productas tempore & spatio, facit sentiri uoluptates: quas sola instantis breuitas temporis inanimaduersas, & imperceptas transire cogeret.* Ergo *ad uoluptatem qui sunt omni studio conuersi, cùm genus eius nullum repudient, nec prætermittant: in eo tamen genere plurimùm adhærescunt, quod ex sentiente ac uegetante anima coniunctum est: quando id quidem omnium est acerrimum, & ad concutiendum totum hominem maximè uehemens: est autem id positum in eo, ut cum pars illa uitalis & uegetabilis, quæ cæterarum partium rudis & corporea maximè est, defectionem naturæ suæ, & maiorem aliquem discessum à temperamẽto patitur, in quo molestia iam inest, & quasi naturæ tristitia quædam non mediocris: si subleuetur, ad naturamq; restituatur, incredibili quadam uideatur sibi perfrui suauitate: quod ut in comparatione nigri color albus, sic in adiunctione molestiæ uoluptas acrior sensibus no*

bus nostris appareat. Atque hæ huiusmodi in primis plebeiæ et sordidæ sunt uoluptates, quæ ab hominibus nequã, atque ignauis potißimum expetuntur: quarum uim conditionemq́; cunctarum, in una si placet specie, eademq́; notißima, parumper consideremus. Est enim morbus uulgaris sanè, & omnibus notus, quem psoran Græci uocant, nos uertimus scabiem: cùm sanguis intus biliosus & acescens, sparsim è cute conatur erumpere: & quacunque funditur, propter acumen, stimulis pungit, inficitq́; corpus, & inficiendo pruritus acreis ciet, qui sunt quasi fermenta quædam & nuntij appropinquantis doloris. Huic malo, & molestiæ subuenimus scalptione, atq́; unguibus, uel asperæ rei alicuius fricatione, & attritu. Ponite uobis nunc ante oculos formam atq́; imaginem huius prurientis: uidetis'ne ut miserè ipse se exerceat, mistamq́; ex uoluptate, & ex molestia, indignantis simul & lætantis, exhibeat faciem? cumq́; intrare eò digitis planè non poßit, ubi maximè fodicat, & stimulat uis morbi, quemadmodum cutem suam dilaceret, uocibusq́; inconcinnis obganniat, anhelitus efflet graues, & mirandum in modum corpus, uultum, membraq́; iactet, atque distorqueat? qualem hunc, quæso, & quo ex genere hominem esse statuetis? Atqui talis ferè est, attente si inspexeritis, uniuersa eorum uita, qui se potißimùm dicant, & dedunt corporis uoluptatibus: alij enim in epulis, & ebrietatibus hoc idem efficiunt: alij in congreßionibus corporum, turpitudineq́; libidinum: nonnulli etiam sitim medicamentis colligunt, ut sit potandi maior quædam iucunditas: plures sine fame & siti, & sine uehementi aliqua cu

pidi

piditate, sola recordatione suauitatis adducti, uino, gulæ, libidiniq; inseruiũt: qui semet etiã inuitãt ipsi, excitantq; languentes: nihilq; prorsus præterire earum rerũ uolunt, quas aliquãdo nouerint afferre delectationẽ solitas. Quod quidem proprium & præcipuũ falsæ atq; corruptæ in nobis rationis malum est: idemq; non necessarias suscitans cupiditates: Nam cætera animantia quoquo pacto se gerant, cum contrarijs molestijs ad appetendas illiusmodi uoluptates cõpulsa sunt, naturæ tamẽ plerũq; finibus continentur. Homo solus corporis uoluptatẽ, non necessitate (nam ea quidem faceret sibi ipsa modũ) sed ratiocinatione falsa demetiens, in eiusmodi genere cupiditatum, insatiabilis prorsus, & infinitus efficitur. Atque horum duorum generũ quæ memorauimus, auari illius dico, huiusq; uoluptarij, tanta est à ratione recta animi & uoluntatis auersio, ut nulla bestia sit, quam utrunq; est istorũ, aduersus uocem ueritatis agrestior: nam neq; castigatores ullos hi perferunt, & rectè suadentibus semper sunt inimici: ipsi uerò ultro eludunt etiam cæteros, suaq; cuiq; alibi studia, quàm in corporis uoluptatibus collocãda esse negãt, propterea quia quicquid non manu & corpore teneatur, inane id totum, & superuacaneum iudicant esse. Sunt alij, nimis cupidi illi quidem & studiosi uoluptatũ, sed tamen in eo uitio aliquãto leniores, qui uoluptates potissimũ eas cõsectantur, quæ sensuum propriæ sunt: nec ita magnam habent cum illa corporea parte cõtractam rationẽ, ut qui musicis & cantibus assiduè dediti, personare aures suas uocum, & fidium, & tibiarum cantu semper uolunt: aut qui oculis rapiuntur in omnẽ cupiditatem, ut signorũ, tabul

bularum pictarum, argenti uestisq; stragulæ, gemmarum quoq; & margaritarum studio propè infinito ducantur, domos autem suas ita refertas habeant atq; exornatas, ut nil festiuius, neque concinnius ne cogitari quidem possit. Sunt etiam qui odoribus præter modum delectentur, & eorum innumerabilem undiq; conquirant uarietatem. In queis tribus sensuum uoluptarijs generibus, luxuria præcipuè ea inest, quæ etsi libero homine putatur esse dignior, frangendis tamē & uiri, & uirtutis neruis, uim permagnam habet. Restat ut de genere illo tertio & præcellēte dicamus, quod si peculiari suo solùm munere fungatur, & in una contemplatione ueritatis positum ad reliquas partes aspectum nullum referat: homines efficiet squallenteis & mæstos, nil ferè habentes cum humanitate commercij: & ad omnia quæ occurrerint quasi obstupescentes. Sin autem cum sensibus sociatum atque iunctum, illis ut ministret & subseruiat, adductū fuerit: eò maximè adnitetur, ut popularem gloriam, & potentiam in primis assequatur: uimq; aliquam uehementiorem nactum, urbes, populos, regna sæpenumero euertet. Sin autem animo fuerit infirmiore & tenuioribus opibus, ad illa conuertetur, ut nimio uestitu cultuq; corporis, aut alio quodam ostentationis artificio, cogat se spectari. Sed quid ago? sanus'ne sum, qui tantam errorum molem, quantam omnis uita fert, euoluere me posse atque explicare sim ratus? Hic CITRARIVS, *Imò fecisti tu planè operæpretium, inquit, qui ista nobis ante oculos adduxisti, ex quibus facile deinde sit ad reliqua coniectura accedere: Video enim iam planè, & cum animo meo cogitans intueor non*

hos

hos solùm, qui in unius partis fini præcipuè insistunt, sed istos etiam qui cunctarum fineis partium, atque extrema consectantur, nisi apto commensu quodam, & bene examinata ratione id faciant, inæqualem eos, & confragosam uitam ducere, confici'que semper solicitudinibus & molestijs: ut non minutißimis corpusculis Democritium inane, quàm huiusmodi dißidijs & conflictationibus animorum, refertior uita sit: quibus quidem rebus lumen afferri, atque ordinem, præclarißimam rem esse, intelligere mihi uideor: si tamen hoc præstari à Philosophia ipsa poßit. ATQVI, *inquam, pollicetur illa hoc quidem: Sed illud quoque, Citrari, intelligere te puto, ordinem istum, atque lumen, de quo narras, sine cognitione certa earum rerum, ad quas adhibituri nosmetipsos sumus, haberi planè non posse.* QVID NI *intelligam? inquit: an quisquam rerum earum, quas minimè nouit, prudēs director esse potest?* QVID SI, *inquā, homo eiusmodi est, ut si se totū præstaturus sit, cuius rei disciplinam, ut antea diximus, Philosophia profitetur, omnia illa intelligat, & noscat necesse est: quibus cum, commercio, aut usu, aut cognatione aliqua est implicatus, num tibi uidebitur quicquā in rerū natura penè esse, quod non illi cognitū, & perceptū esse debeat?* VIX *uideor hoc posse inficiari, inquit.* ATQVI *confiteare hoc quidem necesse est: omnia enim prorsus illi noscenda, & comprehendenda sunt: ueruntamē modo quodam singulari atq; suo: Est enim duplex rerū cognitio: Altera, quæ in partibus explicat se, atq; dispertit: Altera, quæ in genere summo, atq; uniuerso est collecta. Primam illam artes & opificia,*

& cir

& circunscriptæ terminis, limitibusq; scientiæ: secundam uerò cognitionem Philosophia sola complectitur: atque, ut dicebamus, talem præstare hominem, aut talem, huius esse, uel illius artis: ipsum autem hominem præstare quicquid ipse est, proprium esse Philosophiæ. Item dicimus nunc in cognitione talem esse rem, aut tantam, aut huiusmodi ad scientias artesq; peculiares: id autem ipsum simpliciter, quod res quæque est, ad Philosophiam unam ut cognoscat, pertinere. Quid est ergo quod uehementius homines in errorem inducat & fraudem, quàm inferioribus niti notionibus, superiores autem illas & primas non tenere? Vt puta, diuitias sibi bonum arbitrari, cum quid bonũ sit, & quæ sit eius rei uis ac natura, in uniuersum non intelligatur. In quo quidem uno principe bono atque summo, eius'que cognitione & scientia, omnium deinde bonorum, quæ ex illo effluunt, posita & collocata est ueritas. An tu alium fontem bonorum ullum & noscendorum & tenendorum existimas esse, quàm ueritatem? Veritas est lumen illud atque ordo, quem modò adhiberi rebus aiebas oportere. Quod cùm animi oculus cognitione, intelligentia'que comprehenderit, idq; & actionibus suis proponere, & præferre sibi ipse cœperit: tum tutò uestigia ponere, tum uanos illos terrores, inanesq; blanditias falsarum opinionũ, quæ totam improuidam uitam perturbant, deprehendere, atque discutere, & se in arce ueri boni poterit constituere. Veritas enim est, quæ instruit nos & docet, quid quæque res, quantiq; sit, & quantum eadem nobis conferat ad uiuendum. Veritas est, quæ nos nostrimet gnaros & prudentes esse facit:

facit: nec solum primam illã & inchoatam, quam suprà diximus, sed absolutam, & integram nobis dat nostrum cognitionem. Veritas, cùm res nobiscum, nos'que cum ipsis rebus comparat, atque componit, modum ipsa una & dimensum illum tradit, per quem res nobis, nos'que=met rebus ipsis ita applicamus, & adiungimus, ut neq; obruamur nimia copia earum, neque remaneamus ipsi uspiam inanes. Quid est, quod uerorum bonorum & intelligentiam monstrat nobis, & adipiscendorum tra=dit facultatem? Quid nos ipsa uia & explorato itine=re ad optatos fineis ducit? Quid potißimum facit, ut sine metu, & sine pœnitentia rectis consilijs usi, paca=tam, ac iucundam traducamus uitam? Nimirum omniũ huiusmodi bonorum, & aliorum etiam maiorum, ac præstantiorum, quæ à notione uulgi magis remota sunt, origo nobis, & caput, & stabilimentum, est ipsa ueri-tas. Vt ambulare in tenebris sine lumine, sic periculo=sum, & præceps est peragrare, & conficere uitæ uiam sine ueritate: & mehercule, si alterutrum è mundo tollen dũ sit, multò minore incõmodo diurno sidere, quàm ueri tatis luce careamus. Quis enim falso bono potiri uoluit a=liquando: aut quis unquam extitit, qui duros, & graueis in uita cum exantlasset labores, eo ad extremũ præmio cõ tentus esse posset, quod inanis & falsa utilitas attulisset? Quapropter, Phædre, cùm sapientiæ omne iudiciũ ad mul titudinis opinionem contulisti, hanccine spreuisti Philoso phiæ uocem, quæ ueritatis studium primarium esse omni=bus uult: rectasq; etiam opiniones, si quæ aliquãdo absq; certa ueritatis cognitione existunt, cæcis cõparat, casu re ctum iter

ctum iter insistentibus? an est quod proferri indignius possit, quàm sapientiam nescire se ipsam, sed tantummodo quadam opinione de se niti? Quis hoc è uulgo infimus homo non facit? Ergo satis erit nobis, non quidem scire beatè uiuere nos, sed solùm opinari uiuere nos beatè. Quot multos enimuero hominum, quotidie ista opinio decipit? Non est hac opinione contenta, non in hoc nostra conquiescit Philosophia: Scire nos id ipsum ac nosse apprimè uult: Itaque tradit uias noscendi, & intelligendi, neque beatam uitam, nisi scienter illa animaduertatur, & agnoscatur, ullius nobis ad iucunditatem animi, esse momenti putat: non plus quidem quàm stipiti aut arbori, quæ ramis pomisq; insigniter adornata, suam ipsa uiriditatem feracitatemq; non attendat. Quòd si ueritas quoq; definienda est, & tanta res tam paucis in conspectu quasi ponenda: Dicimus, ueritatem aliam in ipsis rebus inesse, aliã autem in nobis. In rebus ueritas est, primum illud ipsum, quod quæq; per se res est, quod tantũ habet una quæque res de natura, quantum habet de ueritate: Deinde, rerum ipsarum inter se consensio & concordia, cum responsus quidam in his fit, aptaq; compositio: secũda quodã modo naturæ ueritas est: orta illa quidẽ ex superiore illa, & simplice: sed nobis, qui ab humilioribus scandendo ad alta nos attollimus, anterior, & primò obuia. Ad has porrò naturæ percipiendas ueritates, cùm se applicat nostra intellectio, ad easq; sese cõponit, atq; exæquat: tunc naturalis illa ueritas, tanquam in speculo, relucens in anima nostra, imaginẽ diuinæ nobilitatis in nobis cõstituit: si & noscamus opera, atq; consilia præpotentis

Dei

Dei: & quoad homini licitum est, in cõsilijs item nostris illa imitemur. Ac ut præclaro hoc ab auspicio, et ueritatis tanquã fundamento, proficiscamur ad reliqua: percipiendum uobis illud est, trinas illas in nobis facultates animæ atq; partes, ex quibus nostra omnis natura compacta sit, nõ posse ritè præstare cõmune omnibus munus, nisi in suo quæq; peculiari munere priuatim prius instructa et erudita sit: quod in illa infima parte statim fit manifestum: ea enim sola à cæteris partibus abiuncta, opus tueri suum potest: in sensibus quidem, quis non uideat, nõ posse hoc album atrum'ue, quod ad functiones uitæ pertineat, appeti aut uitari: nisi prius atrum cognoscatur, atque album? Quanquã de cæteris minus negotij fortasse sit: ratio quidem nostra, quæ illud ipsum est, quod sumus nos, domina & rectrix humanæ uitæ, per quam habemus, atq; obtinemus, non quod uiuimus duntaxat (id enim potuit uegetabilis pars, quæ infimi generis et muneris est, præstare) neque uerò etiam illud, quod cum uoluptate & suauitate uiuimus: Est enim sensilis in nobis facultatis in primis hæc oblectatio: Sed quòd decoram, & splendidam, & cũ dignitate agimus uitam, præcipuum est in cõmunitate rationis munus, atq; officium. Hæc igitur inquam ratio, nosse ipsa prius, & apprimè tenere debet, quid pulchrum sit, quid honestũ, quid splendidum, antequàm illud in cõmercium reliquarum partium deferat: Et deniq; princeps omnis ueritas rerum illi percipiẽda est, antequàm eam exprimat, ac referat in ueritate actionum. Quæ cùm totam ratio uitã hominis contineat, partesq́; illi cæteræ pareãt, eamq́; consequantur: nimirũ de ea nobis potißimum sermo habendus est, ut uideamus primùm, qui rectus illi usus

ſuimet per ſemetipſam & ſeparatim à reliquis ſit: deinde qui in reliquarum partiũ comitatu & coniunctione. Quod his duobus rite expoſitis, cũctam uim Philoſophiæ, ut opinor, explicatam & perſpicuam habituri ſumus. Eſt igitur rationis, cuius nomẽ à rato deductum eſt, diſcernere ea, quæ rata eſſe debeãt: hoc eſt, uera, firma, conſtantia: quam facultatem profectò in his mortalibus & fluxis reperire ipſa nequit. Quocirca ad ea cõuertat ſe, & conferat oportet, quæ ſunt perpetua, & immortalia: quòd ſi etiam in his, quæ gignuntur paßim, & intereunt, aliqua imago exiſteret perpetuitatis, qualis fortaſſe in ipſis generibus ineſt, quorum uniuerſum ſemper permanet, indiuidua quotidie dilabuntur: in optima tamen, et conſtantißima parte naturæ illa quærenda eſt, ut ubi maximè lucet, ibi potiſſimum ueritas exquiratur. Eſt enim eiuſdem ſcientiæ & facultatis, cùm tractare de re, quæcũq; illi res ſubiecta ſit facultati, tum de ea ſumma abſolutißimáq; tractare. Cùm igitur peculiare officium rationis ſit, indagare ueritatem: in diuinis autem & ſempiternis maximè exiſtat ueritas: diuinorum indagatio in primis rationi eſt propoſita. Hic me recens iſta Academia non permouet, quæ percipi & comprehendi negat poſſe ueritatem. Neque enim illi ne iſtud quidem ipſum eſſe perceptum poteſt. Non eſt omnino de ſingulis argumentandi locus: Tantùm contrà dico, ſi ita res ſe habeat, quemadmodum autumat illa, & perſtrepit: fruſtra & in nobis, & in natura ipſa factam & conſtitutam eſſe rationem: Vt enim ſuprà demonſtrauimus, quod uſum ſui nullum habet, id non modò fruſtra eſt, ſed neque ullo pacto eſſe poteſt omnino. Vt ſi intellectio non ſit, ne ratio quidem exiſtat: cuius officium

cium cùm ſit intelligere, ſolùm autem quod uerum eſt id intelligatur: adempta ueritate intelligendi, funditus tollitur è natura, & exterminatur ratio, cui cõcluſioni conſtanti et firmæ quàm multa incõmoda abſurdaq; ſequantur, profectò intelligitis. Sunt alij agreſtiores, negantes utilem homini eſſe diuinorum cognitionem: quos patet nullam utilitatem agnoſcere, præter eam, quæ tactu & corpore percipiatur: At ea maximè bruta & aſpernabilis præſtantibus animis iudicatur utilitas. Sed ut redeamus, unde digreſsi ſumus: Ratio ſemetipſa uolens uti, & ſeparatim exequi munus ſuum intuendæ ueritatis, ſenſuum quidem adminiculo primum nixa eſt: initium enim illi primum animaduertendi, deinde pertentandi, ac paulatim altius erigendi ſe, atque attollendi à ſenſilibus factum eſt: ex admiratione enim eorum, quæ in natura ſenſili maximè ſpectabilia ſunt, primùm orta eſſe dicitur Philoſophia: poſt uerò ubi ſatis his inſtructa, & adminiculata ratio eſſe cœpit: cùm ad principes naturæ cauſas, illasq; generales notitias, rerumq; rationes inueſtigandas ſe datura eſſet, ne ſimulachris ſenſilibus diſtraheretur, quæ uaria & multiformia, ſæpeq; inter ſe repugnantia, mentem, cogitationemq; obturbant: neceſſe habuit ſubſidio ſibi aduocare artes alias quaſdam, tanquam puriores exercitationes ſuimet: quarum uſu tractationeq; aſſuefacta, poſſet paulatim extollere ſe, atque eminere, ut Arithmeticam, omnem'que mathematicam cognitionem: cuius ea uis eſt, ea'que exercitatio, ut mentibus noſtris rerum in corporibus iacentium, atque inſitarum, naturam ſpeciemq; proponat, ſine ulla corporis miſtione. In primis autem et maximè adſciuit Dialecticam, quæ ars nulli no-

minatim rei naturæ'ue præfecta: ipsas tantummodo ratiocinationes per sese, & mentis quasi ex uno in aliud transitiones ac peragrationes, metiri, & perpendere, & æstimare nata est: quæ cui uidelicet ratiocinationi ratiocinatio cōueniat, aptaq́; sit: quam quæ antecedat, aut consequatur: quid sit repugnans in illis, & ambiguum: quid distinctum, & illustre: quæ sit plurium inter se ratiocinationum cōtextio, aut etiam disparatio: & quarundā insociabilitas, aliarum ita arctè hærens connexio, ut diuelli non poßit: his enim ipsa ratio in se prius examinatis, ac perpensis, ubi uires suas domi iā perspexit, exploratasq́; habere cœpit, tum demū sic egredi in aciem, & ad cōtemplationē naturæ tutò ausa est accedere. Ac primo quidem ortu Philosophiæ, antiquitus (sicut monumētis literarum est mandatum) ex rerū illa cœlestium aspectu excitata ad cupiditatem cognoscendi, cùm Solis & Lunæ, errātiumq́; syderum, nec nō eorum, quæ semper cœlo inhærent, motus, formas, pulchritudinesq́; spectasset, uicißitudinesq́; notasset anniuersarias, & cū admiratione maxima tantarum descriptiones rerum contemplata esset, ex ratis ordinibus eorum, perpetuis'que cursibus, eadem semper interualla lege certa seruantibus, suspicari cœpit, esse autorem, & principem huic mundo quendam, cuius imperio & nutu mouerentur cuncta, & regerentur: Neque sola hac suspicione contenta, ad peruestigandum se dedit, si quid posset de eo firmi, certi'que concipere. Amoto igitur oculorum sensuumq́; adminiculo, ipsum motū in sese, ipsumq́; tempus, & quæ horum duorum considerationi adiuncta sunt, infinitatem diuisionum, æternitatem seculorum, diuersitatem naturarum, inquirere est conata: cumq́; uideret nil

ret nil

ret nil tam cognatum esse cuiq; naturæ, quàm motū proprium illi & congruentem, quòd in eo primum natura rei cuiusque ostenditur: perspicere cœpit, ex dißimilitudine naturaliū motuum, dissimules item rerum naturas indicari: itaq; & cœlum propterea ex alio genere esse intellexit: atq; ista inferiora corpora sunt quatuor, quæ generationi suppeditāt: quòd illud orbiculari motu deferatur: ipsa hæc recto. Et cùm orbicularis motus perpetuus esse poßit, rectus autem nequaquā: distincta à terrenis cœlestia mortalitate esse, & immortalitate intellexit. Porrò autem cùm motus omnis aliquid quærat, quod nō habet in se: idq; cupiat assequi, ex quo omne quicquid moueatur, haud planè perfectum, nec cumulatū omni bono esse intelligatur: ipsum autorem & principē uniuersi, unde omnis ista tantarum rerum, motuumq; descriptio ortum atque ordinem suum obtinet, unum & sempiternum, eundemq; præpotentem & prorsus immutabilem necessariò esse cognouit: Ad quem intelligendum, ritéque comprehendendum, quando quidem sine eo nec ueritatis, nec ordinis, nec conuenientiæ ullius, ipsiusq; decori notio ulla firma & stabilis haberi potest: cùm in primis uocet nos, & acuat Philosophia: utinā eò tam facile aspirare possent mētes nostræ, q̃ nos id auemus, & cum ardore maximo expetimus. Sed si minus nominatim, & directè, aliqua tamen circuitione, & exemplo, informanda nobis nunc est præclara hæc, & admirabilis Dei summi cognitio: cuius similitudinem in ea re capiemus, quæ sensibus nostris una omnium maximè aperta patensq; est. Siquidem hoc Sole, qui fons diurni luminis est, nihil nec cogitari potest illustrius. Quoniā autem sicut omnis cognitio mēte atq; in=

telligentia nobis est comprehendenda: sic sensum quendam habemus, qui simuli ferè modo naturam luminis percipiat: noscenda huius ipsius sensus uis, actioq; est, ut eã deinceps cum mente & actionibus mentis comparemus. Nam cùm omnium sensuum facultas, ad ea quæ cuiq; sensui subiecta sunt, percipiẽda, nata sit: in sensibus reliquis satis est adesse subiectam rem ut sentiatur: in oculo & uisione non est satis: tertiam enim quandam naturam adesse oportet, & eam quidem multò præstantiorem, splendoris, luminisq; uidelicet, quæ ad hanc rem eam ipsam facta, creataq; est, ut uisioni ipsa sit adiumento: tantò fabricator ille cunctorũ sensuum Deus, uim uidendi cæteris pretiosiorem finxit: iugauit enim facultatem & uidẽtis rei, & uisæ, ut ad uidendi actum ueniri posset splendidißimo naturæ genere: nisi fortè uile & abiectum est in natura quod nominamus lumẽ. Atqui huius tam ampli, tamq; præclari muneris, quod lucere est: itemq; eius, quod effluit, manatq; ex isto, quod est cernere, atq; cerni, unũ in cœlo dominum autoremq; agnoscimus, per quem optimè ista, perfectißimeq; fiunt: quem nuncupamus Solem: nempe quia solus cœlum atq; terras lumine suo cõpleat, reliquaq; ab eodem astra mutuentur lucem eam, quam poßidẽt: porrò oculus ad Solem, tanquam ad suum bonum natura est conuersus: non quòd oculus quidem, nec quòd ipsa uisio efficiantur Sol: sed quia sensus hic unus maximè est solaris, uisq; ea omnis, quæ ad uidendũ sit, ex hoc sidere tota hauriatur, & perfluat, usque eò quidem, ut & quòd intuemur Solem eum ipsum, & quòd prætereareliqua cernere omnia possumus, totum ab illo cœlesti lumine teneamus. Hunc igitur ipsum Solem, diuinæ illi essentiæ & unitati,

quæ

quæ cunctorum summa, & princeps causa est, fonsq; bonorum omniũ, & uerum ipsa solumq; suapte ui bonum, imagine quadam comparamus, similemq; ostẽdimus: ut eodem modo illa in intelligibili loco: Sic enim cõuertimus, quod Græci νοητὸν: Et sanè necesse est, fidentius uti uerbis in summis rebus explicandis, & declarandis: quod etiam modò factum à nobis est, cùm essentiæ nomen, Græco nomini, quod οὐσία est, Latinum reddidimus: faciemusq; in eo quoq;, si necesse fuerit, ut uerbum infinitum, sine persona & tempore, nominis loco ponamus: quod cùm Græcis ipsis perquàm usitatum sit, uidetur quoq; nobis interdum esse concedendum. Sed ut dicere cœperamus, ita illa alta et longè eminens rerum omnium ratio intelligibili in loco, ad mentem habet se, & ad ea, quæ mente percipiuntur, quemadmodum in hoc uisibili sol sese habet ad oculum, et ea quæ oculis comprehenduntur: oculi enim si ad eas intuendas res cõuersi sint, quarum colores non diurnum sidus, sed nocturnæ luces offundant, hebescunt quodammodo, & retunduntur: similes'que fiunt cæcutientium, & hallucinantium oculis, ea re quidem, quòd pura ipsi uisione minimè tunc fruũtur: Si uerò cò se moueant & intendant, quà Sol illustrat: tum & clarè, liquidoq; cernunt, & eadem quoque claritas in eis ipsis inest. Igitur in anima eadem proportione est noscenda ratio, atque attendenda: Dum enim anima ad id percipiendum intendit se & adnititur, in quo ueritas & ipsum esse è regione resulget: quod est, ut lux à Sole, sic istud ex Deo intelligibile quasi lumen: intelligit id planè atque noscit, mentemq; sibi ipsa habere in se & possidere tum uidetur. Cùm uerò cò se cõuertit, ubi tenebræ admistæ sunt: in id quod gene=

ratur ſcilicet, & quod corrumpitur, quodq́; ſimulatis & fictis obtunditur imaginibus: tunc hallucinatur nimirũ, & quaſi ſomniat: uarijsq́; ultro ac citro iactata opinionibus, mentis ſibi ipſa, ac intelligentiæ uidetur inops. Hoc *igitur ſummè præcellens ac diuinum, quod & rebus cognitis præbet ueritatem, & cognoſcentibus uim cognoſcendi: caput ipſum naturæ totius, & abſolutiſſimã ſpeciem omnis boni, in Sole nobis ſimilitudine propinqua, repræſentari cernimus: quod idem omnis ſcientiæ & ueritatis eſt cauſa: ueritatis, inquam, in rebus quidẽ factis, quatenus illas ut ſint facit: noſtra autem in anima, quatenus eam lumine illo intelligibili, & ex ſeſe, & ex rerum eſſentijs ab eodẽ ipſo manantibus, informat, atq; illuſtrat: qua quidem ex ueritate generatur ſcientia, quæ eſt rerum eodem modo ſemper ſe habentium firma mentis intelligentiæq́; comprehenſio. Sed ut in natura uiſili, oculum & lucem, ſolares quidẽ uirtutes, & facultates cõuenit appellare: Solem autem nequaquam, quòd Sol utriſq; his multò præſtantius quiddam, atq; eminentius in ſeſe habeat: ſic in intelligibili genere, ſcientiã & ueritatem, res nimirum bonas atq; diuinas, non tamen Deum ipſum atq; illud ſupremũ bonũ exiſtimare debemus: quippe quod admirabili quodã interuallo uirtutis, amplitudinis, poteſtatis, his omnibus antecellat: magnificẽtiusq́; multò ſit, quàm ut ueritatis, & ſcientiæ finibus poſſit includi.* Atque *ut pergamus etiam ad ulteriora, in eadẽ tamen ſimilitudine inſiſtentes, Sicut Sol ijs, quæ cernũtur, nõ ſolùm facultatẽ hãc præbet, ut queant cerni, ſed generationem etiam, & accrementum ſuppeditat, & educationẽ: quòd horũ omniũ genitis rebus atque alitis, Sol cauſa eſt, neque ipſe tamen*

uſpiã

uspiam est generatio: sic his quæ cognoscuntur & intelliguntur, non hoc tantùm ab summo adest naturæ bono, ut intelligantur, sed ut sint ea etiam, atq; existant, & ut suam quodq; illorum obtineat essentiam. Sed ut aliquando abeamus à similitudinis cōparatione, quam præsertim uel leuiter indicasse affatim uobis sit, dico hoc munus esse mēti nostræ peculiari ipsius officio attributum, ut in intelligibili percipiendo genere, & inquisitione ueritatis se exerceat: quam si in æternis, & sibi semper cōstantibus non perspexerit, neq; in illis ueritati familiarem se effecerit: næ illa in his uariantibus semper & diffluentibus, nūquamq́; in eodē permanentibus statu, frustra uenari illam, & indagare conabitur: infirmisq́; semper nutabit assensionibus, & ambiguis opinionibus distrahetur: uiam uitæ certè nullam unquam inibit, qua æquo animo usq; ad extremū patiatur se deduci: sed reuocabit crebrò se, & retexet, sæpeq́; in pœnitentias graueis, & mœrores, tanquam in scopulos saxaq́; delata, faciet ueterum suorum consiliorum naufragium. Quod in illis magnis & præpotentibus uiris, qui in hac urbe & Repub. quondam, alijsq́; item in ciuitatibus ac populis, autoritate & gloria rerum gestarum florere uisi sunt, fermè omnibus contigit. Sed, ut sint, qui hāc præcipuæ, summæq́; ueritatis absolutā notionem ad communem hanc peragendam uitam haud ita multum esse necessariam putent: in quo etsi imprudentia labuntur, habēt tamen paratam ex hominum quotidianis moribus, & studijs, erroris sui defensionem. Nos qui ueram hominis præstantiā, ac dignitatem è Philosophia quærimus, summumq́; ex ea bonum nitimur consequi: si rerum altißimarum cognitione nos esse instructos uolumus, num sumus pro-

pterea iure reprehendēdi? Atqui dicimus planè, sine ijs, ordinem rectè uiuendi teneri nullo modo posse: nisi enim prius ratio ipsa explicuerit semet, totamq; perspexerit, et domestica sui primùm, æternæq; secum ueritatis scientia erudita, tum demum accesserit ad considerandum hæc humana, eaq; tractandum, ac dirigendum, ars bene uiuendi perpetuò constare nulla poterit. Sed cùm rerum earū, quæ in mundo & natura sunt, causarumq; quibus illæ effectæ in lucem prodierunt indagationem omnium, & curam cognoscendi Philosophia profiteatur: singularum est explicatio in suis libris atq; locis, cùm ab autoribus cæteris, tum uerò in primis ab Aristotele petēda: non enim nobis propositum est in præsentia singulas res persequi. Illud propositum, ut quoniam ratio nostra non ad intelligendū solùm, quod ipsa per se et seorsum facit, uerum etiā ad agendum atq; imperandum, quod est illi in communitate cum cæteris partibus officium, genita factaq; est: istud ipsum, in principe & moderatore omnium rerum Deo, consideret prius, & intueatur, quod regere est & imperare: ut illius deinde exemplo & imitatione erudita, diuinam quandam illhinc magnificentiam, & administrandis rebus facilitatē, ad hæc humana & inferiora transferat: quod est totum illarum actionum, quæ positæ in consilijs sunt, non in operibus manu factis: quarum quidem actionum splendor omnis, & pulchritudo hæret in ipso homine, penitusq; insita est. Etsi enim cœlum hoc, totusq; iste mundi ornatus, pulchritudine & decore præclarißimus sit, diuiniq; ordinis conuenientiam & uenustatem, cum admirabilitate maxima, mortalibus oculis ostendat: ut quod undiq; effulgeat pulcherrimorū luminū distinctione & copia, cursibusq;

propè

propè immensis, et non enarrabilibus torqueatur, usq; eò quidem, ut satiari mentes humanæ non queant spectando illud, atq; mirando: tamen pulchriora multò sunt, & magnificentiora Dei *consilia, quibus editum id in natura, et eiusmodi factum est.* Videndum *est igitur hoc consilium, & tantæ gubernationis ratio est noscenda: quò nos, qui participes esse diuinitatis cupimus, ad rationem eandem deinde, simulq́; consilium, nostra & cogitata, & acta accommodemus.* Nec *uerò dubium esse potest, quin decor, et dignitas, & pulchritudo, in summo* Deo*, omnibus rebus ortum causamq́; præbuerit.* Est *enim pulchritudinis, maximè conciliare amorē, appetitumq́; gignere congredien di, & potiundi: quo quidem appetitu ex illa* Dei *specie honestißima in natura excitato, cunctus iste mundi, & corporum omnium apparatus, ad conquirendum* Deum*, ut suum bonū, se erexit.* Pulchrum *porrò est, quod & in semetipso decens est, & commodum, atq; utile cæteris.* De *illa pulchritudine nunc loquor, quæ mente intelligentiaq́; comprehenditur: cuius umbram quandam fert, hæc quæ in corporibus descripta est pulchritudo, tantam ipsa quoque uim poßidens, ut non absurdè de illo rege uideatur dictum, speciem primùm dignā esse imperio.* Sed *ut ad pul chrum princeps, illud quod est rationis & intelligentiæ, redeamus,* Nemo *unquam ueriorē, digniorē, appositiorem pulchri ac decori speciem rationem'ue expresserit, quàm hanc, quæ sit in eo, quod est prodesse cæteris, sibi sufficere, & conueniens esse, quod utrunq; in pulchro inesse est necessarium.* Nam *ut in corporum formis uidemus, quarum omne oculorum est iudicium, si qua pars corporis, à cæte ris partibus sui dimensus, portione discrepet: non uerè illum,*

lum, in quo insit uitium hoc, formosum posse appellari, propterea quòd species in eo à cõuenientia discessit, egetq́ue alio quopiam, ut expleatur & perficiatur: iccirco et amabile minus est, & minus appetitur, quòd neq; delectare admodum potest propter incongruentiam, neq; adiuuare propter egestatem: eget enim & ipsum aliunde adiumento: sic illud simplex, & menti propositum pulchrum, quod omnes congruentias honestatesq; in se cõtinet, nulla ipsum parte sui imminutũ, nec indigens, contraq; omni bono ac decore cumulatum, atq; completum, concursus omnium rerum excitat ad obsequendum, et obediendũ sibi, ut quælibet res ad nutum præstò sit, cupiatq; illi nauare operam suam: quippe quæ experiatur & sentiat pro eo, quantum illi se dediderit, & ad accipienda illius imperia se subiecerit, tantùm se & iucũditatis, & cõmodi ad suam explendam naturam esse reportaturam. Hac igitur imperium ratiõe Deus, & hac facilitate regit uniuersa ac permouet: quòd semper agit id, quod se ipsum primùm deceat: deinde sit utile cæteris: & cùm alijs bonum utilitatis impartiuerit, ipse suum retinet, quod est decori, dignitatis, amplitudinis bonum. Quò etiam fit, ut in effectionibus naturæ & operibus, nulla uerior ratio, neq; constantior reddi poßit, quam ob rem quicq; sic effecerit Deus, quàm hæc, quòd ita eum facere decuit, & quia rei effectæ illud fuit optimum: ut & à dignitate illius qui agit, & ex eius, quod agitur, emolumento ac commodo, ualida in primis fortisq́; sit argumenti cõclusio. In quo tamen ipso ubique, & præcipue, decorum illud elucet, quòd præclarũ in se atq; munificũ, dupliciq; hac de causa amabile cæteris, facit, ut facilè imperium sit in uolentibus, nulloq; nisu conatu

natu'ue laborioso, omnis rerũ molitio gubernatioq́; trãsigatur. Et hactenus quidem Philosophia hominis rationem in suo & proprio munere continet, ut in speculandis naturæ operibus illam exerceat, eáq́; eam edoceat, in quibus origo est, & sedes, & domiciliũ ueritatis. Quæ quatenus in summis & sempiterna immutabilitate constantibus uersatur rebus, iure ac merito dicta est sapientia: fontes enim in illis sunt & scientiæ omnis, & prudentiæ. Quæ uerò ad mutantia genitabiliáq́; cõfertur, scientia naturalis, eadem Græcè Physice est appellata. Moralis autẽ, cùm humanis dirigendis actionibus adhibetur. Qua trimembri diuisione in Philosophia exposita atq; monstrata, præclarè illa definitur rerum esse scientia, & diuinarum simul, & humanarum. Nunc quando iam satis, quod ad præsentem quidem nostrã disputationem pertinet (nã ad rem ipsam, plenioremq́; doctrinam non satis) de officio seorsum & per se humanæ mentis est dictum: quod in prioribus duabus illis Philosophiæ partibus, sapientia uidelicet, & naturali scientia, positum est: Restat cõmunis totius hominis, non iam partis in eo separatim alicuius actio, atq; exercitatio, moralis scientiæ propria: ad quam eum nũc Philosophia deductura est: rectumq́; sui met in ea usum, ita illum edoctura, ut nulla neq; uirtutis, neq; officij pars, quæ ad beatam consequendam uitam pertineat, in hoc quoque genere prorsus relinquatur. Etenim ab illis altißimæ ueritatis consilijs, & rerum æternarum speculãdis rationibus, in quibus tanquam cognata illarũ, atq; eiusdẽ cum illis nobilitatis consors, semetipsam mens præcipuè agnoscebat: fruebaturq́; tum uero, & suæ naturæ munere, & sapientiæ nomine: deflexa ad animaduertendum conditionẽ necessitatis

ceßitatis

ceßitatis suæ, quòd cùm alienis & longè dißimilibus sibi generibus conflata, permulta obire simul cum ijs, atq; unà agere cogeretur: primo quidem aspectu uehementer perturbata est: assueta enim tranquillitati, & ordini rerũ sibi constantium, & nusquam ab eo, quod idem est, digredientium: ut uidit motus sociarum partiũ incertos, & uarios, nullum neq; modũ, neq; ordinem suapte sponte retinere, eosq; cùm importunos sibi, ac sæpenumero molestos, tum inter se ipsos quoq; rixari dissentiẽtes: defleuit quidẽ illa primò conditionem status sui: quòd à beata illa cura fruendæ, & contemplandæ ueritatis direpta, in turbam sese & in factionem impleuisset: uerũtamen celeriter ad officium conuersa, cùm intueretur cõsilium & uoluntatem summi Dei, non solùm æquo, sed alacri etiam animo ad obediendum illi se dedit. Quid enim faceret secus, in illa serie rerũ, ex quibus nexus est mundus, exercitata atq; alita? quarum admirabilis, continensq; complexus, paratus ubiq; ad obediendum Deo, apprimè eam instruere potuerat, suũ cuiq; rei bonũ, in ordine & obediẽtia huiusmodi, maximè quærendũ esse. Igitur in hanc deliberationẽ se cõtulit, ut quos diuina sors sibi dedisset comites, cum eis statueret pacatè & concorditer uiuere. Atq;, ut in re perdifficili et ardua, ad Philosophiæ, quò solebat, confugiẽs opem, admonita ab ea ipsa est, ut agitatioris & incertioris agẽdæ uitæ disciplinã, ab eis rebus acciperet, quas stabiles & certas in natura cognouisset: regendiq; & imperãdi ordinem totum atq; exemplũ, illhinc huc trãsferret. Quod quidem sic agere cõstituit: primumq; illud animaduertere cœpit, expressam esse in sese, & in corpore eo, quod ipsa rectura esset, imaginem quandam tum præpotentis Dei, tum eius mundani

dani operis, quod creatum factumq́; à Deo, eiusdem etiam imperio & numine regeretur: ut quemadmodum Deus in summo omnium consistens, rebus incitatis & mobilibus imperat, immotus ipse, & semper permanens in eodem, globisq́; corporum cœlestium alias præponit mētes, quæ in eum ipsum intuentes, ac nusquam ab eius lege & ordine deflectentes, moueant citeriora corpora: ipsas uerò uarias & multiplices elementorum cōcursiones, conflictus, illisiones, quoniā minutatim sub ordinem certū redigere non licebat, illa uniuersa lege coërcuit, qua paribus omnia librata ponderibus, & uim inter se æquam obtinentia, finibus se suis singula cōtinent: neq; aliud alij supergredi, aut uiribus & potētia præponderare est licitū: Sic mens ipsa tanquam alter in corpore humano Deus, stabili ueritate semper nitens, reliquas animæ partes mouēdo corpori appositas, suapte sponte ordinis finiumq́; expertes, ad intuendum eum ordinem, quem uera in sese descripsisset ratio, reuocaret: formamq́; illis decori pulchriq́; offerret: qua specie diuina illectæ illæ ad amorem, studioq́; accensæ eiusdem imitandæ pulchritudinis, & participandæ, cùm suum etiam præsertim in eo commodū sentirent, atq; experirentur, facilè rationi imperium, et nulla impeditum controuersia, relinquerent. Itaq; mens stipata egregio comitatu illarum cognitionum, quas in contemplandis rebus æternis antea percepisset, sapiētiam primùm deuocauit de cœlo, eamq́; nonnihil hæc quoq; inferiora ut animaduerteret, compulit: uocauitq́; eo nomine prudentiam: quod hoc uerbum à peruidendo ductum, uoce ipsa indicat, in res obscuras & suapte natura perspicuæ lucis expertes, aciem esse ingenij, & mentis intendendam. Porrò

autem

autem sapientia in eo aliquandiu commorata, ut cupiditatum, et affectionum, omniumq́; earum appetitionum, quæ multiplices, ac uariæ in animis nostris concursant, causas, fineis, naturamq́; cognosceret, cùm uideret eas temeritate quadam præcipites, subitasq́; ferri, & ad ea expetenda, aut refugienda, quæ per sensus interpretes, lætabilia, formidolosa'ue oblata essent, sine modo discurrere: intellexit harum rerum causam esse comitatum illū, quo sentiēs anima, cum uegetante coniungitur: quòd ex huiusmodi coniunctione plus illi parti abiectæ & ignobili, ab alijs sæpe partibus tribuatur, quàm sit æquum. Itaq; prudentiam, quam ab se instructam cōsilijs, & rationibus ad res gerendas iam adhibebat, rectionemq́; illi rerū humanarum in diuinis ipsa resistēs, per manum quasi tradebat: admonuit, ut notaret, animumq́; aduerteret, primam directionem humanæ uitæ, & fundamentum uniuersæ salutis, potißimum in eo consistere, si singulæ in homine animæ partes, suum unaquæq; & pensum, & pretium obtineret: neq; alteri altera de eius quicquam iure, honore'ue decerperet. hoc enim uno modo demonstrauit, concordiam, & pacem in animis constitui, uiamq́; ad beatam uitam posse inueniri: si, quæ regendis, & in unitate continendis ciuitatibus, in primis necessaria est, prima in ipso homine iustitia extitisset: quòd ea uirtus uirtutū est sedes, & fundamentum reliquarum: per quam quisq; suarū rerum diligens curator, atq; custos, aliena minimè appetit: neq; munus interrumpit alieni officij: quod ubi fit, ibi cum lætitia, & cum tranquillitate maxima uita degitur. Hoc igitur primum suscipiens prudentia, idq́; exprimere ac proferre in agendis rebus studens, pensitatis cunctarum in homine partium con-

ditionibus

ditionibus & meritis, statuit parti illi uitali et infimæ tantum esse tribuendum, quantum ad uitam, & ad incolumitatem sat esset: cumq; ea pars consilio omni orba, legem, lumenq; rationis nõ modò nullum habeat ipsa in sese, sed ne aliunde quidem poßit accipere: quo etiam nonunc cõtemptißima est partium reliquarũ, & obscurißima: quãdoquidem, quòd nec sua, nec aliena splendeat ratione, ordinis & elegantiæ totum est expers: tamen quia necessaria ad consistendum est, stabilitatemq;, & ueluti sölum, reliquis partibus animæ præbet, non mediocri studio à nobis conseruanda est: ut illo tanquam firmamento innixi, ad potiora obeunda uitæ officia nos attollamus. Quã ob rem primum illi tempus, & prima curatio, suppeditandis uitæ neceßitatibus attribuitur. Quo nomine ea etiam fit alicuius honoris particeps: ut si nobilitate cæterarum postrema est, anterior sit tempore: usq; eò mirabilis ille prudentiæ contextus, in temperando, ac constituendo concordi homine, omnia inter se uinculis amabilibus illigat, atque constringit. Sentientem uerò animam, quæ non omnis penitus neceßitate deuincta est, sed habet aliquid in se liberale & splendidũ: nam & uoluptatibus fruitur purioribus, & intelligibilem pulchritudinem illam, in aspectabiles oculis species, & sensilia simulachra quodammodo transfert: eadem mens à prudentia instructa, ut sociã, æqualemq; complexa, eius rationis, quam ipsa in se insitam, atque innatam continet, & ueritatis eius, quæ ex intelligentia rerum semper in eodem manentium, illi percepta est, participem facere conatur. Qua ex communione mentis atq; sensus, ritè & ordine per prudentiam facta, dignitatis species illa, quæ una omniũ rerum humanarum

pulcherrimum est oculis præclarißimumq; spectaculum, in uita & moribus & actionibus hominum exprimitur. Vt enim alio loco me recordor dixisse, in copulatu & cõpositione rerum plurium, consensus ille, atq; ordo, & æquabilis omnium inter se conuenientia, intelligentiæ atq; menti ueritas est: oculis & sensibus pulchritudo ac dignitas: ut dignitatem definire si uelimus, rectè sic dicamus, translatam illam ad sensum & ad oculos, esse ueritatem: quæ dignitas aspectibus subiecta, cùm tantos amores sui in omni hominum genere concitet, cunctumq; orbem propè terrarum irrequietum, & solicitũ semper habeat: intra eos fineis est ingenijs liberalibus permittẽda, ut ne unquam prodat, neq; deserat ueritatem: hoc est, cõcentum & concordiam animæ partium ne diuellat: in quo & ambitioni, & populari gloriæ, & huic imperandi cupiditati, qua homines proiectè nimirum, & præter modum efferuntur, posita lex erit. Vult igitur mens, partem hanc sensilem ita suis frui uoluptatibus, ut aliena cõmoda non præterrumpat: & neque illud inferius animæ genus, suis defraudet utilitatibus: neque rursus menti ac rationi ad cõstantiam, & ueritatem omnia reuocanti intempestiuis suis interpellationibus officiat: eademq; ratio, quæ totius hominis rectrix est, cùm ad sua munera fungẽda ipsa se confert, habet tamen semper alieni quoque temporis, & opportunitatis rationem: ut, ubi socijs, & cognatis partibus optimè prospexerit, tum libera & uacua, diuinis illis iucunditatibus sese impleat: ita æquatis omnium officijs, perpensisq; muneribus, cùm unicuique datur parti quod est illi consentaneum, neque alia de alia pars parte quicquam detrahit: regnatq;, quod ad regnandum natum est:

paret

paret,quod ad parendum : tum iustitia primùm in inte= riore homine per prudentiam existit : Deinde ex iustitia oritur temperantia,ordo quidam uitæ,& ornatus,ac mo= deratio appetitionum omnium,nō uoluptatum illa peni= tus cōtemptrix,sed ingenuis ex eo genere, & liberalibus uoluptatibus modestè dedita. Quarta uerò & difficilima omnium uirtus,quæ est fortitudo,oritur quidem illa ex su perioribus,sed nō tam optabilis ea uiro forti est, quàm in= terdum necessaria : non enim labores,ærumnæ, pericula, mortes,ipsa per se appetūtur:neq; libens quispiam uitam & salutem proijcit : sed ubi in discrimen uenitur, ut aut ista suscipienda sint,aut honestas amittenda, sine cuncta= tione ulla uir magnus atq; præstans,honestatem sibi ma= uult, quàm uitam retinere. Quod contingere nequit,nisi in animis ita & uirtute,& disciplina cōstitutis, ut in illis maxima sit autoritas rationis : quæ cùm præscripserit ali quid,quod rectum esse, ac decere decreuerit, iusseritq; id agi,reliquæ ad obtemperandum partes præstò sint,impe= riumq; rationis nauiter exequantur. Verùm cùm uirtutes omnes reliquæ,tum in primis hæc,de qua loquimur, forti tudo, maximè alitur & corroboratur rerum æternarum scientia,& cognitione. Nam,nec qui infinitatem tempo= ris mente comprehenderit, is ob cupiditatē uitæ paulutum propagandæ,aliquid indignū forti uiro admittet: nec qui immensitatem mundi, orarum, regionumq; fuerit animo peruagatus, regnum ullum tanti æstimabit, ut eius asse= quendi causa,iusiurandum uiolare,arbitretur esse fas:de= nique pulchri ac decori illa cognitio,cui firmè & probè fuerit mente cōcepta,hic cœlestibus opibus scientiæ & ue ritatis locuples factus,atq; (ut heros noster Plato inquit)

natiuum in anima aurum poßidēs, nunquam profectò pecuniæ gratia sordidum quicquam, & illiberale efficiet. Ex quo intelligi potest, uirtutum omnium semina, quæ à natura in animis nostris sata sunt, ex una ritè ali, excoliq; Philosophia: neq; sine ea unquam ad bonā frugē posse adolescere: cùm, qui naturalibus uirtutibus tantùmodo, aut etiam more opinioneq́; comparatis, nixi sunt: hi, ut unam in partem aliquam præclarè se dederint, in alia tamen parte non mediocriter sunt prolapsi. Plena exemplorum est historia: sed mihi properandū necessariò est: inclinat enim iam ad uesperū dies. Talis ergo iste uir, quem Philosophia instituerit, recte'que eum semetipso edocuerit uti, constitutis per prudentiam partium singularum terminis, ut aliā alia pars non supergradiatur, nec opprimat, regnum ciuile & patrium obtinente intus ratione: placatus sibi ipse atque concors, tranquillam & felicem deget uitam, diuinamq́; illam regēdi artem adhibebit, quæ quidem omnium est potentißima & maxima: ut quod in eo præstat, eminet'que, mens & ratio uidelicet, suum decorum ipsa in rebus omnibus agendis, præcipuè atq; semper, alienum autem procuret bonum. Quo uno modo potißimū, & inferiores partes sua sorte contentæ, trāquillè se habebūt: & propter decori illius in principe parte pulchritudinem, amore summo & studio ad parendū adducentur. Verùm ita institutus hic quidē homo est, ut secum solus ipse poßit, aut cū familia sua cōmodißimè uiuere: qui iam in publicū producendus est, & in cōmunes cōsuetudines deducendus: non commentatus antea in tenebris, ut modò Phædrus dicebat, sed in lumine illo cœlestiū ueritatum, & ad exemplar illarū confirmatione suimet exercitatus,

tatus, atq; prudens: Qui cùm dictante ratione, & gubernatione illa summi rectoris Dei sic monstrante, intellexerit, non se sibi soli natum esse, sed & patriæ prætereà, & ciuibus suis, partemq́; sui non minimam cognato quoque, & ciuili generi esse debitam: cumq́; se ipse: sociabile in primis esse animal attēderit, uirtutem uideritq́; eā, quæ maxime naturā hominis cōtineat, sine exercitatione, atq; opere imperfectam existere : neque efficere posse beatam uitam, si non promatur ad res regēdas, & adhibeatur: quod iam & homines, quibus cum uersetur, & instrumenta ad agēdum, quibus utatur, requirit ac postulat: in quo nonnulla pars nimirum attribuenda est Fortunæ. *Cùm, inquā, ista omnia noster* Philosophus *cognouerit, sine tergiuersatione ulla ad obtemperandum rationi sese dedet: prudenterq́;, & accuratè omnia circunspiciens ubique præeunte eius consilijs* Philosophia, *instrumentum primarium conuiuendi & communicādi, quo prima interni hominis effigies oculis spectantium obijcitur, atq; proponitur, formabit aptè & compositè orationem: eamq́; tanquam alteram personam perinde excolet, ut si totum sese in illa sit expressurus.* Curabit *igitur ut commodè, ut distinctè, ut propriè poßit loqui: uerbisq́; utetur lectis, ex communi quidem sumptis loquendi usu: sed tamen uiuidis magis, quàm sonantibus: copiam autem orationis hactenus adhibebit, ut aptè, & rotundè sensa animi sui, cum significatione mediocri interiorum motuum, explicet atq; exponat: nam oratorios quidē illos animorum impetus, forensibus causarum patronis derelinquet: ipse uerò sedatè, & grauiter, leni gestu atq; uultu, omnia persequetur:* Atque *ab hoc aditu talis & animi, & in agendo prudētiæ atq;*

uirtutis, ad conuictus hominũ, ad cõmercia, ad cõsuetudines intromissus: cùm quacunq; se intulerit, quicquid'que gesserit, illud in semetipso exemplũ summi & præpotẽtis Dei secum deferat, ut custodiat semper decorum suum, & alienum procuret bonũ: quæro à uobis, & abs te in primis, Phædre, num huiusmodi cùm sit, uideatur cœtibus hominum regendis, & gerendæ Reipu. autor fore idoneus? cùm præsertim ipse quidẽ optimè se rexerit: per Philosophiam autẽ inspexerit, quod in unoquoq; hominum diuersis ex naturis & partibus conflatũ est, idem notari in ciuitate & distingui posse. Quam igitur uim prudẽtiæ edoctus à Philosophia, & in illis altißimis causis eruditus, in semetipso prius exercuerit, eandem transferet ad hominũ, urbiumq; rectionẽ: ac plebem quidẽ infimam, quæ maximè necessarias in ciuitate obit partes, ut uersetur in agris colendis, oneribus uehẽdis, materia cædunda, opere faciundo: infimæ illi in homine parti genitabiliq; collatam, pastu contentam, & cõiugio, procreationeq; liberorũ: curabit, ut sit suis opportunitatibus instructa, omnemq; ab illa iniuriam remouebit, diligentia adhibita, ut ne illa unquã opere tamen uacet, sed tempestiuis aliquibus semper laboribus distringatur. Eademq; ratione, si quid illi fortè exuberare senserit, & superfluere, relicto semper quod satis sit, reliquum in publicas utilitates conuertet: neq; secius tamen urgẽte aliqua calamitate, eidẽ egẽti atq; oppressæ, de publico opitulabitur. Genus autem alterũ ordinis medij, quod sensili in nobis animæ comparatum est, ut magis honoratum, quàm primum, liberalius quidem habebit, & cultius: particepsq; consiliorum ac dignitatis, quoad licebit, efficiet. Sed tamen quoniam sensilibus id oblectationibus

nibus

nibus maximè est addictum, inter quas dominantur hæ, quæ oculorum sunt, in externas illud & peregrinas nuttet regiones: quò uarias in illis species rerum intuendo, mercesq; coëmendo, patriam, urbemq; suam, rerum spectabiliũ, & earundẽ utiliũ, cõmoditatibus refarciat: luxuria tamen semper, præcipueq; amputata: ne fortè sublatũ studijs inanibus insolensq; effectum, dum suis finibus egredi, & in alienos conatur inuadere, ueriores impediat utilitates consensionis publicæ. Nobilitatẽ *uerò, hoc est, ipsos optimates, qui nõ tam ex fortuna sint aut genere, q̃ ex uirtute pendendi, mẽtis in homine & rationis instar, uniuersæ ciuitati præficiet: quorũ erit curatio, prouidere ac præcipere, ut omnia gerantur in* Rep. *rectè atq; ordine: partesq; in societate & cõcordia teneantur, nihilq; cuiq; desit, quod necessariũ sit ac legitimũ: quos ubi uacare ipsos operibus publicis cõtigerit, tũ eos maius illud in se bonũ atq; præstantius quod obtinẽt, in rebus item præstantioribus collocare disponereq; præcipiet: ut mentẽ, animumq; uidelicet, ad diuinarum rationũ speculationem: opes uerò ingenij, autoritatis, fortunæ, cõferant, & cõuertant ad liberalitatem ac beneficentiam: omnibusq; modis nitantur & elaborẽt, ut uirtutem uberrimè atq; amplißimè exerceant: in cuius unius studio atq; usu, fructus beatæ uitæ, nec solùm princeps illa & propria optimatũ ordinis dignitas, sed utilitas etiam honestiore multo ex genere, & uoluptas ea quæ purißima est omnium uoluptatũ ac suauißima cõtinetur. Atq; hactenus quidem illa in* Deo *præstans, & eminens diuini rectoris effigies, à* Philosophia *cognita, in homine impressa, in cunctam postremò ciuitatem inducta, & translata est. Sed, ut ad eũ, quem* Philosophia

m 4 hoc

hoc modo instituit, docuitq; semetipso rectè uti, reuertamur: aliquandoq; peroremus: Cernitis profectò quicquid in natura est, quod sit pulcherrimum, ac magnificentißimum, id totũ in hac una specie hominis uerè Philosophi, mentibus uestris expositum esse. Nam primùm diuinum illud & longè dominãs, quod unitatis, & ueritatis, & sapientiæ summæ est compos, extat præclarè in hoc Philosopho, atq; cernitur: unus enim & iste quoq; cõcordia, & conspiratione suarum partium omnium, & in eodem sibi semper constans, diuinarumq; rerũ ueritatibus instructus, nunquam à sapientiæ consilijs deseritur, nunquam uarietate opinionum distrahitur: sed quacunq; se infert, regulam illam rectè agendæ uitæ: id est, ueritatem, tanquã lumen de cœlo libatum, præ se ferens: res quantumuis obscuras ac dispersas, & in lucẽ producit, ut uideri: & in unitatem colligit, ut mente comprehendi poßint. Quodq; in Principe & Rege totius naturæ Deo maximè præcellit, eximiumq; est, quòd ille diuinis bonis omnibus confertus, ac redũdans, neq; alienas opes fortunæ expectat, & suas ipse in aliorũ largè effundit cõmodum: sua'que id solum interesse iudicat, uti quicquid agit, maximè ipsum deceat, cæteris idem iucundum utile'que sit: quòd in hac pulchri & decori perfecta absolutaq; specie, omne imperium, omnis maiestas, omnis ueræ dignitatis atque potentiæ inest ratio. Simuliter id in nostro, qui cœlestium diues bonorum, mentemq; insignibus donis ueritatis illustratus, nulla effrænata cupiditate animi ad ea fortunæ bona appetenda proripitur, quæ præter subsidium neceßitatemq; naturæ, extraordinarijs præterea cupiditatibus sunt proposita: magisq; id sibi studio & curæ habet, ut alijs sit ipse

adium

adiumento, & cõmodo, quàm ut aliorum opibus augeatur: solum autem suum & proprium bonum ipse id existimat, quod est aptum, conueniens, decorum, pulchrum. Ac *quemadmodum propter decori eiusdem dignitatem atque præstantiam, facile est* Deo *in omnem naturam imperium: ut illi, sponte sua ac uolentes, cœlestes primum globi, siderumq́; , & stellarum æterni ignes: deinde propiora quoq; nobis elementa, stirpiumq́; & animantium cuncta genera, sedulò, libenter, enixeq́; obediãt: quòd amore pulchri illius incensa atq; correpta, quod in* Deo *præstantissimè elucet, proximè se ad eum conantur adiungere, illiq́; quoad licitum est, cupiunt inhærere.* Item *hominis ratio pulchritudine simuli prædita, nempe quoad imitatio assequi primigenum & summum exemplar potest: eiusdemq́; honesti ac decori* Philosophiæ *beneficio particeps, primùm interioris animæ partes studiosè sibi habet obtemperantes: ut amoris imperio, quod fortißimum est, & uehementißimum, non ui, neq; metu, infirmis imperij custodibus, facilimè omnia & regat, & tueatur: deinde in commercia & societates hominũ translata, ubi* Rempublicam *& ciuilem statuerit ad se pertinere (non enim* Philosophum *nos patre operario, neq; rursus ex stipite aut lapide natum esse uolumus: sed ex eiusmodi sanguine, in quẽ liberalium artium cogitatio, & studia humanitatis, uideantur aliquando cadere potuisse) quos nam progressus uobis uidetur habitura?* Non'ne *qui ab hac præclara disciplina profectus fuerit, ut primùm agere cœperit secus, quàm ab egregia illa* Phædri *sapientia est præceptum, ut non sequatur, nec imitetur populum, nec se inconsultis ferri opinionibus sinat: tantumq́; absit, ut præripiat alijs*

opum adipiſcendarum palmam, quòd ruentibus, tumultuantibusq; cæteris, ſolus ipſe ſtabili, et quieto animo permaneat: neq; ſe ulla eiuſcemodi cupiditate permittat trahi: conuertet in ſe primò aſpectus populi, deinde multorum ſermones excitabit, mirãtium & percontantium, qui nam ſit, & unde, qui tam robuſto, & alto ſit animo, ut non eiſdem rebus ipſe, quibus uulgus, moueatur: quòd ſi quos etiam eorum, qui ad rapiendum, & congerendum, mala cupidine incitati ſe proiecerãt (ut ſæpe fit) ſpes, aut fortuna grauior feſellerit: non'ne hic, qui ſe continuit, ac repreſsit, plus multum uidiſſe, quàm cæteri, ſagaxq; in primis & prouidus eſſe exiſtimabitur? Et quoniam uita fert, rerumq; & temporum exigunt inclinationes, ut periculum cuiq; ſui, ex natura, & inſtituto ſuo faciendum ſæpe ſit: qui hanc conſtantiam rectè, ordineq; omnia agendi, quam Philoſophiam nominamus, ad omneis res adhibuerit: nec cuiq; rei plus minus'ue, quàm quantum par ſit, æquumq;, tribuerit: fidem & ueritatem ſanctiſsimam habuerit in uita, nuſquã ab eo, quod deceat, honeſtumq; ſit, diſceſſerit: eorum qui ad ipſius curam, fidemq; pertinebunt, commoda in primis, ornamentaq; prouiderit: maximum ipſe ſibi ornamentum retinuerit dignitatem: poſtremò in tota uita, in ſuis dictis, conſilijs, factisq; omnibus, ſimilis ſui undiq;, & ſemper ſibi cõgruens, æquabilisq; conſtiterit: quod nemo planè, niſi idem ſit, qui è Philoſophia ſit eruditus, atq; inſtructus, probè poteſt & ad amuſsim facere: uerendum credo erit, ne nõ omnium in ſe amores, atq; ſtudia, omnium mentes animosq; conuertat. Admonebuntur (mihi credite) homines ſpecie illa honeſti, quæ in graui uiro & conſiderato eximia eſt: commouebuntur,

impel

impellentur, primùm, ut oculorum animorumq́; contuitus in illum unum cuncti conijciant: deinde, ut ament: postremò, cùm tota illius uitæ iam ratio deliberatioq́; patuerit, ac perspecta fuerit, ut se & sua omnia illius fidei, uigiliæ, prouidentiæq́;, studiosißimè permittant: quî enim poterũt agere secus, cùm uiderint illum nil meditari aliud in uita, neq; præ se ferre, quàm ut Deùm, *præclara imitatione, in se ipso referens, suum decorum honestumq́; perpetuò custodiat: alienum autem procuret bonum?* Species *hæc inquam præstabilis, planeq́; diuina, semper hominum menti bus atq; animis dominata est: semper uoluntates omnium in potestate habuit.* Quid *deinde autẽ, quid eueniet?* Tantum'*ne tu putas,* Phædre, *sapientem tuum per astutias & simulationes, uaframq́; illam gerendarum rerum calliditatem, honoris & fortunarum adipisci posse, quanta hunc fortunæ & honorum præmia, non dico consequentur, sed planè obruent?* Etenim *quæ usquam natio est tam immanis, & barbara: quis tam crudelis, impiusq́; tyrannus, qui non specie tali istius uiri commoueatur? ut etiam si eum diligere fortasse non poßit, scelere ipse & feritate præditus: hac tamen perculsus tam eximiæ forma dignitatis, incidat in admirationem?* Nam *qui sensu humaniore præditi homines sunt, summi, infimi, ciues, externi, nequaquam ulli profectò se & sua fidentius commẽdabunt, quàm isti ipsi: nec quenquam cupidius ad suas fortunas regendas accersent, quàm hunc, quem uiderint in aliorum bonis commodisq́; procurandis, suum ipsum omne bonum & commodum constituentem, itaq́; omnia suscipiẽtem ac gerentem, ut suorum laborũ et operum, ad cæteros utilitas, ad ipsum autem fructus uirtutis atq; officij, qui maximus in uera*

uita

uita & uberrimus est, perueniat: coletur igitur, honorabitur, amabitur, ipsiusq; consilio & autoritate gerentur plurima: neq; ipse tamen alienis negotijs se offeret, neq; expetet admodū publicis procurationibus se distringi: sed quicquid eiusmodi aget, atq; suscipiet, totum officio dabit atq; humanitati: ipse uerò in illa beatissima cura rerum cœlestium et diuinarum permanebit, quoad poterit, contemplandarū: uitamq; eam in primis amplectetur, quæ maximè è natura est, maximeq; hominis propria. Siquidē non corpus, neq; animus reliquus, sed mēs sola est id illud ipsum, quod est homo. Quapropter ueras idē etiā ac proprias hominis cōsequetur uoluptates: non illas animæ infimæ, quæ & brutæ maximè, & eædem falsæ inanesq; ferè sunt: neq; rursus eas, quæ in sensibus cōsistunt, uagas et errantes, & uarietate ipsa semper instabiles: sed cùm has utrasq; modo rationeq; finitas, tum illas plenè & cumulatè, quæ arctè, & compressè, & peculiariter attingūt hominem, inq; eum ipsum penitus se infundunt, & illiquefiunt, suntq; menti & ijs, quæ ex mentis officio geruntur, agnatæ maximè & familiares: quarū ut uerissima, atq; purissima, sic iucundissima et suauissima est perceptio. Quocirca homo præceptis Philosophiæ edoctus, ac semetipso in omnem partem rectè utens, similem sese (quoad fas est) efficiet Deo: tum in uitæ ratione, dū quo ille modo omnia agit, eodem iste modo cuncta & aget, & exequetur, ut deceat sibi, semper prosit alijs: tum in p erpetua animi lætitia, ac uoluptate. Qui si præter has communeis Philosophiæ rationes, quæ similitudinem & imitationem præpotentis Dei insinuant nobis atq; proponūt, illa quoq; prætereà maxima atq; amplissima eiusdem Dei beneficia in

genus

genus humanum cognouerit: quæ uni tantum generi, nominiq; nostro, qui CHRISTVM *filium unigenum* Dei *colimus, & profitemur, propriè ac singulariter data sunt: quòd in hac una religione & salus hominibus est, et uera beatæ uitæ in terris ratio, in cœlo immortalitatis adeptio: nedum per* Philosophiam, *à pura & integra religione non deflexerit, quemadmodũ tu* Phædre, *dudum calumniabare: sed magis in ea etiam statuetur, & cõfirmabitur: ad eos enim amores, qui communibus beneficijs* Dei *summi debentur, accedent alij magis peculiares, & proprij, per quos fortißimè cũ* Deo *erit colligatus.* Nõ *enim de leuibus sophistis in præsentia, neq; (ut opinor) de futilibus hominibus quibusdã: sed de consideratis, & integris, & constantibus, est sermo: qui omnia metiuntur consilio & probitate, neq; à maiorum suorũ, de quorum integritate, & sapientia optimè sentiant, decretis atq; scitis ullo pacto recedũt: sed quò ingenio hominis, atq; doctrina perueniri nõ potest, de eo patiuntur* Dei *immortalis numine, & ueterum autoritate sanctißimorũ hominum facilè sibi persuaderi.* HIC *paulùm cum requiessem,* Exposui *uobis, inquam, quemadmodũ quidem potui, & uim utilitatemq;* Philosophiæ, *& eius uiri qui ritè ac legitimè* Philosophetur, *speciem atq; formam:* Quæ *mea expositio sic uniuersè facta, satis'ne respondere* Phædri *calumniæ uideatur, uestrum iam est iudiciũ.* Mihi *quidem & magnitudo rei, & breuitas temporis, & mehercule, rem, si quo modo ea est, fateri uolumus, mei etiam ingenij ad tantum tollendum pondus exilitas, uehementer obstitit, quò minus uobis omnia, quemadmodum quidem cupissem, potuerim exprimere: in quo non recuso, quin meæ tarditati culpam, non*

Phil

Philoſophiæ ipſi aſsignetis. HIC GALLVS, Sanè quàm probaſti tu mihi, Sadolete, defenſionem tuã, inquit: nec uideo, Philoſophia quid poſsit eſſe diuinius. Itaq; ego, qui in eam antea propenſione animi ferebar: nunc planè illius amore totus ita ardeo, ut non ſim eam unquam è cõplexu meo dimiſſurus: illud aueo quàm maximè & quàm primùm, ut iſta quæ ſunt à te diſputata, in Commentarium referãtur, quò ocyus queam exemplum Vrbinum mittere ad meos amicos, taleis uiros, qualeis tu quoq; in primis exiſtimas. SVMMOS & ſingulareis dicis, inquam, quorum conuentu apud lectiſsimam omnium fœminarum Heliſabetam reginam Vmbriæ, illa ciuitas atque adeò Italia omnis ornata eſt. VERÒ, nec iniuria, inquit: non enim uſpiam alibi terrarum, neq; noſtra, opinor, neq; antiquorum memoria, tot & taleis principes ingenij ac literarũ, facilè uno in loco quiſpiam poſsit nominare, quot nunc Vrbini præclarum cœtum conſtituunt: quippe cùm illhic adſit & Petrus Bembus, maxima celebritate & nomine uir: quem præter eximiam omnis uirtutis & humanitatis laudem, uerè parentem, cum Romanæ ueteris, tum recentis huius Italæ eloquentiæ poſſumus appellare: & duo fratres Italiæ uel præcipua lumina, Federicus & Octauianus Freguſi, nobilitate, dignitate, prudentia, literis maximè illuſtres: itemq; ſpectatũ ac nobile par Baldaſarus Caſtillioneus, & Cæſar Gonzaga: qui militaribus ambo & bellicis uirtutibus inſignes, ad illam fortitudinis laudem, optimarum quoq; & literarum, & artiũ, non inferius decus, addidere. Quanquã ne ſingulos colligam, illã ego urbem hoc tempore, non hominũ cuiuſquemodi domicilium, ſed Muſarum diuerſorium eſſe puto. AT EGO, inquit

Citrarius, habeo statim queis cum communicem, familiareis hos nostros, quorum quotidianis cœtibus domus tua, Galle, celebrabatur, Camillum Porcium, & Blosium Palladium: quorum ingenijs, spectabiliq; morum & sermonis elegantia, soliti sumus omnes apprimè delectari: Etsi, quanquam uterq; utranq;, tamen alter eorum oratoriam magis laudem, alter poëticam est prosecutus: Tum autem Camillum Paleotum, & Philippum Beroaldum, hunc iuniorem dico: Nam ille senior haud sanè usquequaq; doctorum iudicio idoneus est qui probetur: hi autem duo suis ingenij & uirtutum ornamentis, non municipio Bononiensi modò, unde oriundi sunt, sed huic urbi tantæ, non exiguum decus potuerũt afferre. Nam Euangelistam Mathalenum, tuum familiarißimum, Sadolete, quem'que nos omnes plurimum ipsius merito, & quanquam doctus admodum uir est, humanitatis tamen ac liberalitatis causa præcipuè diligimus: quo ego gaudio sublatum iri puto, cùm te operam hanc nauasse Philosophiæ, laudemq; ex eo consecutum esse intelliget? VTINAM quidem, inquam, talibus ingenijs, mea hæc opera & uoluntas iure probata sit. Sed quid ait nobis Phædrus? EGO'NE? inquit: te alieno quodam in hominum genere tuum istum sapientem, tanquam in somnijs constituisse. Nam his quidem hominibus, quibus cum uiuimus, mea sapientia ad manum semper futura est paratior. Quæ cùm essent dicta, surreximus omnes, aliquotq; deambulationibus ultro & citro factis, reliquum conuiuio, uarijsq; sermonibus, Phædro in primis multa facetè, urbaniterq; dicente, hilarem & lætum consumpsimus diem.

FINIS.

BIBLIOTECA R. BONGHI
1,627

BIBLIOTECA